Carl Paul Caspari

Populære foredrag over profeten Daniel

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Paul Caspari: *Populære foredrag over profeten Daniel*.
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Casparis forord til den tyske utgaven 1
I. Hvordan Daniels bok ble til 5
II. Daniels person og liv 41
III. Bokens innhold og indre sammenheng 74
Innholdet i hele boken 80
Den profetiske del av boken 84
Språkene Daniels bok er skrevet på 93
Synet i kapittel 8 96
Kapittel 9: Åpenbaringen om de sytti årsuker 101
Kapittel 10–12 109
Bokens ekthet 128
Grunnene for bokens ekthet 130
Indre grunner 132
Om Carl Paul Caspari 138
Ordforklaringer 139

Casparis forord til den tyske utgaven

av Dr. Prof. C.P. Caspari

Utgitt av pastor Storjohann
Annet opplag

Dette skriftet er frukten av populære forelesninger over Daniels bok og skal hjelpe leseren til å forstå den. Stoffet er ordnet under tre hovedpunkter, slik overskriftene viser:

1) Hvordan boken ble til.
2) Daniels liv og personlighet.
3) Bokens innhold og indre sammenheng.

Det første avsnittet søker å vise hvordan boken på alle måter har sin rot i det babylonske fangenskapet og sprang ut av behovene i den tiden. Dermed har det et apologetisk formål – om ikke i formen, så i virkeligheten. Det tredje avsnittet gir en kort og konsentrert utlegging i form av en detaljert innholdsangivelse.

Måtte den velsignelse som ved Guds nåde har fulgt de norske foredragene som ligger til grunn for skriftet, også hvile over selve boken. Måtte den særlig bidra til å styrke og stadfeste troen på Guds ord, for den majestetiske boken som skriftet handler om, bærer fram et mektig vitnesbyrd om dette ordets herlighet.

Foruten denne boken har prof. Caspari gjennom tre andre verk gitt det norske kirkefolket rik anledning til å nyte fruktene av sin grundige og trosvarme forskning i Det gamle testamente. Som dette skriftet har heller ikke de kanskje noen gang vært mer påkrevd enn nettopp i vår tid:

- «*Abrahams kallelse og Abraham og Melkisedek*»
- «*Abrahams prøvelse og Jakobs kamp med Gud*»
- og særlig hans likeledes populære «*Bibelske avhandlinger*» (1884).

I forordet til sistnevnte skriver han:

> «Jeg har alltid vært fylt av den overbevisning at det å vise fram herligheten i den hellige historie og i Den hellige skrift er et langt bedre middel for kristne til å bevare troen på begge deler enn et direkte forsvar mot vantroens ofte så ubesindige angrep. Dermed har jeg selvsagt på ingen måte sagt at et slikt forsvar skulle være av liten betydning eller vekt.»

I forbindelse med disse populære foredragene har professoren gjort rede for sitt standpunkt i «Luth. Kirketidende». Dette gjorde han «på grunn av anskuelser og tanker som i den senere tid har begynt å gjøre seg gjeldende blant oss». Fra denne teologiske bekjennelsen tar vi med følgende utdrag, som leseren vil ha nytte av:

> «Jeg bekjenner meg til troen på at den frelsesåpenbaring som de hellige skrifter beretter om, tilhører den ytre, historiske virkelighet. Den er ikke bare sann, men også virkelig. Den eier ikke bare en indre virkelighet for troen – noe som ville bety at den kun eksisterte som en idé eller i bunn og grunn var en innbildning – men den har også en ytre virkelighet i seg selv. Dette gjelder ikke bare hovedtrekkene og grunnkjensgjerningene, men alle enkelthetene.
>
> Det forholder seg med frelsesåpenbaringen som med solen: Den blir kanskje først levende for meg idet jeg ser og føler den, men den blir ikke til *fordi* jeg ser den. Solen eksisterer forut for min opplevelse og har en tilværelse som er helt uavhengig av meg.
>
> Vår frelse hviler nettopp på frelsesåpenbaringens ytre virkelighet. Uten denne ville vi i all evighet forblitt i våre synder og vært fortapt. Rene ideer om frelse kan ikke skjenke fred og salighet til et menneskehjerte som er uroet av synden, heller ikke gi oss kraft til det som i sannhet er godt; de kan ikke trøste eller holde oss oppe i nød og død.
>
> Bare personer – guddommelige personer, den personlige, treenige Gud – og kjensgjerninger har denne evnen: det han har gjort og fremdeles gjør for oss, og det han har talt og fremdeles taler til oss. Guds ord er gjerninger, kraftfulle gjerninger, på samme måte som hans gjerninger er tale, en kraftfull tale. Mennesket lever ikke av ideer, men av kjensgjerninger som er fylt av tanke og mening. – –

Men frelsesåpenbaringen har en slik ytre, historisk virkelighet ikke bare i hovedtrekkene og grunnkjensgjerningene, men også i alle enkelthetene, slik de framstilles for oss i de hellige skrifter.

Ve oss om vi begynner å skille mellom det som etter vår egen tanke er virkelig historie, og det vi mener tilhører utsmykkende sagn! Vi stiller oss da i et falskt forhold til beretningen om frelsesåpenbaringen og til Den hellige skrift. Da kommer vi på gli og står i fare for å miste alt sammen. Nei, her gjelder det: «Alt eller intet!»

Uthevet av utgiveren

I sin usigelige nåde har Gud ikke bare villet meddele oss frelsens store grunnkjensgjerninger. For å bringe oss disse helt nær og skjenke oss en uvurderlig skatt av vitnesbyrd om sin hellighet, rettferdighet, kjærlighet og trofasthet, har han gitt oss en fyldig framstilling som går helt ned i de minste detaljer: hvordan frelsen ble nødvendig, og hvordan den ble forberedt, vunnet og ført inn i menneskeslekten. Han har ikke bare villet gi oss en enkel skisse bestående av noen få grunntrekk, men et bilde som er fullført i alle sine enkeltheter.

La oss ikke være utakknemlige ved å kritisere og forkaste det vi ikke liker eller forstår i dette bildet, eller erklære at det ikke stammer fra Mesterens hånd. La oss heller hengi oss til det med full tillit og fordype oss i betraktningen av det! En slik tillitsfull hengivelse og fordypelse er selve kilden til all forståelse.

Når vi bare tror og gransker ærlig, vil vi før eller siden få «se Guds herlighet» – også i det som i begynnelsen virker uforståelig eller støtende for oss. «Skriften kan ikke gjøres ugyldig» – dette er et ord fra hans munn som selv var sannheten (Joh 10,35; Caspari: «Skriften kan ikke ta feil»).

Skriften er ikke et lappverk av Guds tanker og menneskelige meninger, eller av guddommelig sannhet og menneskelig villfarelse. Den er et levende legeme, gjennomsyret av Den Hellige Ånd – sannhetens Ånd og Skriftens opphav – der hver enkelt del er et lem på dette legemet.

Men hva med vitenskapens innvendinger mot frelsesåpenbaringens grunnkjensgjerninger og enkeltheter? Jeg er selv, av Guds nåde, en vitenskapsmann, men jeg må åpent bekjenne at disse innvendingene aldri har voldt meg en eneste søvnløs natt.

Når det gjelder innvendingene mot underne, må jeg først og fremst holde fast ved at de er historisk virkelige – fremfor alt Kristi opp-

standelse. Er noen kjensgjerning tilstrekkelig, ja, mer enn tilstrekkelig, historisk bevitnet, så er det Kristi oppstandelse. Dersom den ikke skulle være historisk, kan vi like gjerne stryke alt som heter historie. Det som er historisk virkelig, er også mulig, ifølge lover som står over naturens egne.

Dessuten finnes det et under som skjer den dag i dag. Det er en frukt av de gamle undergjerningene og vitner derfor om dem, og enhver kan erfare det på seg selv: Jeg mener gjenfødelsens under. Dette store, indre under er – om det er tillatt å gradere undergjerninger – like stort som Kristi oppstandelse. Enhver sann kristen vet med seg selv at han er et levende under. Undernes virkelighet er derfor like sikker for ham som hans egen tilværelse som et nytt menneske.

På samme måte forholder det seg med profetiene. Mange av dem er allerede oppfylt. Ja, ikke få av dem har på en makeløs måte preget historien – og gjør det ennå – ved at de stadig og i økende grad går i oppfyllelse. – –

Det jeg nå skal gi, er ikke bibellesninger, men bibelske forelesninger. Hovedoppgaven ved slike forelesninger er ikke å anvende det bibelske ord direkte på livet, men å forklare dets rette mening. Målet er først og fremst å tale til det kristne erkjennelsesliv, snarere enn til følelses- og viljeslivet.

Jeg behøver knapt å si at slike bibelske forelesninger er berettiget – og at de er dobbelt berettiget når temaet er Det gamle testamente, og tredobbelt når det gjelder profetiene. Ved enhver behandling av det profetiske ord står fortolkningsoppgaven så sentralt, og krever så mye kraft, flid og tid, at den praktiske anvendelse nødvendigvis må innta en mer beskjeden plass. – –

La oss da skride til verket i hans navn – for i hans navn skal all vår gjerning skje hvis den skal være til nytte og ikke ende i skam. Vi minner om at intet profetord i Skriften er gitt til egen tydning, ettersom de hellige Guds menn ikke talte ut fra egen vilje, men drevet av Den Hellige Ånd. Derfor vil vi av hjertet be den samme Hellige Ånd om at han ved sin opplysning må skjenke oss den rette forståelse av de profetiene vi nå skal arbeide med.»

I. Hvordan Daniels bok ble til

Mot midten av det åttende århundre før Kristus begynte oppløsningen av de to rikene som hadde vokst fram av Davids og Salomos store rike: tistammeriket og Judariket. Oppløsningen kom ved verdensmakten, som da for første gang kom i berøring med Israel.

Først ble tistammeriket – også kalt Israels eller Efraims rike – ødelagt. Helt fra begynnelsen bar dette riket dødens spire i seg. En vantro, kortsynt og forkvaklet statskunst førte nemlig dets første konge, Jeroboam, til å bygge riket på en falsk religiøs grunnvoll: Han innførte billeddyrkelsen, som loven strengt forbød (1 Kong 12,26 ff.).

Ingen av hans etterfølgere maktet å rive seg løs fra den; og de som ikke nøyde seg med den, sank enda dypere ned i ren avgudsdyrkelse. Dette førte for det første til at både hans ætt og alle de senere kongehus i Israel som var hengitt til billeddyrkelsen, enten mistet eller aldri vant den guddommelige rettmessigheten som Davids hus, kongehuset i Judariket, hadde.

Dette førte videre til at ingen av disse kongehusene maktet å etablere et fast og varig herredømme; det ene dynastiet ble stadig styrtet av det neste. Tistammeriket ble derfor en skueplass for uavbrutte tronrevolusjoner, indre kamper, uro og forvirring – forhold som uthulte og fortærte rikets krefter.

Allerede her åpenbarte Herren sin vrede over de israelittiske kongers og folkets grunnsynd, men hans vrede var ennå ikke uttømt. Grunnsynden hvilte som en forbannelse over folket og krevde rikets undergang dersom folket ikke vendte tilbake til den sanne gudsdyrkelsen – eller rettere: omvendte seg til Herren av oppriktig hjerte.

Herren prøvde å vekke denne omvendelsen med mange ulike midler, men forgjeves. Det tredje kongehuset, Omris eller Akabs hus,

tok skrittet fullt ut fra billeddyrkelse til kanaaneisk avgudsdyrkelse, baalsdyrkelsen (1 Kong 16,30 ff.). Dermed nådde frafallet sitt høydepunkt, og Israel var da nesten blitt et hedensk folk.

Da lot Herren de to store profetene Elia og Elisja stå fram. Ved sitt mektige ord og sine veldige undergjerninger viste de at Israels Gud var opphøyd over hedningenes naturguder; de skulle vende barnas hjerter til fedrene og føre folket tilbake til den Gud det hadde forlatt.

Det ble en kamp på liv og død mellom profetene og det avguderiske kongehuset med dets prester. Men selv om denne kampen førte til kongehusets undergang, førte den ikke folket til en fullstendig og sann omvendelse til Herren.

Jehu var mannen som gjennom Elia og Elisja hadde mottatt kongedømmet for å gjenreise riket på dets rette mosaiske grunnvoll. Han tilintetgjorde riktignok det baalsdyrkende hus og selve baalsdyrkelsen, men heller ikke han eller hans ætt maktet å gi slipp på Jeroboams billeddyrkelse. De forble bundet av de israelittiske kongers nedarvede statskunst (2 *Kong* 9,1–10,28; 2 *Kong* 10,29 *ff.*; 13,1 *f.*10 *f.*; 14,23 *f.*).

Likevel ga Herren ennå ikke opp verken kongene eller folket. Gjennom syrerne sendte han harde og forferdelige straffedommer som brakte riket helt til avgrunnens rand; disse prøvelsene skulle utrette det profetenes ord og gjerninger ikke hadde maktet (2 *Kong* 10,32 *f.*; 13,3 *f.*7.22 *f.*; 14,26 *f.*; 8,12; *Amos* 1,3; 4,10).

Trengslene førte også til en viss tilnærmelse til Herren. Og fordi han nå ville fullføre med godhet det han hadde begynt med strenghet, ga han Jehus ætt den ene seieren etter den andre over fiendene som nådelønn for denne tilnærmelsen; han løftet deres makt like høyt som han før hadde trykket den ned (2 *Kong* 13,4.14; 2 *Kong* 13,4.23; 14,26 *f.*; 2 *Kong* 13,5.25; 2 *Kong* 14,25.28).

Men Guds nåde fikk motsatt virkning: Den førte til hovmod, så man tilskrev sin egen kraft den makten man hadde vunnet (*Amos* 6,13).

Man holdt urokkelig fast ved Jeroboams synd, billeddyrkelsen, som man ikke et eneste øyeblikk hadde sluppet, ikke engang i nøden. Nå ble den vevd sammen med ren avgudsdyrkelse, og til dette kom de grueligste synder og laster (2 *Kong* 13,6; 14,24; *Amos* 3,14; 8,14 og *særlig hele Hoseas bok*; *Amos* 2,6 *ff.*; 3,9; 4,1; 5,7.10–12; 6,3 *ff.*12; 8,4 *ff.*; Hos 4,1–2 og *mange andre steder*).

Da var syndens mål fullt og Herrens langmodighet uttømt. Profeten Jona hadde forkynt for Jeroboam II, den fjerde kongen av Jehus ætt, at Herren ville gi Israel de gamle grensene tilbake. Profetien ble oppfylt, og det ble Herrens siste nådegjerning mot Israel (2 *Kong* 13,23; 2 *Kong* 14,25.28).

Da denne nåden bare ble gjengjeldt med enda dypere frafall, ble den samme profet sendt til det assyriske verdensrikets hovedstad, Ninive, for å forkynne omvendelse. Dette var en guddommelig erklæring om at Herren nå ville begynne å forkaste paktsfolket og i stedet utvelge hedningene. Kort tid etter Jeroboam IIs død gikk Jehus ætt til grunne (*Amos' og Hoseas bøker*; *Jona* 1,2; 3,1 *ff.*; 2 *Kong* 15,8 *ff.*).

Under kongene som fulgte – de fortjente heller å kalles røvere og mordere enn konger – havnet riket i stor indre forvirring, og snart fulgte den ytre oppløsningen etter den indre. Åtselet lå klart, og da kom også «ørnene»: assyrerne, de første som bar verdensherredømmet (2 *Kong* 15,8–32; *Hos* 7,1–7; *Jes* 9,18.20).

Gjennom gjentatte, voldsomme slag knuste assyrerne tistammeriket og førte innbyggerne i fangenskap på den andre siden av Eufrat. Dette skjedde helt i samsvar med profetien som Akia fra Sjilo hadde uttalt over det nye riket da Jeroboam falt i billeddyrkelse – den samme Jeroboam som Akia selv hadde lovet herredømmet over de ti stammene (2 *Kong* 15,19; 1 *Krøn* 5,26; 2 *Kong* 15,29; 1 *Krøn* 5,6.26; 2 *Kong* 17,3–6; 18,9–11; 1 *Kong* 14,15).

Slik falt det største av de to israelittiske rikene. Det døde, for å bruke et uttrykk fra Hosea, av Jeroboams synd, billeddyrkelsen. Største delen av Israel levde nå et usselt liv langt borte fra hjemmet og det lovede land, midt blant hedenske folk (*Hos* 13,1).

Ennå sto Judariket. Dette riket var det minste og ytre sett det svakeste, men det bodde en helt annen kraft i det enn i Israels rike, og derfor holdt det stand betydelig lenger. Det hadde Davids kongedømme med dets guddommelige rettmessighet; det hadde det rette prestedømme og den rette gudstjeneste; det hadde templet med paktens ark, hvor Herren selv var nærværende over nådestolen.

Slike politiske stormer som raste i tistammeriket, var umulige her, og en mer stabil tilstand måtte nødvendigvis råde. Frafall til avgudsdyrkelse satt langt inne, og veien tilbake til Herren var lettere når man først var kommet bort fra ham. Man skulle derfor tro at riket

slett ikke kunne gå under, men bar i seg garantien for å bestå til evig tid. Likevel gikk det annerledes.

Da den første av Davids ætt på tronen, den mektige, rike, vise og glimrende Salomo, falt fra Herren på sine eldre dager (1 Kong 11,1 f.), trengte en fordervelsens spire inn i den davidiske ætt og dens rike. Salomo hadde gitt et dårlig og sørgelig eksempel, og fordi han selv og regjeringen hans strålte av glans og prakt, ble eksemplet altfor forførende for etterkommerne; de fleste av dem fulgte det altfor mye.

Slik begynte slutten med Salomo; han ble «endens begynner». Judarikets historie framstår som en stadig veksling mellom frafall og tilbakevenden til Herren, noe som minner om dommertiden før Samuel og David. Det var som om David og den aldrende Salomo kjempet om herredømmet i Judariket: Fem ganger falt folket fra Herren, og man kan telle fire reformasjoner.

Rikets to første konger etter delingen fortsatte Salomos frafall. Under den tredje kongen vendte folket tilbake til Herren, og enda mer under den fjerde, den fromme Josjafat. Men nettopp han la grunnvollen for det andre frafallet da han giftet sønnen sin med Atalja, datter av Akab og Jesabel – et blandet ekteskap av verste slag (1 *Kong* 14,21–23; 15,1–2; 1 *Kong* 15,11 *ff.*; 2 *Krøn* 14,1 *ff.*; 15,8 *ff.*; 1 *Kong* 22,43; 2 *Krøn* 17,3 *f.*7–9; 19,3.4–11; 2 *Kong* 8,18; 2 *Krøn* 21,6).

Dette uforståelige skrittet førte ikke bare til at Josjafats sønn og sønnesønn falt tilbake til avgudsdyrkelsen; det brakte også Davids hus helt på randen av det endelige fallet. For å sikre seg makten utryddet nemlig Atalja nesten hele ætten (2 *Kong* 8,18.27; 2 *Krøn* 21,6.12 *f.*; 22,3–5; 2 *Kong* 11,1 *f.*; 2 *Krøn* 22,10 *f.*).

Denne gangen kom reformasjonen fra templet og ypperstepresten Jojada, siden den ikke kunne komme fra kongedømmet selv; i stedet ble kongedømmet reddet av presteskapet (2 *Kong* 11,2 *f.*4–20; 12,1–17; 2 *Krøn* 22,11–12; 23,1–21; 24,1–14).

Nå fulgte en rekke konger, og under dem blomstret riket også opp utad, særlig i Ussias lange regjeringstid. Det var som om Salomos glansdager var vendt tilbake, for også broderriket Efraim sto da på høyden av sin makt. Men som i nord førte makten og rikdommen også i Judariket til et nytt og dypere frafall (2 *Kong* 12,3; 2 *Krøn* 24,2; 2 *Kong* 14,3; 2 *Krøn* 25,2; 2 *Kong* 15,3; 2 *Krøn* 26,4 *f.*; 2 *Kong* 15,34;

2 Krøn 27,2.6; 2 Krøn 26; jf. 2 Krøn 27,5 og Jes 2,7.15; Hos 8,14; Jes 1–5; Amos 2,4; Hos 8,14).

Det jødiske folket nådde nå et punkt der den frivillige forherdelsen gikk over i en forherdelse det ikke lenger kunne unngå. Derfor fikk profeten Jesaja i Ussias dødsår – i et stort og majestetisk syn – i oppdrag å forkynne dette for folket: Fordi det hittil ikke hadde *villet* omvende seg mens det ennå *kunne*, skulle det fra nå av ikke lenger *kunne* det, men *måtte* forherdes (*Jes 6,9 f.*).

Denne forkynnelsen, som har sitt motstykke i at Jona ble sendt til Ninive, var en dødsdom over paktsfolket. Med den fulgte budskapet om at ødeleggelse etter ødeleggelse skulle ramme landet til det var blitt som en ørken og alle innbyggerne var ført langt bort i fangenskap (*Jes 6,11–13*).

Fra nå av behersker disse to budskapene det jødiske folkets historie helt fram til Kristi og apostlenes dager, ja, også etter deres tid. Den andre delen av dommen, den ytre ødeleggelsen, ble i hovedsak fullbyrdet gjennom de store verdensrikene (*Matt 13,13–15; Joh 12,37–43; Apg 28,25–27*).

Frafallet nådde sitt absolutte høydepunkt under Ussias sønnesønn, Akas. Han var den mest ugudelige av alle jødiske konger. Med Akas begynte ødeleggelsesdommen å bli fullbyrdet. Judariket ble avhengig av den assyriske verdensmakten, samtidig som tistammeriket ble fullstendig knust av den samme makten (*2 Kong 16,2–4.10 ff.; 2 Krøn 28,1–4.19.22–25; 29,6–7; jf. Jes 7,2.12; 8,12.19; 9,15 f.; 10,1 f.; 2 Kong 16,7.10.18; 2 Krøn 28,20 f.; 2 Kong 18,7.20; Jes 36,5*).

Juda ville allerede da ha delt broderlandets skjebne hvis ikke Akas' fromme sønn Hiskia hadde ført an i en ny omvendelse og reformasjon, den tredje i rekken. Han avverget den truende undergangen og vendte den til den mest strålende frelsen Guds folk hadde opplevd siden utgangen fra Egypt (*2 Kong 18,3–6.22; 2 Krøn 29–31; 32,12; Jes 30,29*).

Den veldige assyriske verdenshæren sto utenfor Jerusalem og løftet hånden for å gi det jødiske riket dødsstøtet, men på én natt falt nesten hele hæren – ikke ved menneskehånd, men rammet av en stor pest. Dette viste på herlig vis at det jødiske riket, svakt som det var, godt kunne ha stått imot verdensrikene og ikke behøvde å bukke under for dem; det kunne ha overlevd alle verdensstormer, bare det hadde holdt seg til sin Gud (*2 Kong 19,35; Jes 37,36; 2 Krøn 32,21*).

Men omvendelsen varte bare så lenge Hiskia regjerte. Under sønnen hans Manasse brøt fordervelsen fram igjen, mer forferdelig enn noen gang før; det viste seg at den bare hadde vært trengt tilbake og skjult under et tynt dekke. Som tistammeriket under Akab ble Judariket under Manasse nesten et hedensk rike. Alle profeter som sto den avguderiske kongen imot, ble myrdet (*2 Kong 21; 2 Krøn 33; 2 Kong 21,10 ff.16; Jer 2,30; Hebr 11,37*).

Manasse regjerte i femtifem år. Legger vi til de to årene hans like ugudelige sønn Amon regjerte, og de første elleve til tretten årene av Josjias regjering – han var en liten gutt da han kom på tronen – før han begynte sin reformasjon og profeten Jeremia sto fram, får vi et tidsrom på omtrent sytti år. Dette tidsrommet kunne kalles Judarikets **åndelige syttiårige fangenskap**, og det ble senere straffet med det ytre fangenskapet (*2 Kong 21,1; 2 Krøn 33,1; 2 Kong 21,19; 2 Krøn 33,21; 2 Krøn 34,3; jf. Jer 1,2; 25,3*).

Først mot slutten av dette mørke tidsrommet hører vi igjen profetiske røster (profetene Habakkuk og Sefanja). I løpet av det ble folkets åndelige kraft, som allerede var sterkt svekket i de tre foregående frafallstidene, så nedbrutt at de fleste ikke lenger kunne vende om til Herren uten gjennom en straffedom som ikke kunne avvendes: Judarikets undergang og folkets fangenskap. Derfor peker både profeten Jeremia og forfatteren av Kongebøkene på Manasses gjerninger som årsaken til denne straffedommen (*Jer 15,4; 2 Kong 23,26; 24,3 f.; jf. 21,10 ff.*).

Men ennå var Herrens nåde mot det jødiske folk ikke helt uttømt. Riket kunne riktignok ikke berges fra å bli tilintetgjort, og folket ikke fra å bli bortført, men en liten skare kunne samles. Den kunne holdes i live gjennom straffedommen, ta vare på Israels åndelige skatter og føre dem videre, og bli spiren og kjernen til et nytt Israel.

For å nå dette målet ga Herren Israel enda en gang – for siste gang – en gudfryktig konge, Josjia, og han gjennomførte en reformasjon i riket. Maken til ham hadde ikke vært å finne siden Davids dager (*2 Kong 22,2; 23,25; 2 Krøn 34,2; 2 Kong 22 f.; 2 Krøn 34 f.*).

Ved siden av ham stilte Gud profeten Jeremia, en mann med den mest brennende og tålmodige kjærlighet til sitt ulykkelige folk og med en tale som smelter hjertet (Jer 1,2; 25,3; 2,1). Disse to mennene,

de mest rørende og gripende skikkelsene i Israels gamle historie, arbeidet utrettelig for at folket skulle vende om og bli reddet.

Et øyeblikk kunne det synes som om folket virkelig ville vende om, men troskapen var flyktig. Som profeten Hosea – Efraims Jeremia – uttrykte det, var Israels kjærlighet til Herren lik duggen som tidlig går bort (Hos 6,4).

Snart falt folket tilbake til sitt gamle, avguderiske vesen. Herren kunne derfor si gjennom Jeremia:

> «Har du ikke nettopp nå ropt til meg: Min far, du er min ungdoms venn! Mon han vil holde fast ved sin vrede for alltid eller bevare sin harme til evig tid? Se, slik talte du, og enda gjorde du alt det onde du bare kunne.» (Jer 3,4–5)

Den fromme Josjia hadde vært et vern for folket, et bolverk mot straffedommen som var i ferd med å bryte fram. Men straks han var tatt bort – han falt i slaget ved Megiddo mot den egyptiske farao Neko – begynte Judarikets undergang under hans ugudelige sønner. Også her lå åtselet klart, og det hadde ligget der lenge; derfor kom ørnene og kastet seg over det (2 *Kong* 22,20; 2 *Krøn* 34,28; 2 *Kong* 23,29; 2 *Krøn* 35,20–24).

Kort tid etter farens død ble Josjias andre sønn ført til Egypt av farao Neko, som hadde besatt Jerusalem, og der døde han i fangenskap. Etter ham fulgte den eldste sønnen, den harde og frekke profetmorder Jojakim (2 *Kong* 23,31–34; 2 *Krøn* 36,1–4; *Jer* 22,10–12; *Esek* 19,3; 2 *Kong* 23,36; 2 *Krøn* 36,5; *Jer* 22,13–17; 26,20–23; 36,20–23).

I hans tredje regjeringsår kom kaldeerne – assyrernes etterfølgere som verdensherskere – under ledelse av Nebukadnesar, som da var kronprins og sin fars medregent. For første gang nådde de Jerusalem og bortførte en skare unge jøder, deriblant Daniel, sammen med en del av tempelkarene (Dan 1,1–6).

Året etter – Jojakims fjerde og Nebukadnesars første regjeringsår – vant Nebukadnesar det store slaget ved Karkemis over den egyptiske kongen (Jer 46,2), og dermed kom hele landet vest for Eufrat under hans herredømme. Samme år forkynte Jeremia at kaldeernes syttiårige verdensherredømme og det jødiske folks syttiårige babylonske trelldom nå var begynt (*Jer* 25,1.11 *f.*; *jf.* 29,10; *Dan* 9,2; 2 *Krøn* 36,21 *f.*; *Esra* 1,1).

Kort tid etter Jojakims død kom Nebukadnesar for andre gang til Jerusalem. Han bortførte kongens sønn og etterfølger, den unge Jojakin, sammen med den edleste delen av folket. Blant dem var prestesønnen Esekiel (Esek 1,1–2), som ble kalt til å stå fram som profet blant de bortførte. Også en mengde av tempelkarene ble tatt med denne gangen (*2 Kong 24,10 ff.*; *2 Krøn 36,10*; *jf. Jer 22,24–30 og Esek 19,3–9*).

I det niende regjeringsåret til Sidkia, Josjias tredje sønn, dro den kaldeiske verdenshersker for tredje gang mot Jerusalem for å straffe den jødiske kongen for frafall og edsbrudd. Nebukadnesar beleiret Jerusalem og inntok byen i Sidkias ellevte år.

Han rev ned murene, brente både byen og templet, og lot kongens sønner henrette for øynene på ham. Selv ble Sidkia blindet og ført i lenker til Babylon. Mennene som hadde ført an i opprøret og motstanden, ble henrettet, mens størstedelen av det øvrige folket og resten av tempelkarene ble bortført til Babylon (*2 Kong 25*; *Jer 52*).

Den fattige skaren som var blitt igjen, flyktet senere til Egypt av frykt for kaldeernes hevn etter at stattholderen var blitt myrdet. Dermed var landet helt forlatt av sine innbyggere (Jes 6,12) (*Jer 40–44*; *2 Kong 25,22–26*).

Slik levde nå hele det israelittiske folket i landflyktighet og trelldom, langt borte fra Herrens land. Jerusalem, den store Konges stad, og templet hvor han hadde tatt bolig, lå i ruiner. Davids hus hadde mistet sitt herredømme, og Israel var nå undergitt hedenske verdensherskere. Scepteret var veket fra Juda.

I virkeligheten var Israel dermed ført tilbake dit det hadde begynt, i Egypt; folket var havnet i et «nytt Egypt». Herren hadde kalt alle sine gaver tilbake; enden var ført tilbake til begynnelsen.

* * *

Hvordan måtte nå de hedenske folkene, det verdensherskende folket og verdenskongen Nebukadnesar oppfatte det at Judariket gikk i oppløsning, at Jerusalem gikk under, og det som hadde rammet Israel? Det kan det ikke være noen tvil om. Profeten Jesaja lar den seierrike assyriske verdenskongen si:

> «Er ikke mine høvdinger konger alle sammen? Er det ikke gått Kalno som Karkemis? Er det ikke gått Hamat som Arpad? Er det ikke gått Samaria som Damaskus? Min hånd har jo nådd de andre

> gudenes riker, enda deres utskårne bilder overgikk Jerusalems og Samarias. Skulle jeg da ikke kunne gjøre det samme med Jerusalem og dets gudebilder som jeg har gjort med Samaria og dets guder?» (Jes 10,8–11)

Hos den samme profeten sier Rabsake, sendebudet fra den assyriske kongen Sankerib, til Jerusalems innbyggere:

> «La ikke Hiskia lokke dere og si: Herren vil redde oss! Har vel noen av folkenes guder reddet sitt land fra assyrerkongens hånd? Hvor er Hamats og Arpads guder? Hvor er Sefarvajims guder? Har vel Samarias guder reddet det av min hånd? Hvem er det blant alle disse lands guder som har reddet sitt land av min hånd, så Herren skulle redde Jerusalem av min hånd?» (2 Kong 18,32–35; Jes 36,18–20)

Og Sankerib selv skriver til kong Hiskia:

> «La ikke din Gud, som du setter din lit til, få narret deg, så du tenker som så: Jerusalem skal ikke gis i assyrerkongens hånd. Du har hørt det kongene i Assyria har gjort med alle landene, hvordan de har ødelagt dem, og så skulle du bli reddet! Har vel folkenes guder frelst dem som fedrene mine ødela?» (2 Kong 19,10–12; Jes 37,10–12)

Den assyriske verdenskongen og sendebudet hans satte altså Herren i samme klasse som de hedenske avgudene. For dem var han bare én gud blant mange, og en gud med svært begrenset makt. De målte hver guds styrke etter makten til folket som tilba ham. Maktet et folk ikke å stå imot den assyriske verdensmakten, var verdensmakten sterkere enn folkets gud og hadde beseiret ham. Og de trodde at den like lett ville kunne beseire Judas Gud, guden til et så lite og avmektig folk.

Av dette følger at også den kaldeiske verdenskongen og folket hans, som sto på samme hedenske standpunkt som assyrerne, må ha sett på sine seire over Judariket og Jerusalem som seire over Judas og Jerusalems Gud, over Herren selv. Han hadde jo verken maktet å beskytte sitt eget folk eller engang å berge sitt eget tempel ut av deres hånd.

Nebukadnesar og folket hans må ikke bare ha sett det slik; de gjorde det også. Riktignok finner vi hos profeten Jeremia noen forunderlige ord fra den fornemme kaldeeren Nebusaradan, som var sjef for livvakten. Han sier til Jeremia:

> «Herren din Gud har forkynt denne ulykken over dette stedet. Og Herren lot det komme og gjorde som han hadde sagt. For dere hadde syndet mot Herren og ikke hørt på hans røst.» (Jer 40,2–3)

Denne talen minner om det Titus sa ved Jerusalems andre ødeleggelse i år 70 e.Kr. Da han hadde inntatt den øvre byen, så han på de mektige tårnene av enorme kvadersteiner og sa:

> «Med Guds hjelp har vi ført krigen. Det er Gud som har drevet jødene ut av disse festningsverkene, for hva kan menneskehender og krigsmaskiner utrette mot slike forsvarsverk?» (*Josefus, Den jødiske krig 6*,9,1)

Men Nebusaradan sto sikkert nesten alene med denne erkjennelsen. Nebukadnesar selv hadde den ikke i begynnelsen, og enda mindre hadde Belsasar den – selv om han både kunne og burde ha forstått sammenhengen.

Som Daniels bok forteller, lot Nebukadnesar nemlig tempelkarene han hadde ført bort fra templet i Jerusalem i Jojakims tredje regjeringsår, bringe til sin guds hus og sette inn i sin guds skattkammer (Dan 1,2). I virkeligheten var det en erklæring om at han skyldte sin egen gud seieren. Han mente at han med sin guds hjelp hadde seiret over jødene og deres Gud, og at hans gud dermed hadde beseiret Herren selv.

Det samme hadde filisterne erklært i dommertiden, da de tok paktens ark i krig og førte den inn i tempelet til sin avgud Dagon (1 Sam 5,1 ff.).

Belsasar gikk imidlertid enda lenger enn Nebukadnesar. Daniels bok forteller om et stort gjestebud der han lot hente alle gull- og sølvkarene som hans far Nebukadnesar hadde tatt fra templet i Jerusalem (Dan 5,1–4). Sammen med stormennene, hustruene og medhustruene sine drakk han av disse hellige karene mens de lovpriste sine egne avguder av gull og sølv, kobber, jern, tre og stein.

Slik disse kongene så på det, så også folket deres og hedningene generelt på det. Vi har to salmer som ble skrevet like etter Jerusalems ødeleggelse, Salme 74 og 79, og i dem tales det gang på gang om hvordan fiendene forakter og håner Guds navn:

> «Hvor lenge, Gud, skal motstanderen håne? Skal fienden forakte ditt navn til evig tid? Husk dette: Fienden har hånet Herren! Et

> narraktig folk har foraktet ditt navn! Reis deg, Gud! Før din sak, kom i hu at dåren håner deg hele dagen! Hvorfor skal hedningene si: Hvor er deres Gud?» (Sal 74,10.18.22; 79,10)

Ifølge profeten Esekiel sa hedningfolkene følgende om jødene som var bortført til dem:

> «Dette er Herrens folk, og likevel måtte de dra ut av hans land!» (Esek 36,20)

Med disse ordene mente de at dersom jødenes Gud virkelig hadde vært allmektig, slik de hevdet, ville han aldri ha tillatt at de ble drevet bort fra sitt land. Jødenes skjebne ble i hedningenes øyne et bevis på at Herren ikke var den han utga seg for å være. De så heller på ham som en avmektig guddom, langt svakere enn kaldeerne og deres guder, som tross alt hadde maktet å drive hans folk bort fra dets land.

De bortførte jødene kom nå i stadig tettere berøring med hedningene. Ofte vitnet de – og de kunne ikke annet – om at Israels Gud var den eneste sanne Gud og skaperen av himmel og jord, og at de selv var hans folk.

Nettopp dette vitnesbyrdet måtte vekke hedningenes spott mot både folket og dets Gud. Det viser også de siterte ordene hos Esekiel, som nettopp er et svar på et slikt vitnesbyrd. Hedningene måtte peke på den skjærende motsigelsen mellom det jødene sa om seg selv – at de var en allmektig Guds folk – og den elendige tilstanden de nå var i.

Slik ble Herrens navn foraktet og hånet av de seierrike hedningene helt fra Jerusalem ble erobret første gang, og særlig etter ødeleggelsen. Jesaja hadde talt om dette da han profeterte om frelsen fra det babylonske fangenskapet og i ånden sto midt i denne tiden. Nå gikk hans ord i oppfyllelse:

> «Mitt folk er ført bort for intet, dets herskere brøler, sier Herren. Hele dagen igjennom blir mitt navn spottet.» (Jes 52,5)

Det var for Israels skyld at Herrens navn ble vanhelliget: Folkets egen synd var årsaken, for på grunn av frafallet hadde Herren måttet overgi folket til hedningene. Som det heter hos Esekiel:

> «Da utøste jeg min harme over dem på grunn av det blod som de hadde utøst over landet, og fordi de hadde gjort det urent med sine motbydelige avguder. Jeg spredte dem blant folkene, og de ble spredt omkring i landene. … Da de kom til de folkene som de kom

> til, vanhelliget de mitt hellige navn, og det ble sagt om dem: Dette er Herrens folk, og likevel måtte de dra ut av hans land!» (Esek 36,18–20)

Men Herren er en Gud som er nidkjær for sitt navn og sin ære. Han har sagt om seg selv:

> «Jeg er Herren, det er mitt navn. Jeg gir ikke noen annen min ære eller de utskårne bilder min pris.» (Jes 42,8)

Når hans navns ære sto i den største fare – ja, rettere sagt ble dypt krenket hver dag – måtte han derfor reise seg for å verne om den og redde den. Hedningene hadde utfordret ham med sine dåraktige tanker og ord om ham, og nå måtte han svare dem. Han måtte vise dem at det ikke var mangel på makt, men folkets egen synd og frafall som var årsaken til at riket og templet ble ødelagt og folket måtte leve i landflyktighet.

Han måtte vise dem at de tenkte og talte som dårer når de trodde at de selv eller deres guder hadde beseiret ham. Han måtte la dem se det som hadde skjedd, i det rette lys og forklare det for dem. Dette var så mye mer nødvendig fordi den sanne menigheten, som var dypt bedrøvet over at hans navn ble vanhelliget, og som led sammen med ham, ba – ja, ropte – til ham om det. Det viser de to salmene vi har sitert (Sal 74 og 79).

Men hvordan skulle han gjøre dette? Ikke ved ord gjennom profetenes munn – for ord kunne ikke utrette noe her – men bare ved *gjerninger*, ved store åpenbaringer av sin allmakt og allvitenhet.

Gjennom disse gjerningene viste han at han var uendelig større enn verdensmaktens guder og vismenn, og at han sto over selve verdensmakten; han beviste at han var den eneste sanne Gud.

Hedningenes guder tilhørte naturen; de var enten naturgjenstander eller naturkrefter som ble tilbedt. Derfor måtte Herren gjennom overnaturlige under vise at han var den absolutte Herre over naturen og alle dens krefter. Han måtte vise at han var en Gud som fylte og bar hele skaperverket, men likevel verken var en del av det eller begrenset av det – en Gud som måtte søkes utenfor skaperverket.

Vismennene i den kaldeiske verdensmakten, de såkalte magikerne, påsto at de hadde stor visdom som de hadde fått fra gudene sine. Derfor måtte Herren gjennom sin allvitenhet vise at han alene hadde

den sanne kunnskapen, mens det de og gudene deres visste, ikke var noe verdt. Han måtte vise at det Jeremia hadde sagt, var sant:

> «For blant alle folkenes vismenn og i alle deres riker er det ingen som du.» (Jer 10,7)

Den hedenske verdensmakten levde i den tro at den handlet selvstendig og styrte verden; de trodde til og med at fremtiden til en viss grad lå i deres hender. Men Herren måtte vise dem at de bare var redskaper han brukte for å fremme sine planer, og at han var den eneste som handlet selvstendig i historien og styrte verdens gang. Alt som hadde rammet hans folk, var i virkeligheten hans eget verk.

Dette beviste han ved å legge hele fremtiden åpen for verdensmakten. Han viste at han kjente fremtiden ned til minste detalj, at den lå åpen for ham. For ham var fremtiden allerede historie. Den som kjenner hele fremtiden, må også være den som styrer verdensutviklingen; for allmakt og allvitenhet henger uatskillelig sammen.

Gjennom disse åpenbaringene måtte Herren si det samme til den kaldeiske herskeren som han tidligere hadde sagt til den assyriske kongen, som også trodde at han handlet på egen hånd, og at det var en enkel sak å beseire Israels Gud. Det sier de mektige ordene hos profeten Jesaja:

> «Har du ikke hørt det? Fra fjerne tider har jeg gjort det, fra fortidens dager har jeg laget det slik. Nå har jeg latt det komme, så du har fått makt til å ødelegge befestede byer og gjøre dem til ruinhauger. Deres innbyggere ble maktesløse. De ble forferdet og skamfulle. De ble som gresset på marken og som grønne vekster, som gresset på takene og som korn som er avsvidd før det er fullvokst. Enten du sitter eller du går ut og inn, så vet jeg det, og jeg vet at du raser mot meg.» (*Jes* 37,26–28; 2 *Kong* 19,25–27)

Med andre ord måtte Herren bøye, ydmyke og gjøre til skamme verdensmakten, dens vismenn og dens guder. Han som de trodde var beseiret, måtte vise seg som seierherre og herske midt blant sine seierrike fiender.

Og dette gjorde han virkelig, fordi det – med et uttrykk fra Esekiel – «gjorde ham ondt for hans hellige navn» (Esek 36,21). Det er *Daniels bok* som forteller om alle de åpenbaringene av allmakt og allvitenhet

som han utrettet dette ved. *Guds nidkjærhet for sin krenkede og truede ære* var årsaken til disse åpenbaringene.

Den var likevel ikke den eneste årsaken, men bare én av dem, den første av flere.

Nær knyttet til denne årsaken står en annen, som vi nå skal se på.

* * *

I Første Mosebok kapittel 10, i det som kalles folketavlen, finner vi en storslått oversikt over alle slektene som stammet fra Noah – den nye verdens stamfar – og hans tre sønner, og som spredte seg ut og befolket hele jorden.

Etter at Moses har gitt oss denne oversikten, forlater han de øvrige folkene for godt i sin historiefortelling. Fra nå av holder han seg bare til Israels stamfedre og folket som stammet fra dem, Israel selv.

Hvorfor tok så Moses med denne oversikten over de andre folkeslagene når han likevel ikke skulle dvele ved dem senere?

Han ville vise at også disse folkene er gjenstand for Guds frelsende nåde mot den falne menneskeslekten.

Riktignok skulle den kommende frelsen først forberedes gjennom Guds utvalgte slekt, Abrahams etterkommere, og de øvrige folkene skulle i mellomtiden overlates til seg selv og gå sine egne veier. Men når denne forberedelsen var til ende og frelsen selv trådte fram midt i det utvalgte folket, skulle Gud vende tilbake til de nasjonene som den hellige historie tilsynelatende hadde tatt avskjed med i folketavlen.

Han ville gi dem del i den fullbyrdede forløsningen. Derfor heter det også i det første løftet til Abraham, like etter folketavlen:

> «I deg skal alle jordens slekter velsignes.» (1 Mos 12,3)

De hedenske folkene ble likevel ikke helt overlatt til seg selv; gjennom historien deres går det en rød tråd. Det dreier seg ikke om at selve frelsen ble forberedt – selv om også det på et vis skjedde i hedningverdenen – men i det minste om at folkene selv ble forberedt til at frelsen skulle komme. Dette gjelder særlig fra den tiden da de to israelittiske rikene begynte å gå i oppløsning. Hedningenes forberedelse til frelsen står nemlig i nær sammenheng med Israels statlige sammenbrudd.

Da det var kommet så langt med de ti stammene at Gud måtte oppgi ethvert forsøk på å berge riket deres fra undergang og dem selv fra å bli spredt blant hedningene, ble profeten Jona sendt til hovedstaden i

det assyriske verdensriket for å forkynne omvendelse. Denne sendelsen var en guddommelig erklæring om at Gud fra nå av ville forkaste Israel og ta seg av hedningverdenen.

Fra det øyeblikket Jona ble sendt til Ninive, måtte altså den nærmere og egentlige forberedelsen av hedningene til frelsen begynne, og sendelsen hans var selv det første leddet i den.

Men forberedelsen skulle ikke fortsette slik Jona hadde begynt den, ved direkte profetisk forkynnelse. Da ville den gammeltestamentlige frelsesordningen ha blitt opphevet før tiden, for etter den var det bare Israel som fikk del i Guds direkte, profetiske ord.

Først etter Kristi død og oppstandelse, og etter Den Hellige Ånds utgytelse, skulle hedningene få høre den fullbyrdede frelsen forkynt direkte. Jonas eksempel viste dessuten at de gammeltestamentlige profetene ennå ikke var i stand til å bære byrden ved å forkynne Guds ord direkte for hedningene. Sendelsen hans var derfor mer et *tegn* på at forberedelsen av hedningene nå skulle begynne, enn et virkelig ledd i den.

De hedenske folkene skulle forberedes på den kommende frelsen på en annen og til dels indirekte måte. Denne forberedelsen gikk i hovedsak to veier: den ene gjennom de store verdensherskende folkene, den andre gjennom det Israel som var spredt blant dem.

De store verdensherskende folkene trådte fram på historiens scene fra midten av det åttende århundre før Kristus: det assyriske, det kaldeiske (babylonske), det medopersiske, det gresk-makedonske og det romerske riket. De la mer eller mindre alle kjente folkeslag under seg og tvang dem inn i de enorme verdensrikene de hadde satt seg fore å grunnlegge.

Ved å legge under seg stadig nye land tok verdensrikene fra folkene selvstendigheten, friheten og tilliten til deres egne guder. Mange mistet også språket og de nasjonale skikkene sine. Med ett ord: De tok fra dem alt som var særegent for dem – deres nasjonale goder og alt som var deres eget.

Det hvert av de fire første verdensrikene hadde gjort mot mange mindre folk, gjorde alltid det neste riket mot dem igjen – og alt dette skjedde under strømmer av blod og tårer.

Dette førte til at mange blant folkene følte seg ulykkelige, elendige og fattige – alle som ikke enten sløvt fant seg i det uunngåelige eller

lettsindig prøvde å glemme ved å drukne sin jammer i sansenes rus. Fulle av lengsel begynte de å strekke armene ut etter andre, bedre og mer varige goder.

Denne følelsen av tomhet og lengsel var et verk av de store verdensrikene som knuste alle nasjonaliteter, og nettopp den ble den rette jordbunnen for evangeliets sæd. Derfor begynte forkynnelsen å bli sådd nettopp på den tiden da disse forutsetningene var til stede i rikest mål.

Hindringene for å ta imot dette budskapet var for det aller meste ryddet av veien: troen på de hedenske gudene, metthet og tilfredshet med sitt eget, og rikdom i bibelsk forstand. Mange hjerter var nå beredt for budskapet om frelsen i Kristus. Plogen hadde gått over dem og pløyd dype furer; sæden kunne nå strøs ut.

Hadde apostelen Paulus kommet til Hellas på Perikles' tid, eller til Makedonia i Aleksander den stores dager, ville han ikke ha grunnlagt noen menighet i Korint, Tessalonika eller Filippi. Selv i Aten, der det bare var en skygge igjen av byens gamle glans – knapt nok det – var det den gamle stoltheten som gjorde at ordet hans fant svært liten inngang (Apg 17,16 ff.).

Men da han kom, hadde en mann fra Makedonia bedt ham i et syn om natten: «Kom over til Makedonia og hjelp oss!» (Apg 16,9)

Slik lot Herren apostelen få vite om de makedonske hedningenes skjulte sukk og lengsel etter forløsning, og kort tid etter tok de med glede imot frelsen i Kristus. Da han kom til Korint, kunne Herren likeledes åpenbare for ham i et syn om natten at han hadde mye folk i denne byen (Apg 18,9).

Den kristne kirke vokste fram på ruinene av den gamle hedenske verden. Disse ruinene var riktignok også en følge av at de hedenske folkene forfalt åndelig og gikk i oppløsning av seg selv; de hadde søkt Herren, om de kunne kjenne og finne ham (Apg 17,27), hvert folk på sin vei og måte, men uten å finne ham.

Men først og fremst var disse ruinene et verk av de store verdensrikene, særlig de to siste – det greske og fremfor alt det romerske.

Den andre forberedelsen til den kommende frelsen skjedde gjennom det spredte Israel. At Israel ble spredt og gikk under som stat, ble en kilde til liv for hedningene, for slik kom folket i varig og nær berøring med andre folkeslag.

Sanne israelitter kunne da ikke la være å vitne om at Israels Gud var den eneste sanne Gud, som hadde skapt himmel og jord; de vitnet om at han var en hellig, sannferdig, trofast, kjærlig og barmhjertig Gud. Han hadde mange ganger hjulpet sitt folk i nød, og han hadde lovet å sende en stor frelser som også hedningene skulle få del i. Dette vitnesbyrdet var ikke uten virkning – særlig i århundrene før Kristus, da den voksende elendigheten i verden gjorde menneskenes hjerter stadig mer mottakelige (*steder som Jona 1,9 ff.; Jer 10,11*).

Det spredte Israel hadde en stille, langsom og nesten usynlig, men likevel dyp innflytelse, tross all forakt, hån og forfølgelse folket måtte lide. Da tiden var fullkommen og evangeliets sendebud dro ut, fant de som en frukt av Israels forberedende arbeid en skare hedninger som hadde sluttet seg til Israel uten å bli fullt ut jøder. (De hedningene som var gått helt over til jødedommen, ble derimot kristendommens bitreste fiender.)

De førstnevnte tok imot det glade budskapet med den største lengsel og ble den edle og herlige kjernen i de første hedningkristne menighetene. I Apostlenes gjerninger kalles denne skaren «de gudfryktige», «de gudsdyrkere som hadde tatt ved jødenes tro» og «de grekere som dyrket Gud» (*Apg 13,43; 16,14; 17,4; 18,7*).

Til denne skaren hørte offiseren i Kapernaum (Matt 8,5 ff.), Kornelius (Apg 10,2) og sannsynligvis også hoffmannen fra Etiopia. Til den hørte likeledes en stor del av dem som i det pisidiske Antiokia og i Tessalonika tok imot Paulus' ord og ble troende.

Da Nebukadnesar ødela Judariket og Jerusalem og førte det jødiske folket bort til Babylon, falt dette og det som fulgte, midt inn i denne forberedelsestiden for hedningverdenen. Overbevisningen om at hedningene og gudene deres hadde beseiret Israels Gud, og de hånende ordene mot ham kom altså midt i den store «adventstiden» da folkeslagene ble ledet fram mot den kommende frelseren.

Måtte ikke da Herren rive de triumferende hedningene ut av deres store villfarelse? Jo, sannelig. Selv om hans egen ære ikke hadde krevd det, måtte han gjennom mektige undergjerninger vitne om at han var den sanne Gud.

Ellers ville det jødiske rikets undergang ha forstyrret forberedelsen av hedningene til frelsen. Hvis Gud ikke hadde grepet inn, ville

det som skjedde, ha ført dem i stikk motsatt retning av den han allerede hadde begynt å lede dem i – ikke til ham, men *bort* fra ham.

Hvordan skulle hedningene kunne tro på en Gud som de måtte anse for et lite folks avmektige guddom – en Gud som tilsynelatende ikke engang hadde maktet å beskytte sine egne mot undergang eller berge sin egen helligdom fra ødeleggelse?

Hvordan skulle de i tro ha tatt imot Israels vitnesbyrd om ham – det vitnesbyrdet som jo skulle forberede dem til frelsen – når det manglet enhver synlig grunnvoll? Hedningene hadde jo kjensgjerninger for øynene som fullstendig motsa budskapet og slo det i stykker; de ville heller svare på det med vantro spott.

Det er derfor klart at Herren måtte gripe inn under den babylonske landflyktigheten, ikke bare for sin egen æres skyld, men også for hedningenes frelse. Gjennom store gjerninger av allmakt og allvitenhet måtte han bevise at han i sannhet var Gud. Det gjorde han, og det er Daniels bok som forteller om disse gjerningene og den herlige frukten de bar blant hedningfolkene.

De hedenske verdensherskere, Nebukadnesar og mederen Darius, bøyer seg nå for Israels Gud. Det gjelder særlig Nebukadnesar, som gang på gang hadde inntatt Jerusalem, ødelagt byen og templet og dermed tilsynelatende beseiret Herren. Begge blir overvunnet av de overveldende bevisene Gud gir på sin allvitenhet og sin frelsende allmakt. De erkjenner ham som den ene sanne Gud, bekjenner dette for alle sine undersåtter og befaler dem ikke å spotte ham, men å frykte og skjelve for ham.

Slik ble undergjerningene i Daniels bok et ledd i rekken av hendelser som forberedte folkene på frelsen – og det så mye mer fordi det var gjennom disse undrene Israels vitnesbyrd vant inngang hos hedningene.

Først nå fikk jødene noe konkret de kunne vise til. Vitnesbyrdet deres, som før hadde «svevd i luften», fikk en grunnvoll å bygge på. Først nå kunne det jødiske folket for alvor fatte mot til å vitne kraftfullt om sin Gud; nå vitnet de om ham *etter* ham og *med* ham, etter at han først hadde vitnet om seg selv.

Som Jonas sendelse til Ninive er de store undergjerningene i det babylonske fangenskapet både et ledd i forberedelsen og et tegn på det

som skulle komme. Gud ville ikke fortsette å vitne for hedningene på denne ekstraordinære måten gjennom hele forberedelsestiden.

Slike overnaturlige vitnesbyrd var bare nødvendige i den tiden da motsetningen var på sitt skarpeste – da det, fordi landet og templet var ødelagt, ytre sett så ut som om Israels Gud var avmektig. Da denne misforståelsen truet med å føre Guds plan for folkeslagene av sporet, grep han inn med makt.

Vitnesbyrdene i Daniels bok skulle åpne rekken av de vitnesbyrdene som Israel skulle bære fram i hedningenes forberedelsestid. Den begynte for alvor nå, da resten og kjernen av det israelittiske folket var spredt blant hedningene. Herren gikk i forveien med sine underfulle vitnesbyrd om seg selv, og Israel fulgte etter med sine jevne, daglige vitnesbyrd om ham.

Herrens vitnesbyrd hadde også en annen hensikt: De skulle varsle at alle jordens konger og riker en gang skal bøye seg for ham. Overvunnet av Herrens underfulle gjerninger skal de til sist erkjenne ham som den sanne Gud og bekjenne hans navn.

Herrens omsorg for hedningenes frelse og for at de skulle forberedes til den kommende forløsningen, er altså den andre årsaken til de store åpenbaringene av allmakt og allvitenhet som Daniels bok handler om.

* * *

Men skulle ikke også hensynet til det ulykkelige jødiske folk ha vært en medvirkende årsak? Jo visst var det en årsak – den tredje.

For å forstå hvordan Gud også av hensyn til det fangne jødiske folk kunne åpenbare sin frelsende allmakt og sin allvitenhet i de store undergjerninger og syn i Daniels bok, må vi leve oss inn i folkets situasjon. Vi må forstå hva det var og måtte være for dette folket at Judas rike gikk i oppløsning, at Jerusalem og templet ble ødelagt, og at det havnet i babylonsk landflyktighet – og hvilken stilling det hadde blant hedningene.

Så lenge Israel hadde vært Herrens folk, hadde det aldri opplevd en tid som de siste dagene av den jødiske staten og årene som fulgte. Riktignok var de ti stammenes rike (Nordriket) blitt ødelagt tidligere og innbyggerne ført i landflyktighet. Det var en forferdelig hendelse, der flertallet av israelittene ble drevet bort fra landet sitt og spredt blant hedningene. Den rystet den delen av folket som var igjen, dypt,

og den åndelige fornyelsen i kong Hiskias dager var til dels en frukt av dette rystende inntrykket.

Likevel hadde de ti stammene allerede lenge vært skilt fra Herren og det egentlige Israel. Gjennom billeddyrkelsen – som i bunn og grunn var avgudsdyrkelse – og frafallet fra Davids kongehus sto de i et løst forhold til helheten. Jødene i sør så derfor på dem som «halve israelitter», som bare var Israels ytterkant.

Men nå var også Judas rike oppløst og det jødiske folket bortført – Israels kjerne, det egentlige Israel og det rette Guds rike. Dermed var hele Israel ført bort fra landet, og hele folket levde i landflyktighet. Gud hadde kalt sin store gave, det lovede land, helt tilbake. Israel og landet, som etter løftene aldri skulle vært skilt, var nå revet fra hverandre.

Israel befant seg nå i en tilstand som minnet om tiden i Egypt. «Fra Egypt til Egypt» – slik hadde veien deres vært, det kunne man nå se. Hele paktsforholdet mellom folket og Herren, som en gang begynte ved utgangen fra det gamle Egypt, var nå oppløst igjen i dette «nye Egypt». Israel var forkastet og lå under Guds bann.

Davids ætt hadde regjert i århundrer og fått fram strålende skikkelser som David og Salomo og gudfryktige konger som Josjafat, Hiskia og Josjia. Selv om de mest dyrebare løftene var knyttet nettopp til denne slekten, hadde den nå mistet sitt herredømme, og ættens menn levde som fanger i Babylon, som folket selv. Jojakin satt i fangenskap, og Sidkia var både fange og fratatt synet (2 *Kong* 25,7; *Jer* 52,11; *Esek* 12,12 *f.*).

Slik kunne Jeremia nå klage:

> «Vår livsånde, Herrens salvede, ble fanget i deres fallgraver. Det var om ham vi sa: I hans skygge vil vi leve blant folkene.» (Klag 4,20)

Folket måtte nå adlyde verdenskongen og hans harde tjenere. Jerusalem, deres stolthet og kjærlighet, var ødelagt. Templet, Herrens sete, var brent ned, og han var ikke lenger synlig til stede midt iblant Israel. De var borte fra ham, og han var borte fra dem. Ofringene og tempeltjenesten hadde opphørt; Herrens vakre gudstjenester fantes ikke mer.

De hovmodige ordene om falsk sikkerhet var blitt til skamme. Tidligere hadde de sagt:

> «Er ikke Herren midt iblant oss? Det kommer ingen ulykke over oss.» (Mika 3,11)

Og de hadde ropt:

> «Her er Herrens tempel, Herrens tempel, Herrens tempel!» (Jer 7,4)

Hva Jerusalems og templets undergang måtte bety for Israel, ser vi av at de som ble bortført sammen med Jojakin (ved den første bortførelsen), klamret seg krampaktig til håpet om at byen og templet ville bli stående, så lenge de ennå sto.

I de første tjuefire kapitlene – hele første halvdel av boken sin – har profeten Esekiel nesten ingen annen oppgave enn å knuse medfangenes selvbedrag; ubarmhjertig måtte han ta fra dem troen på at Jerusalem og templet ville bli spart. De landflyktige som levde sammen med Esekiel, hadde nær kontakt med hjemlandet. De lyttet ivrig og engstelig til alle nyheter derfra og fulgte spent det siste som skjedde i Judariket og Jerusalem, helt til katastrofen kom (*se f.eks. Jer 29,1 ff.; 51,59 ff.*).

Da katastrofen var et faktum, strømmet det løfter ut av Esekiels munn, så de ikke skulle miste motet og fortvile (*Esek 34–48. Om de bortførtes motløshet og fortvilelse etter Jerusalems ødeleggelse, se Esek 33,10 og 37,11*).

Hvor smertefullt de landflyktige kjente tapet av helligdommen, ser vi også av det herlige løftet Esekiel trøster dem med:

> «Da jeg lot dem fare langt bort blant hedningefolkene, da jeg spredte dem i landene, ble jeg en kort tid en helligdom for dem i de landene de var kommet til.» (Esek 11,16)

Til alt dette kom også hedningenes hån. En israelittisk salmeforfatter som selv hadde erfart hva den babylonske landflyktigheten var, skildrer hvordan hedningene hånte fangene:

> «Ved Babylons elver, der satt vi og gråt når vi kom Sion i hu. På vidjene der hengte vi våre harper, for der krevde våre fangevoktere sanger av oss. De som plaget oss, krevde at vi skulle være glade: Syng for oss av Sions sanger!» (Sal 137,1–3)

«Dette er Herrens folk, og likevel måtte de dra ut av hans land!» (Esek 36,20) «Hvor er nå deres Gud?» (Sal 79,10; 115,2) Slik lød det mange ganger fra hedningenes munn, og for de bortførte var slike ord som om bena deres ble knust (Sal 42,11). Men det som smertet de

fromme mest, var hånen hedningene rettet mot Herren selv. Derfor hører vi dem helt fra begynnelsen be ham om å gjøre slutt på at navnet hans ble hånet (Sal 74 og 79).

Ja, Israels skjebne i det babylonske fangenskapet var så tung at mange var nær ved å miste alt mot. Noen mistet det virkelig og ga seg over til avgudsdyrkelse, og ofte ble også de fromme og troende hardt anfektet (*Jes 57,3 ff.*; *65,3 ff.*11; *66*,17.24).

Likevel var ikke jødene i Babylon uten løfter, trøst eller håp. For ikke å nevne mye annet fantes det gamle profetier som hadde forutsagt både selve fangenskapet og en framtidig forløsning fra det (*se f.eks. profetier som* 5 Mos 30,1 *ff.*).

Profeten Mika hadde allerede i Hiskias dager forutsagt at Sions datter skulle føres helt til Babel, men at Herren der skulle løse dem ut av fiendens hånd:

> «Vri deg og jamre deg, Sions datter, som en fødende kvinne! For nå må du dra ut av byen og bo ute på marken, og du skal komme like til Babel. Der skal du bli utfridd, der skal Herren løse deg ut av dine fienders grep.» (Mika 4,10)

Jesaja hadde på samme tid forkynt at det skulle komme dager da alt som var i Hiskias hus, og alle skattene fedrene hans hadde samlet, skulle føres bort til Babel, og at noen av etterkommerne hans skulle bli hoffmenn i palasset hos kongen i Babel (Jes 39,6 f). Men på den andre siden hadde han gang på gang og svært utførlig forkynt at Babylon skulle falle, og at Israel skulle bli herlig frelst fra dets vold (*Jes 13–14,23; 21,1–10; 40–66*).

At profetiene om bortførelsen hadde gått i oppfyllelse, var for folket en garanti for at også løftene om befrielse ville bli oppfylt. Og de hadde ikke bare gamle, allmenne løfter, men også det nye og bestemte løftet fra Jeremia: Det babylonske fangenskapet skulle vare i sytti år, og så skulle Israel føres tilbake til sitt land.

Jeremia hadde uttalt dette løftet to ganger: første gang for hele det jødiske folket i Jojakims fjerde år, samme år som den sytti år lange trelldommen under Babylon skulle begynne, både for Israel og for alle folkene; andre gang i et brev til dem som allerede var blitt bortført sammen med Jekonja (Jojakin). Der skriver han:

> «For så sier Herren: Når sytti år er gått for Babel, vil jeg se til dere og oppfylle for dere mitt gode ord, at jeg vil føre dere tilbake til dette stedet.» (Jer 25,11 ff.; 29,10)

Dette løftet hadde det fangne Israel fått med seg på veien. Det var i egentlig forstand ment for dem og var *deres* løfte; det sto som en lysende og trøstende stjerne på fangenskapets mørke himmel.

Fem år etter at Jojakin var bortført, fikk de landflyktige oppleve at en stor profet, Esekiel, sto fram midt iblant dem. Alene det at en slik profet var der, var et tegn og et pant på at Gud ikke hadde forlatt dem fullstendig, og at han igjen ville ta seg av dem.

Etter Jerusalems fall kom Esekiel med en rik fylde av trøst til medfangene sine, som var preget av stor motløshet. Han som før Jerusalems undergang nesten bare hadde forkynt dom, hadde nå nesten bare løfter å gi til det fangne Israel.

Likevel var Israels tilstand i fangenskapet så tung og full av anfektelser at folket trengte de guddommelige gjerningene vi leser om i Daniels bok. De hadde riktignok Guds ord på at fangenskapet bare skulle vare en viss tid. De hadde også sett at profetiene fra Jesaja, Mika og Jeremia om bortførelsen til Babylon var blitt oppfylt. Det var et pant på at de samme profetenes løfter om hjemkomsten også ville gå i oppfyllelse. I tillegg hadde de Esekiel blant seg som en mektig trøster.

Men alt som hadde rammet dem, var så forferdelig og, sett fra Det gamle testamentes standpunkt, så uhørt, og nøden de sto i, var så stor og trykkende. Det var en skarp, til*synelatende* motsigelse mellom det Gud hadde sagt om seg selv, det som helt fra gammel tid var blitt sagt om ham blant dem, og det han hadde lovet dem – og den harde virkeligheten de nå sto i. Hedningenes triumf virket så berettiget at det profetiske ordet og den profetiske trøsten alene ikke var nok.

Derfor måtte det komme guddommelige *gjerninger* som fulgte ordet som tegn og var et pant på at det skulle bli oppfylt. Gjennom store, frelsende undergjerninger måtte Israel få se at deres Gud både kunne og ville frelse dem, bare de trodde på ham. Gjennom vidunderlige åpenbaringer om framtiden skulle de til sin trøst få erfare at det hedenske verdensrikets triumf over Israel og dets Gud sto på svake føtter: Herren hadde satt en fast tid for verdensriket, og etter den skulle hans eget rike bli opprettet.

Og disse guddommelige åpenbaringene kom: Det er dem Daniels bok legger fram. I sin nåde ville Gud hjelpe og trøste et Israel som var anfektet av Jerusalems undergang og den babylonske landflyktigheten, og bevare det fra motløshet og fortvilelse. Dette er altså den tredje og siste årsaken til disse gjerningene og åpenbaringene.

Men dermed er årsakene til disse åpenbaringene av Guds allmakt og allvitenhet ennå ikke uttømt. Foruten de tre årsakene vi nå har pekt på, har åpenbaringene i Daniels bok enda to hensikter: For det første skulle de få den hedenske verdensmakten til å la det fangne Israel vende hjem til den tiden Herren hadde fastsatt ved Jeremia. For det andre skulle de være en trøstebok for folket i tiden mellom hjemkomsten fra Babylon og Kristi komme – særlig under den makkabeiske forfølgelsen. Men om begge disse årsakene skal vi først tale senere, på forskjellige steder.

* * *

Når vi ser på Det gamle testamentes tid – Kristi dager fram til den første pinsedag medregnet – kan vi skjelne mellom fire store «undertider», perioder da mektige undergjerninger hopet seg opp:

1. **Moses' tid** (utgangen fra Egypt)
2. **Profetene Elias og Elisjas tid**
3. **Daniels tid** (den babylonske landflyktighet)
4. **Johannes døperens og Kristi tid**

Disse periodene svarer til hverandre: Den første og den tredje (Egypt og Babylon) hører sammen, på samme måte som den andre og den fjerde (Elia og Kristus). Videre kan man se den første og den fjerde under ett, som de to store epoker for Israels forløsning og opprettelsen av henholdsvis den gamle og den nye pakt.

På Elias og Elisjas tid skjedde det mange under fordi de ti stammene hadde falt helt fra til hedensk naturdyrkelse og nesten var å regne som hedninger. Herren ville vise at det var han som var naturens uinnskrenkede Herre, og ikke Baal eller Astarte, og føre dem tilbake til seg selv, som de var falt så dypt bort fra.

For allerede da lå øksen ved roten av treet; allerede da sto de ti stammenes forkastelse og undergang for døren, og dermed den aller første begynnelsen på Israels forkastelse og undergang. Elia og Elisja kom før begynnelsen på «Herrens dag, den store og forferdelige», for

å vende fedrenes hjerter til barna og barnas hjerter til deres fedre, så landet ikke skulle slås med bann.

I den fjerde og siste perioden, ved slutten av det Skriften kaller «disse dager», det vil si Kristi rikes dager (Hebr 1,1), kom Jesus Kristus – han som Jesaja kaller «Under» (Jes 9,6). Han var selve underet, det personlige underet, Gudmennesket midt i det jødiske folket. Han virket blant dem som en profet, mektig i gjerning og ord, en mann godkjent av Gud med kraftige gjerninger, under og tegn. For øynene deres led han en død som var omgitt av undergjerninger, og han sto underfullt opp fra de døde – alt for å frelse sitt folk og hele verden fra deres synder (*Luk* 24,19; *Apg* 2,22).

For nå lå øksen ved roten av treet i enda høyere grad enn i Elias og Elisjas dager – og Kristi undergjerninger ligner i mangt og mye på en slående måte deres; folkets undergang sto for døren.

Den gangen var det bare begynnelsen på forkastelsen som var nær. I dagene til døperen Johannes, den nye Elia, og til Kristus var det derimot fullendelsen som sto for døren. Herren og hans forløper gikk i forveien for den fullbyrdede forkastelsen – Jerusalems andre ødeleggelse og det jødiske folkets fullstendige spredning – slik Elia og Elisja hadde gått i forveien for den begynnende forkastelsen, Samarias ødeleggelse og de ti stammenes spredning (*se f.eks.* 1 *Kong* 17,9–16; 2 *Kong* 4,1–7 *sammenlignet med Matt* 14,15–21; 15,32–39; 1 *Kong* 17,17–24; 2 *Kong* 4,18–37; 13,21 *sammenlignet med Matt* 9,18–26; *Luk* 7,11–15; *Joh* 11,1–45).

I den første perioden, på Moses' tid, skjedde underne særlig for farao og hans folk, datidens hedenske verdensmakt. De skulle vise dem at det ikke var gudene deres eller de selv som var herre i landet, slik de innbilte seg, men den Herren som farao hadde sagt om: «Hvem er Herren, som jeg skal lyde?» (2 Mos 5,2). Disse undergjerningene skulle tvinge farao til å la Israel, som de holdt i trelldom, få dra.

Daniels tid, den tredje perioden, kan kalles «den nye egyptiske tiden». Den ligger midt mellom begynnelsen og fullbyrdelsen av Israels forkastelse, og da nådde forkastelsen en foreløpig fullendelse: Folket ble til en viss grad og for en tid utestengt fra samfunnet med Herren, for at det skulle lære hva det vil si å være forkastet av ham, og bli advart mot å falle under det fullkomne og evige bannet – å bli helt og for alltid utestengt fra samfunnet med ham.

For å gjenta med få ord det vi har vist ovenfor: De store undergjerningene som skjedde for øynene på den seirende hedenske verdensmakten og det fangne Israel, hadde en tredelt årsak:

1. **Guds ære:** Herren måtte verne om sin ære; den var i stor fare fordi verdensriket og gudene dets tilsynelatende hadde seiret over ham da Jerusalem falt og det jødiske folket ble ført i landflyktighet.
2. **Hedningenes forberedelse:** Han måtte hindre at denne innbilte seieren forstyrret forberedelsen av hedningene til den kommende frelsen – en forberedelse som allerede hadde begynt langt tidligere, men som først nå skulle ta til for alvor.
3. **Folkets bevaring:** Han måtte bevare sitt folk fra motløshet og fortvilelse, for folket var hardt anfektet av den uhørte skjebnen som hadde rammet det, og av sin ulykkelige stilling i landflyktigheten.

I tillegg skulle de store undergjerningene i Babylon føre til at den hedenske verdensmakten satte Guds fangne folk fri til den tiden Gud hadde fastsatt, akkurat som undergjerningene i Egypt i sin tid skulle få farao og folket hans til å la det fangne Israel dra. I begge tilfeller nådde Gud dette målet.

Det som særlig skiller Daniels tid fra de andre periodene, er de omfattende åpenbaringene om framtiden for både verdensrikene og Guds rike som Guds folk – og for en del også hedningverdenen (Dan 2,31–45) – den gangen fikk del i.

Disse åpenbaringene minner om at Daniels tid hører til den profetiske perioden i Det gamle testamente, en tid da en lang rekke menn, profetene, fikk mange og store åpenbaringer om hvordan frelsen og Guds rike skulle utvikle seg og fullendes. Etter Herrens tilskyndelse skrev de disse åpenbaringene ned i de profetiske skriftene for å gi dem videre til ettertiden.

* * *

Spørsmålet om hvordan Daniels bok ble til, rommer egentlig to spørsmål: For det første, hva har framkalt innholdet i boken – det vil si undergjerningene og åpenbaringene den forteller om? For det andre, hva har ført til at dette innholdet ble skrevet ned? Det første spørsmålet er besvart i det foregående; det andre gjenstår.

Det særegne ved Daniels tid som vi nettopp pekte på, og som skiller den fra de andre gammeltestamentlige «undertidene», fører oss fra det første spørsmålet over til det andre. Spørsmålet om hva som framkalte disse undrene, har ført oss inn i historien *før* landflyktigheten; spørsmålet om hvorfor de ble skrevet ned, vil føre oss inn i historien *etter* fangenskapet.

Dessuten er det først her vi fullt ut kan forstå at åpenbaringer som dem vi finner i Daniels bok, måtte komme etter at den gamle jødiske staten var gått under, og hvorfor det var nødvendig. For å forklare hvordan det gikk til at undergjerningene og åpenbaringene fra Babylon ble skrevet ned, må vi rette blikket mot de profetiske skriftene og se på hvordan de generelt ble til.

Ser vi bort fra de historiske bøkene som følger Israel fra Moses til Nehemja, faller de gammeltestamentlige skriftene i tre store deler: Loven, de poetiske bøkene (Salmene, Ordspråkene, Job, Høysangen, Forkynneren og Klagesangene) og de profetiske skriftene. Loven hører til den tiden da den gamle pakt ble stiftet; den er paktens morgen. De poetiske skriftene hører for det meste til dens strålende middag, Davids og Salomos dager, da Israel sto på sitt høydepunkt. De profetiske skriftene hører derimot til den gamle pakts aften; de var et lys ved kveldstid (Sak 14,7).

Riktignok hadde Israel hatt profeter, store profeter, helt fra det ble paktens folk, og særlig siden Samuels tid, da folket ble reformert og født på ny. Men fram til slutten av det niende århundre før Kristus har profetene langt mer handlet og talt enn skrevet.

Når de skrev, var det historiske bøker der de framstilte Israels historie fra et profetisk synspunkt. I dem flettet de inn beretninger om sin egen virksomhet, sine egne gjerninger og det Herren hadde talt gjennom dem. Begge deler hørte jo til historien om Guds folk, der profetene som oftest var selve sjelen.

Slike historiske skrifter er Josvas og Dommernes bøker, Samuelsbøkene og kildeskriftene til Kongebøkene og Krønikebøkene. Selv Elia og Elisja, som levde mot slutten av det tiende og i de første sytti årene av det niende århundre, var langt mer handlingens og ordets menn enn skriftens menn. Deres ord var den mektigste handling, og deres handlinger den kraftigste tale.

Mot slutten av det niende århundre skjer det imidlertid en stor forandring. Under kongene Jeroboam II av Israel og Ussia av Juda sto det ikke bare fram en lang rekke profeter på kort tid – blant dem en så sjelden skikkelse som Amos, gjeteren fra Tekoa – men disse profetene begynte også å skrive ned talene sine. De samlet dem i egne bøker eller skrev kjernen av det de hadde talt, ned i en sammenhengende framstilling. Slik ble profetbøkene til – profetiske skrifter i egentlig forstand.

Det som hadde begynt under Jeroboam II og Ussia, fortsatte nesten uten avbrudd til et århundre etter det babylonske fangenskapet, på Esras og Nehemjas tid i det femte århundre før Kristus, da skrivingen av Det gamle testamentes hellige skrifter tok helt slutt. De nærmere fire hundre årene mellom disse kongene og Nehemja var de skrivende profetenes tid, og det var i denne perioden samlingen «Profetene», som Daniels bok hører til, ble til.

Hva var det så som førte til at profetene mot slutten av det niende århundre med ett også begynte å skrive ned åpenbaringene de hadde fått, etter først å ha gitt dem muntlig videre til folket?

Vi må huske at det da sto for døren 1) at verdensrikene trådte fram på historiens scene, 2) at de to israelittiske rikene gikk under og paktsfolket ble spredt av verdensrikene, og 3) til sist at verdensrikene skulle tråkke ned og knuse alle folk, og at hedningverdenen gjennom dette og gjennom det spredte Israels misjonerende virksomhet skulle forberedes på den kommende frelsen. Med ét ord: Verdensstormene var i ferd med å bryte løs. Hele den gamle verden, både den israelittiske og den hedenske, skulle styrte sammen og oppløses for å forberedes på en nyskapelse ved Kristus.

Profetene som sto fram på denne tiden, under Jeroboam II og Ussia, var som stormfugler: De varslet at den store verdensstormen var like for hånden. Til nå hadde profetien handlet om Israels indre forhold; nå begynte den å omfatte alle folk og ble verdenshistorisk.

Allerede Joel ser hvordan fire store gresshoppesvermer – fire verdenshærer – herjer Israels land én etter én, hvordan de blir tilintetgjort når de har fullført sitt verk, og hvordan Ånden så blir utøst over alt kjød, og alle som flykter til Sions berg og påkaller Herrens navn der, blir frelst. Amos begynte sin bok med profetier over alle folk

omkring Israel (Amos 1,3–3,3), og Jona ble sendt til Ninive, hedningverdenens hovedstad, for å forkynne omvendelse for den.

Jesajas profetier omfattet på storslått vis Juda, Jerusalem, tistammeriket, Assur, Babel, Egypt, Etiopia og Tyrus og en mengde andre mindre stater og folk (Jes 13–23). I kallet til Jeremia kommer dette tydelig fram: «Før jeg dannet deg i mors liv, kjente jeg deg, og før du kom ut av mors skjød, helliget jeg deg. Jeg satte deg til en profet for folkene. […] Se, jeg setter deg i dag over folkene og over rikene til å rykke opp og rive ned, til å ødelegge og bryte ned, til å bygge og til å plante» (Jer 1,5.10).

Slik profetien nå begynte å omfatte alle folk, begynte den også å omspenne alle tider, og også slik ble den verdenshistorisk. Hele utviklingen i forberedelsestiden – det profetiske forgrunnsbildet – ble nå gjenstand for profetien: dommene over Israel og de mindre hedenske folkene ved verdensrikene, dommen over verdensrikene selv, enten direkte ved Herren eller ved andre verdensriker han brukte – og Israels frelse fra verdensmakten (*se f.eks. Jes* 14,28–20,6; 21,11–23,18; *Jes* 10,5–34; 13–14,27; 21,1–10).

Til sist ble selve frelsen, som alle folk skulle forberedes til gjennom dommene, det sentrale i profetien. Dette var det profetiske bakgrunnsbildet: hvordan frelsen skulle grunnlegges, utvikles og fullendes (*se f.eks. Jes* 19; 23).

Profetene ser at frelseren som var lovet helt fra begynnelsen av, skal fødes (Jes 7,14; Mika 5,1). De ser ham som en profet som skal bli et lys for hedningene (Jes 42,1–4; 49,1–9; 50,4–9). Videre ser de ham som ypperstepresten som bærer fram seg selv som et offer for verdens synder og forsoner Gud med verden (Jes 52,13–53,12; Sak 3,8 f.; 6,12 ff.; 12,10). De ser ham som en guddommelig konge som styrer både Israel og hedningene med rettferdighet (Jes 9,6 f.; 11,1 ff.; Mika 5,1 ff.; Jer 23,5 f.; 33,14 f.; Sak 9,9 f.).

De ser ham som den rettmessige verdenskongen, omgitt av alle folk, som strømmer sammen til ham som sitt opphøyde midtpunkt (Jes 11,10). De ser hans rike både som et nåderike og som et herlighetsrike, og øynene deres følger riket gjennom alle utviklingstrinnene helt fram til fullendelsen (Jes 40–66; Sak 9–14). De ser også hvordan virkningene av hans forløsningsverk og herredømme når ut til naturen (Jes 11,6–8; 65,25), som ved menneskets fall ble dratt med inn

i fordervelsen (1 Mos 3,17 f.; 1,30, sammenlignet med dyrenes nåværende tilstand). Til slutt ser de hvordan det skapes en ny himmel og en ny jord (Jes 65,17).

Da den gamle verden begynte å gå i oppløsning, fikk profetene et storslått utsyn over framtiden. Denne tiden forberedte en ny tingenes orden, og hele verdenshistorien viste seg for dem i sine profetiske grunntrekk. Det er derfor naturlig at den samme Herren som ga dem disse åpenbaringene, også drev dem til å skrive dem ned.

Disse åpenbaringene tilhørte ikke bare Israel, men alle folk og alle kommende slekter; de var hele menneskehetens eiendom. Ja, de tilhørte de kommende slektene enda mer enn profetenes egen samtid, for det var i framtiden de skulle gå i oppfyllelse.

De måtte skrives ned for at de, når oppfyllelsen kom, kunne vitne om at det som skjedde, kom fra Israels Gud, og vise at han er den Gud som styrer verdens gang, som har lagt planen og utført den – og at han som den allvitende og allmektige er den sanne Gud (*se steder som Jes 41,21–29; 43,9 f.; 44,6–8; 45,21; 46,9–11; 48,3–8*).

At åpenbaringene ble skrevet ned fra det niende århundre og fram til profetien tok slutt, hadde også egne årsaker som gjaldt det gamle paktsfolket. I dette tidsrommet gikk de to israelittiske rikene i oppløsning; Israel mistet sin stat og i stor grad også sitt land, og hele ordningen under den gamle pakt ble rystet. Selv om pakten ikke ble opphevet, mistet den sin opprinnelige skikkelse og framsto nærmest som en ruin.

For at Israel ikke skulle falle i fortvilelse, trengte folket en erstatning: Da den vante grunnen ble trukket bort under føttene, trengte det et nytt åndelig fundament. Denne erstatningen fant det i det profetiske ordet, slik det var nedskrevet.

I de tause århundrene fra profetien tok slutt til døperen Johannes sto fram, var den nedskrevne profetien det eneste profetiske ordet Israel hadde, og dette ordet forkynte forløsning og at Guds rike herlig skulle opprettes. Skriften ble Israels åndelige hjem og fedreland etter at folket hadde mistet sitt jordiske; den ble deres støtte og stav gjennom tunge århundrer, deres brød i tårenes tid og deres trøst i mørket.

Helt fra begynnelsen var Israel et folk som skulle leve mer i framtiden enn i nåtiden – et folk preget av håp og lengsel. Det ble enda tydeligere da det mistet de fleste av sine jordiske goder.

Det skrevne profetiske ordet sto som et fast og varig fundament som folket alltid kunne ty til. Jo lenger tiden gikk, desto større og mer omfattende ble det, og etter Malaki var det dessuten det eneste de hadde. Det kom håpet og lengselen deres i møte, ga dem en enda mer bestemt retning, flere og fastere mål og rikere næring, og skjerpet dem dermed.

Det var også selve hensikten, for Israel skulle, på samme måte som hedningverdenen, forberedes på den kommende frelsen. Denne forberedelsen skjedde på den samme dobbelte måten som hos hedningene: dels gjennom verdensrikenes trykk, dels gjennom ordet – her det profetiske ordet. Slik skulle hele verden på den tiden lære – og lærte også, bevisst eller ubevisst – å strekke hendene lengselsfullt ut etter Frelseren som nå kom nærmere.

Det som gjelder de profetiske åpenbaringene generelt, gjelder særlig innholdet i Daniels bok. Disse åpenbaringene – og de store undergjerningene fra den tiden hører med, for de er helt profetiske av karakter – kaster lys over verdensutviklingen og forberedelsestiden før Kristus, i langt høyere grad og med langt større klarhet og presisjon enn de andre profetiske åpenbaringene i Det gamle testamente. Skrevet ned i en bok skulle disse ordene derfor, enda mye mer enn alle de andre, være til trøst og støtte for det jødiske folket og samtidig skjerpe lengselen etter Frelseren.

Åpenbaringene var derfor rettet til Israel i den kritiske tiden fra fangenskapet tok slutt til Kristus kom – særlig tiden omkring år 167 f.Kr., den gammeltestamentlige martyrtiden, da den syriske kongen Antiokus Epifanes satte i gang sine voldsomme forfølgelser for å tvinge jødene til frafall, og makkabeerne begynte å reise seg mot ham. En betydelig del av Daniels åpenbaringer sikter mot denne tid, og to av hans profetier, i kap. 8 og kap. 10–12, handler nesten utelukkende om det som skjedde da.

Det var derfor først og fremst for denne tiden disse profetiene var ment, og på en måte også alle åpenbaringene og undergjerningene fra Daniels tid. Fordi de først og fremst tilhørte denne tiden, var det helt nødvendig at alle sammen ble skrevet ned. De tilhørte jo langt mindre slekten som levde på Daniels tid, enn rekken av slekter mellom slutten av det babylonske fangenskapet og Kristi tid, og særlig slekten på

Antiokus Epifanes' tid. Det var først og fremst disse slektene de skulle trøste og styrke.

Daniels bok ble skrevet som en trøstebok for hele tiden mellom Kyros og Kristus, og særlig for trengselstiden de første makkabeerne sto i. Det ser vi best når vi ser på jødefolkets historie etter landflyktigheten, særlig under de to verdensrikene som fulgte etter det babylonske, det medopersiske og det gresk-makedonske – altså historien fra slutten av det babylonske fangenskapet til makkabeeroppstanden.

Det er en utbredt misforståelse at jødefolkets fangenskap var over da tiden i Babylon tok slutt; i virkeligheten var overgangen glidende. Riktignok ga Kyros folket lov til å vende tilbake til Judea, men bare en liten rest – til sammen om lag femti tusen mennesker – benyttet seg av det.

Selv om det senere stadig kom nye grupper, og strømmen hjem aldri stanset helt, fortsatte flertallet av det jødiske folket å leve spredt blant hedningene. Etter Nebukadnesars dager ble spredningen aldri opphevet; hele tiden mellom Jerusalems første ødeleggelse og Kristi fødsel var en tid i spredning (*2 Krøn 36,22 f.; Esra 1,1–4. 42 360, og i tillegg 7 337 tjenere og tjenestepiker. Esra 2,64 f.; Neh 7,66 f.; se f.eks. Esra 7,8 (6000)*).

Selv om en del av folket vendte hjem, ble den jødiske staten aldri gjenopprettet. Davids kongedømme var til ende og ble borte helt fram til Kristi dag. Davids hus gikk inn i sin andre periode, fornedrelsens tid: Davids slekt ble igjen Isais slekt, og fra tronen i Jerusalem vendte den tilbake til Betlehem. Davididen Serubabel var bare en persisk stattholder, og det samme gjaldt Nehemja (*se 1 Krøn 3,17 ff.; Matt 1,12–16; Luk 3,23–27; Jes 11,1; Mika 4,9; 5,1; Hag 1,1.14; 2,2.21; Neh 5,14 f.*).

Under Antiokus Epifanes og hans nærmeste etterfølgere kjempet jødene seg riktignok fri og fikk et eget kongedømme under makkabeerne, men det var ikke Davids kongedømme. Denne frihetsperioden varte dessuten bare omtrent hundre år før romernes åk ble lagt over dem; Antipaters hus var edomittisk og vasall under den romerske verdensmakten. Bortsett fra dette makkabeiske mellomspillet sto Israel også etter landflyktigheten under fremmede verdenskongers herredømme; befrielsen hadde ikke gjort folket fritt.

Det gammeltestamentlige Guds rike, slik man til da hadde kjent det, var for alltid forbi da Nebukadnesar la Jerusalem i ruiner. Nettopp derfor ble de storslåtte åpenbaringene om verdensrikene og det nye, fullkomne Guds rike etter dem gitt akkurat da. Ingen tid passet så godt for disse åpenbaringene som tiden like etter Judarikets fall, for den hendelsen var vendepunktet i Guds rikes historie.

Et tempel ble riktignok gjenoppbygget, men kontrasten til det forrige var overveldende:

> «Mange av prestene og levittene og familieoverhodene – de gamle som hadde sett det første huset, gråt høyt da de så dette huset bli grunnlagt.»

I deres øyne var det for intet å regne mot det første (*Esra* 3,12; *Hag* 2,3).

Enda viktigere var det at det nye templet manglet selve hjertet og sjelen. Det fantes ingen paktens ark med lovens tavler og heller ikke noe soningslokk med kjerubene der Herren tronet; det aller helligste i det nye templet var tomt.

Israel hadde ennå profeter en kort stund. Men før det var gått hundre år, da den nye kolonien var blitt ordnet og befestet på alle måter, forstummet det profetiske ordet med Malaki – «profetenes segl» og «den siste av dem» (*Josefus, Den jødiske krig* 5,5,5; *se* 1 *Makk* 4,46; 9,27; 14,41).

De egentlige gudsmennene, som hadde virket i gjerning, tale og skrift, var borte. I profetenes sted trådte de skriftlærde fram, og Israel ble utelukkende et skriftens folk (*Esra* 7,6.11 *f.*; *Neh* 13,13; *Sir* 38,24; 1 *Makk* 7,12; 2 *Makk* 6,18).

De persiske kongene var egentlig ikke harde herskere i seg selv, og likevel føltes det persiske herredømmet tungt og trykkende. Samaritanene var blitt avvist da de ville være med på å bygge opp templet igjen, og deres hatefulle anklager ved det persiske hoffet var nok til å stanse tempelbyggingen i lang tid – selve hjertesaken for den nye kolonien (*Esra* 4–5,2).

Den krenkede stoltheten til en hovmodig persisk vesir var nok til å bringe den delen av det jødiske folket som levde i det persiske verdensriket – det vil si så godt som hele folket – i den ytterste fare (*Esters bok*). Usikkerheten og uordenen i det løst sammensatte persiske riket, som særlig i sine senere dager lignet mye på det tyrkiske, var en stadig kilde til motgang for Israel.

«De utførte arbeidet med den ene hånden, og med den andre holdt de våpenet sitt.» Slik måtte jødene på Nehemjas tid bygge Jerusalems murer på grunn av hatet og misunnelsen fra samaritanene og andre nabofolk (*Neh* 4,17). De persiske stattholderne var grådige og urettferdige og trykket folket hardt (*Neh* 2,19; 4,1–3; 4,7 *ff.*; 6,1 *ff.*; *Neh* 5,15).

En nedtrykt og mørk stemning preget derfor hele den persiske perioden, og den lettet bare i korte øyeblikk (*se Sakarjas og Malakis bøker og særlig Forkynneren*).

Nehemja skildrer Israels tilstand under perserne med vemodige ord:

> «Se, i dag er vi treller – vi er treller i det landet du ga våre fedre, for at de skulle ete dets frukt og dets gode ting. Landet bærer sin rike grøde til beste for de kongene som du satte over oss for våre synders skyld. De råder over våre legemer og vårt fe som det passer dem. Vi er i stor nød.» (Neh 9,36–37)

Det klinger ikke mindre vemodig når Esra beskriver situasjonen for den lille resten som hadde vendt tilbake:

> «Men nå, for et lite øyeblikk, er nåde blitt oss til del fra Herren vår Gud, så han har spart og frelst en rest av oss og gitt oss et fotfeste på sitt hellige sted, for at vår Gud kunne la våre øyne lyse og gi oss litt ny livskraft i vår trelldom. For treller er vi! Men vår Gud har ikke forlatt oss i vår trelldom. Han har latt oss finne nåde hos Persias konger.» (Esra 9,8–9)

Likevel var alt dette ingenting mot trengslene som ventet under det tredje verdensriket, det gresk-makedonske. Perserne og jødene hadde i det minste til felles at begge var orientalske folk, og det fantes også ellers berøringspunkter mellom dem. Persernes gudsdyrkelse var dessuten billedløs, og deres religion hadde en viss ytre likhet med Israels tro.

Forholdet mellom grekerne og jødene var helt annerledes enn det man hadde opplevd under perserne. Her møttes vestlig og østlig vesen, og de frastøtte hverandre. Den greske gudsdyrkelsen med sine talløse gudebilder var en forargelse og en vederstyggelighet for jøden. Samtidig var den jødiske tro og kultus fullstendig uforståelig for grekeren, som så på den med forakt og hån.

Den forføreriske greske kulturen og visdommen var en stor fare for de jødene som sto mindre fast – og som historien viser, ble det slett

ikke bare med faren. Dette førte til at de mer alvorlige i folket avviste alt gresk enda skarpere, og spenningen mellom de to religionene og folkene økte kraftig. Det var jødene som led mest under denne konflikten, for grekerne var herskerne og hadde de andre hedenske folkene på sin side.

Ptolemeerne, de gresk-egyptiske kongene, prøvde så langt det lot seg gjøre å hindre at jødene ble forfulgt innenfor rikets grenser, som i lang tid også omfattet Judea. De begunstiget jødene sterkt og flyttet, etter Aleksander den stores eksempel, store mengder av dem til Egypt, så Egypt nesten ble et nytt Judea og Alexandria et nytt Jerusalem. De første seleukidene, de gresk-syriske kongene, gjorde det samme (*Josefus, Antikviteter* 12,1–2).

Begge disse greske kongehusene kappet om å vinne jødene for seg, for folket og landet hadde stor betydning for herredømmet. Men det endret seg brått med den halvt vanvittige Antiokus Epifanes, det tredje verdensrikets Nero. Han satte seg som mål å tvinge jødene, som alle ikke-greske undersåtter i riket sitt, til å oppgi sin tro og sine lover og gå over til gresk gudsdyrkelse og greske skikker (*1 Makk* 1,41; 2,18 *f.*; *1 Makk* 1,21 *f.*; *2 Makk* 4,39 *ff.*).

Antiokus Epifanes slo til med de grusomste straffer mot alle som trosset budene hans, og han fikk støtte av en skare frafalne jøder som hadde vendt Herrens lov ryggen og gitt seg over til greske skikker. Slik opplevde Israel for første gang i sin historie en omfattende og blodig religionsforfølgelse. Alt folket tidligere hadde lidd for sin tro og sin lov under babylonerne, perserne og grekerne, var bare et lite forspill til det som nå rammet det (*1 Makk* 1; *2 Makk* 5–7; *1 Makk* 1,11 *ff.*; *2 Makk* 4,9 *ff.*; *Josefus, Antikviteter* 12,5,1).

Denne perioden ble den gammeltestamentlige martyrtiden, et forbilde på de kristne martyrene i de første århundrene etter Kristus. Forfølgelsen var særlig tung å bære fordi jødene på denne tiden ikke hadde den samme kraften i sin tro som de kristne senere fant i sin.

Det var i denne mørke tiden, og i verdensrikenes tid generelt, at undergjerningene og åpenbaringene fra Babylon virkelig viste sin styrke. Gjennom Daniel og vennene hans fikk folket levende eksempler på tro og standhaftighet, og fortellingene viste dem hvordan Gud på underfullt vis kan frelse dem som nekter å fornekte ham, selv i den største livsfare.

Disse åpenbaringene lærte folket at verdensrikene hadde sin tid og Guds rike sin, og at verdensrikene derfor ikke skulle herske til evig tid; de måtte vente tålmodig til verdensrikenes tid var omme. De troende under Antiokus Epifanes fikk se at Herren hadde forutsett alt som rammet dem: Det var ingen tilfeldighet, men kom fra ham, og han hadde allerede satt en grense for forfølgelsen og en ende for forfølgeren. Men for at undergjerningene og åpenbaringene skulle kunne utrette alt dette, måtte de skrives ned (*Joh 16,4*).

Israels nød i det babylonske fangenskapet var en del av årsaken til at underne og åpenbaringene skjedde. Men at de ble skrevet ned i en bok, kom av at Israel fortsatt var et spredt og underkuet folk også etter fangenskapet, og at folket under Antiokus Epifanes til og med ble grusomt forfulgt for sin tros skyld.

Gud ville ikke gjenta slike undergjerninger og åpenbaringer gjennom hele den lange fornedrelsestiden. Det var ikke nødvendig, og det ligger ikke til Guds natur å gjøre mer enn det som trengs; han er en rik Gud, men han er også sparsommelig i sin frelseshusholdning. Det var nok at underne skjedde da fangenskapet begynte; siden var den pålitelige skriftlige beretningen nok til å holde troen levende.

Daniels tid var en begynnelsestid: Da begynte Israels nye livsvilkår, og folket startet sin tunge vandring i landflyktighet. Derfor ble inngangen til denne perioden markert med store tegn. For resten av reisen hadde folket nok med vitnesbyrdet om det som hadde skjedd. Slik ble Daniels bok til.

II. Daniels person og liv

Da Herren sendte ut de tolv og de sytti disiplene, sendte han dem to og to, for at den ene alltid skulle støtte den andres vitnesbyrd; ved minst to vitners utsagn skulle evangeliets sannhet stadfestes (jf. 5 Mos 19,15). Samtidig skulle de som ble sendt ut, få del i velsignelsen som fellesskapet gir (*Mark 6,7*; *Luk 10,1*).

«Bedre to enn én,» sier Forkynneren:

> «Bedre å være to enn én, for de har god lønn for sitt strev. Om de faller, kan den ene reise den andre opp. Men stakkars den som er alene! Faller han, har han ingen til å reise seg opp. (…) Om noen kan vinne over den som er alene, så kan to holde stand mot ham.» (Fork 4,9–10.12)

Den samme loven ser vi ofte fulgt også i Det gamle testamente når Gud sender ut sine redskaper – særlig av den første grunnen, for vitnesbyrdets skyld.

På kong Hiskias tid virket Mika og Jesaja sammen, nesten som to brødre. Under Josjia gjaldt det samme Sefanja og Jeremia, og på Serubabels tid Haggai og Sakarja. Også Jeremia og Esekiel dannet et par som hørte sammen: Esekiel virket blant de bortførte i Babylon på samme tid som Jeremia virket blant dem som var blitt igjen i hjemlandet (*Jer 26,18 f.*; *Mika 1,1*; *Jes 37–39*; *1,1*; *Sef 1,1*; *Jer 1,2*; *3,6*; *Esra 5,1*; *Hag 1,1*; *Sak 1,1*).

Ofte sto de to for hvert sitt av de tre embetene Herren sørget for Israel gjennom: kongeembetet, presteembetet og profetembetet. Ved siden av de to kongelige reformatorene Hiskia og Josjia sto de to store profetene Jesaja og Jeremia for å støtte dem i verket deres. Kongene brukte sin myndighet til å fjerne den ytre avgudsdyrkelsen og gjenreise den sanne gudsdyrkelsen. Profetene brukte ordets makt til å rive

ned avgudene i hjertene, rykke opp avguderiets rot og gjøre Israels gudstjeneste til en gudstjeneste i ånd og sannhet.

Etter det babylonske fangenskapet ser vi det samme mønsteret. Davidssønnen Serubabel, som representerte kongemakten – så langt man kunne tale om kongemakt på den tiden – hadde ypperstepresten Josva ved sin side. Noe senere sto Nehemja, som også representerte kongemakten, sammen med presten Esra. Den ene sørget for at Jerusalems murer ble bygd opp igjen, den andre ordnet gudstjenesten (*Hag* 1,1.12.14; 2,2.4; *Neh* 1–6; 7–10; 8,9; *Esra* 7 *ff.*).

Noen ganger virket alle tre embetene sammen. Ved siden av kong Josjia og profeten Jeremia sto ypperstepresten Hilkia. Serubabel og Josva ble støttet av profetparet Haggai og Sakarja, og Esra og Nehemja av profeten Malaki (2 *Kong* 22,4 *ff.*; 2 *Krøn* 34,9 *ff.*; *Esra* 5,1; *Hag* 1,2; *Sak* 3,4; *jf. Mal* 2,10–16 *med Esra* 9; 10 *og Neh* 13,23 *ff.*).

Det samme ser vi også under det babylonske fangenskapet. Da virket to store, mektige profeter side om side og delte tidens oppgaver mellom seg: Esekiel og Daniel. Esekiel virket blant de landflyktige ved elven Kebar, Daniel ved hoffet til de babylonske og senere de medopersiske kongene (*Esek* 1,1; 3,23; 8,1; 12,1; 14,1 *osv.*; *Dan* 2–6).

Esekiel var vendt innover mot Israel, mens Daniel var vendt utover mot hedningene. Esekiel representerte også presteembetet, siden han var sønn av en prest, og Daniel også kongemakten, siden han var av kongelig eller i det minste fornem adelig ætt (*Dan* 1,3).

I ekstraordinære tider – og landflyktigheten var en slik tid – representerte nemlig profetembetet også ett av de to andre embetene, eller begge; som det ekstraordinære mellommannsembetet rommet det på en måte de to andre i seg. Moses var ikke bare Israels profet, men i bunn og grunn også dets konge; han styrte og ledet jo folket, og før Aron ble innsatt som prest, bar han også fram ofre (2 *Mos* 24,5–8; 29,1–46).

Reformatoren Samuel var profet, prest, dommer og frelser – med andre ord en konge. Den øverste dømmende myndigheten i Israel tilhørte nemlig kongen, og det var hans sak å beskytte Guds folk mot fiendene og frelse det fra dem (1 *Sam* 3,19–21; 4,1; 7,9 *f.*; 10,8; 13,8 *ff.*; 16,2; 7,15; 12,11; 2 *Sam* 8,15; 15,2–6; 1 *Kong* 3,16 *ff.*; 2 *Krøn* 19,5 *ff.*; *Jes* 9,6; 11,3–5; 16,5; 32,1; *Jer* 21,12; 22,15 *f.*).

Elia og Elisja var i sin tid de sanne konger i tistammeriket; de var jo «Israels vogner og ryttere». Alle som ikke hadde bøyd kne for Baal, samlet seg om dem til gudstjeneste på sabbatene og nymånedagene; tistammeriket hadde jo ingen Herrens prest, bare Baalsprester og kalveprester, og derfor måtte profetene lede gudstjenesten (2 *Kong* 2,12; 13,14; 6,8–12; 2 *Kong* 4,23; 1 *Kong* 12,31; 2 *Krøn* 11,13–15; 13,9–11; 2 *Kong* 11,18; 2 *Krøn* 23,17).

Under det babylonske fangenskapet var oppgaven, så langt den gjaldt Israel, todelt. Målet var da at Israel skulle bli befridd fra Babylon etter sytti år. Jeremias profeti om at Israel skulle leve sytti år i fangenskap og så vende tilbake til sitt land, var framfor alt det åndelige fundamentet man sto på den gangen; den var avgjørende for alt og styrte så å si Israels historie i disse årene.

For at befrielsen skulle skje, var to ting nødvendige:

1. **De fangnes hjerter måtte omvendes** – uten at de vendte tilbake til Herren, kunne de ikke vende tilbake til Herrens land.
2. **Verdensmakten måtte beveges** til å la det fangne Israel dra hjem.

Det første var Esekiels oppgave, det andre Daniels. Derfor virket Esekiel midt i Israel, Daniel ved verdensmaktenes hoff. Den ene virket ved ordet, det straffende, truende og lovende ordet; den andre ved gjerninger, store gjerninger av allvitenhet og allmakt som Gud gjorde gjennom ham og på ham for verdensmaktens øyne (*Dan 2; 4; 5; 6; 1. Kapittel 3 forteller om en allmaktsgjerning som Gud gjorde på Daniels tre venner*).

Daniels oppdrag gjaldt likevel ikke bare Israel, men også hedningene, ja, Gud selv; det omfattet alt. Han skulle ikke bare være Israels talsmann hos verdensmakten og sitt folks skytsengel der, og ikke bare løfte Israel fra forakt til ære, gjøre kårene i landflyktigheten lettere og forberede løslatelsen til den tiden Gud hadde fastsatt.

Han skulle også berede veien for hedningenes frelse. Han skulle være profet og frelser ikke bare for Israel, men også for hedningene – for hele menneskeslekten. Og til sist skulle han være talsmann for Guds ord, den mannen Gud selv brukte når han førte sin æres sak overfor verdensmakten.

Daniel var midtpunktet i hele sin tid. Han hadde samme stilling i den babylonske landflyktigheten som Josef hadde hatt i Egypt – og

som jeg snart skal vise, ligner han Josef på alle måter. Han var den babylonske landflyktighetens Josef.

Som Josef hadde vært frelser for både egypterne og Jakobs hus, var Daniel frelser for både hedningene og det jødiske folket. De samme forholdene, de samme mennene – for den samme Gud styrer sitt rikes utvikling etter de samme lovene. Esekiels gjerning kan derimot i en viss forstand sammenlignes med Moses' gjerning; han var på en måte den babylonske landflyktighetens Moses.

Før jeg går nærmere inn på livet til hans samtidige og medarbeider, den babylonske tidens Josef, vil jeg skildre noen trekk ved personligheten og virket til Esekiel, det babylonske fangenskapets Moses. Det vil føre oss helt inn i den tiden Daniel og boken hans hører til, og stille Daniels personlighet og virke i et enda skarpere og klarere lys.

Esekiel fikk en klippehard jordbunn å arbeide i. Riktignok var den delen av folket som var blitt bortført sammen med Jekonja (Jojakin) – den delen Esekiel selv hørte til og virket blant – forholdsvis den bedre (jf. Jer 24). Men hvordan den likevel var, får vi vite av Esekiel selv. Slik taler Herren til ham da han kaller ham:

> «Menneskesønn! Jeg sender deg til Israels barn, til hedningene, til opprørerne som har gjort opprør mot meg. De og deres fedre har vært troløse mot meg helt til denne dag. Til barna med de frekke ansiktene og harde hjertene sender jeg deg. (…) Frykt ikke for dem, og frykt ikke for deres ord! For nesler og torner er du omgitt av, og mellom skorpioner bor du. Frykt ikke for deres ord og bli ikke forferdet for deres åsyn! For en gjenstridig ætt er de. (…) Men Israels hus vil ikke høre på deg, for de vil ikke høre på meg. For hele Israels hus har harde panner og forherdede hjerter.» (Esek 2,3–6; 3,7)

Esekiel kaller dem derfor også ofte «den gjenstridige ætt», og han profeterer gjentatte ganger at Herren vil ta steinhjertet ut av deres kjød og gi dem et kjødhjerte (*Esek* 2,5.7; 3,9.26.27; 12,2.3.9.25; 17,12. *Esek* 11,19; 36,26.)

Folket mistolket lovens trussel om at Gud vil straffe fedrenes synder på barna, og Jeremias ord om at Manasses synder var årsaken til alt som hadde rammet det jødiske folket. De sluttet av dette at de bare led for fedrenes synder, og så på seg selv som uskyldige som led – som rettferdige (*2 Mos* 20,5; 34,7. *Jer* 15,4; *jf. 2 Kong* 23,26; 24,3 *f.*)

«Fedrene» – det ordet hadde de stadig i munnen, som landsmennene deres i Juda (Jer 31,29): «Fedrene eter sure druer, og barna får såre tenner» (Esek 18,2). Så lenge Jerusalem ennå sto, var de trassige. De ville ikke tro profeten når han sa at byen ville og måtte falle, men lyttet heller til de mange falske profetene og profetinnene blant dem, som lovet at de skulle få vende hjem i løpet av bare et par år (*Jer* 29,8 *f.*15.20–23.24–32; *Esek* 13. *Jer* 29,8–10; *jf.* 28,1–4.)

«Tiden blir lang, og hvert syn blir til intet», og «Det syn han skuer, oppfylles først om mange dager, det er fjerne tider han profeterer om» – med slik vantro spott møtte de Esekiels trusler om at Jerusalem snart skulle gå under (*Esek* 12,21–28). Men da undergangen mot all forventning virkelig kom, ble de motløse og fortvilte. Nå talte de slik:

> «Våre overtredelser og synder tynger på oss, og for deres skyld visner vi bort. Hvordan kan vi da leve?» «Våre ben er tørket inn, og vårt håp er gått til grunne. Vi er fortapt.» (Esek 33,10; 37,11)

Nå som før var de vantro; vantroen viste seg bare på en annen måte: før i trygg trass, nå i håpløs motløshet. Riktignok strømmet de til Esekiel for å høre hans fagre løfter, men for dem var han, som han selv sier, bare som en som synger kjærlighetsviser med vakker stemme og synger godt (*Esek* 33,30–33). De frydet seg over ordene hans, men levde ikke etter dem og tok ikke budskapet inn i hjertet i tro.

Blant et slikt folk sto nå Esekiel fram. Jeremia hadde først prøvd å veilede dem med et brev hjemmefra og verne dem mot de falske profetene (*Jer* 29). Nå hadde Herren satt Esekiel til vaktmann for folket, og Gud ville kreve de ugudeliges blod av hans hånd dersom han ikke advarte dem: De skulle visselig dø om de holdt fast ved sine synder, men leve om de omvendte seg (*Esek* 3,16–21; 33,1–9).

Ordet hans skulle virke sammen med selve fangenskapet – denne «lidelsens ovn», som Jesaja kaller det (*Jes* 48,10) – og med Guds store gjerninger av allvitenhet og allmakt gjennom og på Daniel og vennene hans. Slik skulle de steinharde hjertene knuses og smeltes, så Guds løfter gjennom Jeremia kunne gå i oppfyllelse når tiden var inne.

Redskapet Herren hadde valgt ut til denne gjerningen, var allerede av naturen godt skikket til den, og Guds Ånd gjorde det enda bedre skikket. Til Jeremia, som av naturen var mild, hadde Herren sagt da han kalte ham, at han ville gjøre ham til en fast borg, en jernstøtte og en kobbermur mot hele landet – mot Judas konger, mot høvdingene,

mot prestene og mot folket i landet. De skulle kjempe mot ham, men ikke få overhånd over ham, for Herren ville være med ham og redde ham (*Jer 1,18 f.; jf. 15,20.21*).

Til «klippemannen» Esekiel sier Herren da han kaller ham:

> «Se, jeg gjør ditt ansikt hardt mot deres ansikt og din panne hard mot deres panne. Som en diamant, hardere enn flint, gjør jeg din panne. Du skal ikke frykte for dem og ikke være redd for deres ansikt. For en gjenstridig ætt er de.» (Esek 3,8 f.)

Hos Esekiel ble hardt satt mot hardt: Mot den frekke pannen sto det mest uforferdede og hensynsløse mot.

Jeremias ord gjelder vel ingen profets tale mer enn Esekiels: «Er ikke mitt ord som en ild, sier Herren, lik en hammer som knuser berg?» (*Jer 23,29*). Det som kjennetegner Esekiel og hans ord, er en veldig kraft, en makeløs energi. Han svarer helt til sitt navn: **«han som Gud gjør sterk»**. Det er noe kjempemessig ved ham – han er en Samson blant profetene.

Han ligner en mann som med veldig kraft svinger en mektig hammer mot en klippe, eller som med en mektig hammer driver en stor nagle inn i en hard vegg. Utrettelig gjentar han de samme store tankene i de mest ulike vendinger og former for å få dem inn i hjertene.

Israels synder skildrer han med brennende farger og i den minste detalj. Han kaller dem ved sitt rette, ja, så å si aller retteste navn; han drar hvert slør bort fra dem og viser dem i all deres nakenhet (*se f.eks. Esek 16,1–34; 22; 23*).

Og slik han refser, slik truer han også. Også her er fargene sterke og brennende, og også her følger han straffen helt ut til det ytterste. I den første halvdelen av virket hans var grunntanken i alle talene: La dere ikke bedra, og bedra ikke dere selv; den må falle, den må falle, denne blodby, denne syndeby! (*Esek 7; 16,35 ff.; 24,1–14*).

I den andre halvdelen av sitt profetiske liv reiser han de nedslåtte opp igjen med mektig trøst. I løftene hans viser den samme kraften og utrettelige energien seg som i refselsene og truslene. Også her finner vi de mest brennende farger, også her den mest utførlige framstilling (*Esek 36; 37,1–14; 38 og 39; 40–48*).

Jeg sa at Esekiel på en måte er den babylonske landflyktighetens Moses, og det må jeg her begrunne. I landflyktigheten hadde Esekiel den samme oppgaven som Moses hadde hatt i ørkenen. Begge skulle

oppdra Israel og gjøre folket skikket – den ene til å ta det lovede land i eie, den andre til å vende tilbake og ta det i eie igjen – og begge gjør det gjennom loven. Moses ga Israel loven; Esekiel førte folket tilbake til den loven Moses hadde gitt, som de hadde brutt og forlatt, og som var grunnen til at de hadde mistet Kanaan igjen.

Derfor står Esekiels bok i et så påfallende nært forhold til loven, til Mosebøkene – nærmere enn noen annen profetbok, også Jeremias. Esekiel forklarer de stedene i loven som de landflyktige mistolket og misbrukte (Esek 18). Mange steder gjentar han lovens tanker, og han taler stadig med lovens uttrykk og ord.

Aller tydeligst viser han seg likevel som en ny Moses i den siste delen av boken sin, i synet om det nye templet og om hvordan den nye staten skal innrettes.

Og nå til den babylonske landflyktighetens Josef, til Daniels person og liv!

Da kong Hiskia i sin forfengelighet hadde vist sendebudene fra den babylonske kongen Merodak-Baladan alle skattene sine, for at de skulle forstå at han ikke var noen foraktelig forbundsfelle for deres herre, hadde profeten Jesaja sagt til ham:

> «Se, de dager kommer da alt det som er i ditt hus, og alle de skatter dine fedre har samlet helt til denne dag, skal føres bort til Babel. Det skal ikke bli noen ting tilbake, sier Herren. Og blant dine sønner som skal stamme fra deg, som du skal være far til, skal det være noen som blir tatt til hoffmenn i palasset hos kongen i Babel.» (Jes 39,6 f.; 2 Kong 20,17 f.)

Denne strenge spådommen gikk i oppfyllelse da den babylonske kongen Nebukadnesar inntok Jerusalem første gang, i Jojakims tredje år. Han lot hente gutter av Israels barn, både av kongeslekten og av de fornemste, som hadde styrke til å stå, det vil si til å tjene, i kongens palass (Dan 1,3 f.). Blant disse guttene var også Daniel (Dan 1,6). Men det Herren gjennom Jesaja hadde uttalt som en straffedom, ble også til nåde ved at nettopp denne gutten var med blant de bortførte.

At guttene ble bortført og tjente ved det babylonske hoffet, ble slik sett langt mer en nåde enn en straffedom. Daniel skulle nemlig bli talsmann, beskytter og frelser for det fangne Israel som senere skulle følge etter ham. Nettopp derfor var han blant de aller første som ble bortført og sendt i forveien for folket; han skulle så å si berede stedet.

Når folket selv kom, skulle Gud allerede ha åpenbart seg gjennom ham, så verdensmaktens og hedningenes forakt for folket var blitt mindre, og Daniel var løftet til en stilling der han kunne beskytte det og gjøre kårene i landflyktigheten lettere. Allerede før folket ble bortført, skulle grunnvollen for frelsen legges. Herren ville også sørge for sin egen ære før det for alvor skjedde det som truet og krenket den; han ville komme faren og krenkelsen i forkjøpet.

Allerede her, ja, nettopp her blir vi levende minnet om Josef, som jo ble sendt i forveien for Jakobs hus til Egypt for å være en frelser i nøden. Da han hadde gitt seg til kjenne for brødrene sine, sa han til dem: «Gud sendte meg i forveien for dere, fordi han ville at det skulle være en rest av dere på jorden, og for å holde dere i live så det ble en stor frelse.» (*1 Mos 45,7; jf. v. 5.8; Sal 105,17.*)

Josef ble ikke bare sendt til Egypt for å frelse sin fars hus, men også egypterne selv og andre folk (*1 Mos 41,25–36.56 f.; 42,5 f.; 47,13 ff.*).

Det som gjør likheten fullkommen, er at både Josef og Daniel ble solgt i fangenskap av sine egne brødre. Heller ikke Daniel – den fromme gutten som holdt seg strengt til Guds lov og viste en makeløs tro – ble bortført til Babylon for sine egne synder, men for brødrenes. Hadde alle brødrene hans vært som ham, ville det ikke blitt noen bortførelse til Babylon.

Daniel ble altså solgt av sine brødre til Babylon. Men Gud vendte det de gjorde, til det gode, like så vel som det Josefs brødre gjorde. I grunnen var det Gud som sendte dem begge, den ene til Egypt, den andre til Babylon, for å holde Israels hus i live.

Begge var for øvrig forbilder, svake forbilder, på ham som er mer enn dem – på Herren selv. Også han ble solgt og overgitt til hedningene for brødrenes synder, og det var de som solgte og overga ham. De hadde en hensikt med det, og den var ond; men Gud var med i det og hadde sin hensikt, og den var god: Både de selv og hedningene skulle på denne måte holdes i live og bli frelst.

Gutten som i Jojakims tredje år ble ført til Babel for å berede stedet for brødrene sine, het Daniel. Ved dette navnet må jeg stanse en stund.

Det fyller oss med undring, ja med forbauselse, at navnene til så mange gammeltestamentlige gudsmenn, og det de betyr, stemmer

så fullstendig med deres vesen, deres særlige oppgave og virke eller deres historie:

- **Moses** er på hebraisk «en som drar en annen, som holder på å drukne, opp av vannet, en frelser».
- **Josva (Jesus)** betyr «Herren er hjelper, frelser».
- **Saul** betyr «den utbedte» – folket krevde en konge, og Saul ble denne kongen.
- **David** betyr «den elskede» – han var den av Israels konger som Herren fremfor alle elsket.
- **Salomo** betyr «den fredsommelige».
- **Ussia** eller **Asarja** betyr «Herrens kraft» eller «en som Gud hjelper» – hele 2 Krøn 26, som forteller om hans regjering, er nesten ikke annet enn en utleggelse av hans to navn.
- **Elia** betyr «Herren er Gud» – å vise at det var Herren og ikke Baal som var Gud, var Elias livsoppgave; det var dette hele hans strev gikk opp i, og utfallet av den store kampen mellom ham og Baalsprestene på Karmelfjellet var folkets rop: «Herren, han er Gud! Herren, han er Gud!» (1 Kong 18,39).
- **Jesaja** betyr «Herrens frelse» – Herrens frelse ved Messias er hovedinnholdet i hans profetier; han er evangelisten blant profetene. Han var også selv et forbilde på Frelseren, og han så sitt eget navn som et profetisk navn, et navn som varslet Herrens frelse (Jes 8,18).
- **Mika** betyr «hvem er som Herren?» – Herrens uforlignelighet, hans uforlignelige miskunn og paktstroskap, er hos Mika grunnvoll for hele Israels frelse og alt dets håp (Mika 7,18).
- **Habakkuk** betyr «en som brytes med en annen» – hans bok viser ham som en som brytes med Herren i bønn.
- **Jeremia** betyr «Herren slenger bort, Herren forkaster» – summen av hans forkynnelse er at Herren vil slenge Juda bort til Babylon, slik han før hadde slengt Efraim bort, at han ville forkaste Juda (se særlig Jer 7,15).
- **Esekiel** betyr «Gud gjør sterk» – Esekiel var sterk av naturen, og Guds nåde hadde gjort ham enda sterkere.
- **Malaki** betyr «Herrens sendebud, engel» – Malaki var profeten som forutsa Herrens sendebud, Herrens engel, som skulle gå foran Herren når han kom til sitt tempel, mens han kaller den

kommende Herren selv for paktens engel. Selv var han et forbilde på Herrens forløper (Mal 3,1; jf. 4,5 f.). (*Jf.* 2 *Mos* 2,10; *Jes* 63,11. 1 *Sam* 8,10; 12,13.17.19. 2 *Sam* 7,8 *ff.*; *Sal* 89,20–38. 1 *Krøn* 22; *jf.* 1 *Kong* 4,20. *Jf. særlig* 2 *Krøn* 26,8.9.7.13.15. *Hab* 1,2–2,2.)

Slik som med alle disse navnene er det også med navnet **Daniel**. Det betyr **«dømmende er Gud»** eller **«Gud skal dømme»**. Daniel kunne ikke ha fått et navn som passet bedre til hans livsoppgave, hans virke og hans profetiers innhold.

Gjennom Daniel dømmer jo Gud de hedenske vismennene, gudene deres og de hedenske verdenskongene; gjennom ham viser han at vismennene ingenting vet, og at kongene er avmektige. Hovedinnholdet i Daniels profetier er nettopp Guds dom over verdensriket – over de fire verdensrikene – og hvordan Guds folk blir forløst fra verdensmakten gjennom denne dommen.

«Men jeg vil også dømme det folket som de skal trelle for», sier Herren til Abraham om egypterne, som i 400 år skulle plage Abrahams etterkommere (1 Mos 15,14). På samme måte sier navnet Daniel at Gud ville dømme de nye egypterne, som nå plaget Israel, og de verdensrikene som senere skulle gjøre det samme.

Midtpunktet, hjertet i hele Daniels bok, er stedet der Daniel ser Den Gamle av Dager sette seg på sitt dommersete, omgitt av ti tusen ganger ti tusen engler. Han holder dom over de fire dyrene, de fire verdensrikene, og særlig over det fjerde riket og dets siste konge, Antikrist. Der blir Menneskesønnen ført fram for tronen hans i himmelens skyer og får av ham et evig herredømme over alle folk, nasjoner og tungemål.

Hva er årsaken til dette påfallende samsvaret mellom navnene til så mange av Det gamle testamentes gudsmenn og deres vesen, livsoppgave, virksomhet og skjebne?

Man kan ikke si at disse mennene først i ettertid har fått de navnene vi kjenner dem under. Da måtte jo en eller annen av dem ha hatt et annet navn ved siden av det talende, men slik er det ikke. Vi vet ikke om at noen av dem fikk navnet sitt senere i livet. Nei, årsaken er en helt annen.

I den hellige historie har Gud overalt sin hånd med i styret, enda mer direkte og håndgripelig enn i den vanlige verdenshistorien. Han styrer og leder alt mer direkte og åpenbart, og planen hans trer her

tydeligere fram. Den hellige historie er en **gudmenneskelig historie** den er på et vis en skapning av Gud.

Alle fremragende menn i denne historien er hans skapninger, formet av ham for å fullføre hans plan, hver til sin oppgave og hver med det vesen oppgaven krevde. Skal ikke Skaperen gi sin skapning – Herren sitt redskap, sin tjener – et navn?

«Før jeg dannet deg i mors liv, kjente jeg deg, og før du kom ut av mors skjød, helliget jeg deg. Jeg satte deg til en profet for folkene,» sier Herren til Jeremia da han kaller ham (Jer 1,5). Det stemmer godt med dette ordet at Herren styrte det slik at Jeremia ved fødselen fikk et navn som uttrykte summen av hans forkynnelse.

Navnene til de fremragende mennene i Det gamle testamente ble i grunnen gitt dem av Gud. Foreldrene hadde Guds Ånd; de var profeter når de ga dem navn. Slik Kaifas kunne profetere det året han var yppersteprest (Joh 11,51), kunne også foreldrene profetere når de i kraft av sitt foreldrekall ga barna sine navn. Foreldrene tenkte kanskje på én ting da de ga navnet, men Gud tenkte på noe annet.

Hensikten med dette samsvaret var å vise at det var Gud som talte og virket gjennom dem, at de bare var hans redskaper, og at han ledet, styrte og behersket hele Israels historie. Mennene skulle selv finne et pant som styrket troen, i denne sammenhengen – et bevis på at Gud hadde kalt dem til deres gjerning. Og ofte fant de også et slikt pant i navnet sitt (*se f.eks. Jes 8,18 og Mika 7,18*).

* * *

Daniel må ha vært omtrent 14 år gammel da han ble ført til det babylonske hoffet. Han var altså født i den siste delen av kong Josjias regjeringstid, nettopp da Josjia og Jeremia på hver sin måte prøvde å føre det frafalne folket tilbake til Gud. Det har stor betydning (*Dan 1,3.10.1.15.17*).

I Babylon viser Daniel seg straks som en trosterk israelitt som holder strengt fast ved loven (Dan 1,8 ff.). Hvor har han det fra? Fra den oppdragelsen han fikk i barndommen, i den store oppvåknings- og omvendelsestiden under Josjia. Han var dens edleste og herligste skudd, en åndelig sønn av både kongen og profeten.

At det ved begynnelsen av landflyktigheten fantes en israelitt som Daniel, og israelitter som hans tre venner Hananja, Misjael og Asarja, som ble bortført til Babel sammen med ham, vitner om at Josjias og

Jeremias arbeid ikke hadde vært forgjeves. Det samme gjør det at det den gangen fantes en mann som Esekiel, og menn som Nerijas to sønner Baruk og Seraja, etiopieren Ebed-Melek, Ahikam og hans sønn Gedalja (*Jer 36; 45; 43,3; 51,59 f.; 38,7 f.; 39,15 ff.; 26,24; 40,9–16*).

Selv om de ikke kunne få den store massen til å vende om, samlet de likevel en liten skare. Den var «et salt» for mengden, og hele Guds folks framtid var knyttet nettopp til den.

Daniel kom ikke alene til Babylon, men sammen med en del andre israelittiske gutter, alle av høy byrd (Dan 1,3). Blant dem trer de tre fram som i likhet med ham hørte til Juda stamme: Hananja, Misjael og Asarja (Dan 1,6).

Disse tre guttene skulle støtte Daniel i gjerningen hans og ta del i den ved å tro som han og be sammen med ham i tro (Dan 1,10 ff.; 2,17–23). Som Daniel hadde de høye og innflytelsesrike embeter i det babylonske verdensriket (Dan 2,49; 3,12.30). Ved deres tro skulle Herrens frelsende allmakt og nåde på en underfull måte også åpenbare seg på dem, slik vi ser i beretningen om ildovnen (Dan 3).

De skulle danne en liten krets omkring Daniel, et lite åndelig samfunn der han var «sjel og hode». Lignende kretser hadde også andre profeter hatt omkring seg, som for eksempel Jesaja (Jes 8,16).

Da Daniel og hans tre venner kom til Nebukadnesars hoff, mistet de sine vakre og meningsfulle israelittiske navn. Navnene bar på dype bekjennelser:

- **Daniel:** Gud skal dømme.
- **Hananja:** Herren forbarmer seg, er nådig.
- **Misjael:** Hvem er det som Gud er!
- **Asarja:** Herren hjelper.

I stedet fikk de hedenske navn, som til dels framstilte dem som eiendom og tjenere for de babylonske gudene. **Beltsasar** betydde «Bels fyrste» (etter den babylonske solgud), mens **Abed-Nego** betydde «tjener for Nebo» eller Nego, planeten Merkur, en annen babylonsk avgud (Dan 1,6 f.).

Disse nye navnene var det tydeligste tegn på at de var treller. De markerte at de var tjenere som ikke lenger skulle tilhøre sitt eget folk eller seg selv, men sin nye herre og hans folk; det var nemlig herren som ga tjenerne sine navn, som tegn på at de var hans eiendom (*se steder som* 1 Mos 2,19 *f.*; 2 *Kong* 23,34; 24,17).

De nye kaldeiske navnene skulle fortelle dem at de nå var blitt helt andre personer enn før, og stadig rope til dem ordene fra Salme 45: «Glem ditt folk og din fars hus … For han er din herre og du skal falle ned for ham.» (Sal 45,11 f.)

Knapt var Daniel kommet til det babylonske hoffet før troskapen hans mot Gud og hans lov ble satt på prøve, akkurat som Josefs troskap i Egypt (1 Mos 39,7 ff.), om enn på en annen måte. Etter kongens bestemmelse skulle Daniel og vennene hans få mat og drikke fra kongens bord (Dan 1,5), men denne maten var uren etter loven.

Kongens mat var uren av to årsaker:

1. Den besto til dels av kjøtt fra urene dyr.
2. Den besto for det meste av offerkjøtt, altså kjøtt av dyr som delvis var blitt ofret til gudene, eller kjøtt som først var satt fram for dem (*se* 3 Mos 11,4 *ff.*).

Kongens vin var på samme måte uren fordi den som oftest var offervin, eller i det minste måtte mistenkes for å være det (*jf.* Apg 15,29; 1 Kor 8; 10,23 *ff.*; Rom 14).

Daniel kunne verken spise maten eller drikke vinen uten å bryte loven, og samtidig var det kongens vilje at han skulle gjøre det for å bli kraftig og sterk. Likevel vakler Daniel ikke et øyeblikk mellom Guds bud og kongens; han bestemmer seg for ikke å smake kongens mat og drikke.

Derfor ba han hoffmennene som var satt over ham og de tre vennene, som var enige med ham, om at de måtte få slippe kongens mat og vin og heller få grønnsaker og vann; de skulle bare prøve det med dem en kort tid (Dan 1,8 ff.).

Daniel kjenner og tror Guds ord om at mennesket ikke lever av brød alene, men av hvert ord som går ut av Herrens munn (5 Mos 8,3). I troen er han viss på at Gud vil velsigne denne kosten, og han stoler på at Gud vil la ham og vennene bli like sterke og kraftige som de andre israelittiske guttene som ble oppdratt sammen med dem, og som uten videre bøyde seg for kongens befaling.

Den unge Daniel består altså prøven og viser seg allerede her som en troens mann, en sann Abrahams sønn. Gud velsigner hans troskap og hans tro. Som Josef hadde funnet nåde for Potifars og fangevokterens øyne (1 Mos 39,4.21), finner han nåde i hoffmennenes øyne (Dan 1,9 f.14). Overhoffmesteren blir ikke vred på ham for bønnen og

avslår den ikke, og oppsynsmannen går med på den. Da prøvetiden på ti dager var over, så Daniel og vennene hans bedre ut og var sterkere enn alle de andre guttene. Som de hadde trodd, slik skjer det (Dan 1,15).

Sammen med vennene sine ble Daniel undervist i tre år i all kaldeernes visdom og kunst (Dan 1,4.18). Slik lignet han Moses, som i sin tid ble undervist i egypternes visdom (Apg 7,22), og som han også ligner som Israels talsmann i Babylon, «det andre Egypt».

Også denne undervisningen var en prøvelse for ham. Den kaldeiske visdommen og kunsten var nemlig tett knyttet til den kaldeiske avgudsdyrkelsen og overtroen og i høy grad gjennomsyret av dem, så Daniel sto i fare for å bli smittet av det hedenske.

At Daniel likevel holdt seg helt fri fra det hedenske, viser både hans holdning til kongens mat og drikke og hele hans senere liv. Han ble nok bare kjent med den kaldeiske visdommen og kunsten slik at han fikk en naturlig kunnskap om den; det hedenske i den forble ham fremmed og fikk ikke makt over hans hjerte og sinn. Tvert imot gjennomskuet han det og dømte det med Guds lov som regel og rettesnor.

Men at han skulle bli kjent med disse tingene, ja, dypt innviet i hemmelighetene deres, skjedde for at de kaldeiske vismennene ikke skulle se ut til å ha noe forsprang på ham, talsmannen for visdommen fra Israels Gud.

De fire unge jødiske mennene viste under og etter oppdragelsen en usedvanlig begavelse, og allerede da overgikk de alle de kaldeiske vismennene (Dan 1,17–20).

Særlig gjaldt dette Daniel. Fremfor vennene sine hadde han den gaven at han forsto seg på alle slags syner og drømmer (Dan 1,17) – en kunst kaldeerne satte stor pris på, som de kaldeiske vismennene arbeidet mye med, og som de ble regnet som mestere i.

Nettopp derfor utrustet Herren Daniel med gaven til å tyde betydningsfulle drømmer. Den skulle være et middel i Herrens hånd til å vise hedningene at han var den sanne Gud – han som gjennomskuer menneskenes dypeste tanker og styrer menneskenes saker ved sin makt og visdom – og at alle folk derfor skulle erkjenne ham som den sanne Gud.

For å ta Daniels gave i bruk på en storslått måte og gjennom ham åpenbare seg som den allvitende og som den som styrer verdenshis-

torien, lot Gud kong Nebukadnesar få en betydningsfull drøm kort tid etter at Daniel var ferdig utdannet. Så lot han ham glemme drømmen igjen, men et dunkelt og svært urovekkende inntrykk satt igjen i ham.

Kongen krevde at vismennene hans skulle fortelle ham både hva han hadde drømt, og hva det betydde. De kunne ikke, og de måtte innrømme at de var avmektige og gudsforlatte. Derfor skulle de drepes, og med dem også Daniel og vennene hans, som var tatt opp i deres stand.

I troen var Daniel helt viss på at hans Gud ikke bare kunne gjøre drømmen kjent for ham, men også ville gjøre det – dels for å frelse ham og vennene hans, som stolte på ham, dels for å åpenbare seg som den allvitende, sanne Gud. Derfor ba han kongen om en frist; når den var ute, skulle kongen få det han krevde.

Han fikk fristen, og sammen med vennene sine ba Daniel om å få drømmen åpenbart. Den ble åpenbart for ham i et syn om natten, og han takket Herren i en herlig bønn for denne nåden, som berget livet for ham og vennene hans (*Dan* 2,20–23).

Daniel ble så ført fram for Nebukadnesar. Han fortalte drømmen og tydningen av den, men avviste på det bestemteste all ære for begge deler; æren tilkommer hans Gud (*Dan* 2,28). Kongen bøyde seg for Herren og erkjente ham som den allvitende og sanne Gud.

Han opphøyde Daniel til befalingsmann over provinsen Babylon, rikets midtpunkt og kjerne, og til øverste leder for alle Babylons vismenn (*Dan* 2). Også Daniels tre venner ga han ære: Etter Daniels bønn overlot han dem forvaltningen av provinsen. Som de hadde kjempet og seiret sammen med Daniel i bønn, høstet de nå også fruktene av seieren sammen med ham.

Hvem tenker ikke her på Josef, som tydet Faraos to drømmer og ble opphøyd på grunn av tydningen (*1 Mos* 41)? Også når han tyder Nebukadnesars drøm og blir opphøyd etterpå, viser Daniel seg som den babylonske landflyktighetens Josef. Som Josefs liv i Egypt deles også Daniels liv i Babylon i to tidsrom, en **fornedrelsestid** og en **opphøyelsestid**, og for begge var det tydningen av en drøm som banet veien fra den første til den andre.

Den opphøyde Daniel levde nå ved Nebukadnesars hoff som kongens rådgiver, som sitt folks forbeder og beskytter og sannsynligvis til dels også som lærer for de babylonske vismennene. Med sin høye

ånd og usedvanlige innsikt kan han neppe ha vært uten innflytelse på dem (*jf. hva Sal 105,22 sier om Josef, hans forbilde*).

Fornemme babylonere misunte de fire jødiske utlendingene den store makten og æren Nebukadnesar hadde gitt dem, og prøvde senere å rydde dem av veien. Først ville de fjerne de tre vennene og deretter styrte Daniel selv, som de ennå ikke våget å angripe.

Som passende anledning brukte de en stor takkefest Nebukadnesar holdt til ære for sin gud Bel, som kongen tilskrev alle sine seire. Festen ble holdt etter at han lykkelig hadde fullført alle sine felttog, også felttoget mot Jerusalem, da byen og templet ble ødelagt.

Kongen hadde latt lage en kolossal gullstøtte av guden Bel, og den skulle innvies ved en fest der alle rikets embetsmenn og en enorm folkemengde var til stede. Når musikken ga tegn, skulle alle som var kommet, kaste seg ned og tilbe bildet; den som ikke gjorde det, skulle kastes i en ildovn som sto klar – en henrettelsesmåte som var vanlig hos babylonerne (*Jer* 29,22).

På dette grunnlaget la de misunnelige fiendene sin plan. De hadde nok hatt en finger med i spillet både da bildestøtten ble reist, ved den høytidelige innvielsen og ved befalingen med den truende straffen. De visste at verken Daniel eller vennene hans, disse jødene som var så nidkjære for loven, ville tilbe bildet.

Når vennene lot være å tilbe, ville fiendene anklage dem for ulydighet mot kongens befaling og forakt for guden hans, og spare Daniel til en bedre anledning. Det de ventet, skjedde, og de satte planen ut i livet.

Men planen mislyktes ved Guds inngripen. De tre mennene var tro mot hans lov og trodde fast på ham, og det lønnet han ved å bevare dem på det mest underfulle vis i ildovnen. Slik styrket Gud både vennenes og Daniels stilling, og samtidig åpenbarte han seg for kongen, rikets embetsmenn og hele den forsamlede mengden som den allmektige Gud, som frelser alle som setter sin lit til ham (*Dan* 3,1–30).

I den siste delen av Nebukadnesars regjeringstid fikk Daniel nok en gang anledning til å vise sin usedvanlige innsikt. Gud sendte nemlig den kaldeiske verdensherskeren en betydningsfull drøm for andre gang, og han ble urolig av den, for den så ut til å gjelde ham selv og varslet tydelig ulykke.

Kongen kalte først på sine egne vismenn for at de skulle tyde den. Da de ikke klarte det, hentet han deres jødiske overmann; han tydde til ham, en fremmed, som siste utvei, fordi han husket den usedvanlige hjelpen han hadde fått før.

Daniel hørte drømmen fra kongens egen munn og tydet den dypt beveget, i takknemlig kjærlighet til sin herre og velgjører. Tydningen var at Nebukadnesar ville bli rammet av en forferdelig skjebne: sju år med dyrisk vanvidd.

Det var en straff for hovmodet hans og for den urettferdigheten og ubarmhjertigheten mot de elendige som sprang ut av det (*jf. Jes* 47,6). Tilstanden skulle først ta slutt når han hadde erkjent at Den Høyeste er den ubetingede Herre over alt jordisk kongedømme (*Dan* 4,25).

Den jødiske seer fulgte opp tydningen med en alvorlig formaning. Han oppfordret kongen til heretter å legge vinn på rettferdighet og barmhjertighet hvis han ville unngå den truende skjebnen (*Dan* 4,27).

Men Nebukadnesar hørte verken på formaningen eller på den guddommelige advarselen i drømmen. Han fortsatte i sitt gamle hovmod, og etter et års frist gikk hele drømmen i oppfyllelse – etter et utbrudd av selvforherligelse som utfordret Guds dom mer enn noe annet.

Da de sju årene var omme og Nebukadnesar hadde bøyd seg for Gud, fikk han forstanden og herredømmet tilbake. Han sendte da ut et skriv til alle sine undersåtter, der han fortalte om det han hadde opplevd, og priste Den Høyeste Gud som den allmektige, sanndrue og rettferdige. Ordlyden i skrivet var Daniels (*Dan* 4,1–37).

Nebukadnesars sønn, Evil-Merodak, regjerte i bare to år. Da han besteg tronen, slapp han ikke bare den jødiske kongen Jojakin ut av fengselet; han æret ham også høyere enn alle de andre fyrstelige vasallene og avsatte kongene ved hoffet og lot ham spise fast ved sitt bord (*2 Kong* 25,27 *f.*).

Kanskje var det Daniels lange virke under Nebukadnesar som hadde beredt grunnen for at Jojakin nå ble behandlet annerledes. Det er liten tvil om at Daniel beholdt sin høye stilling og anseelse i disse få årene.

Men det ble annerledes under Belsasar, Nebukadnesars dattersønn – eller kanskje snarere Labarosoarkod, i hvis navn faren Neriglissar, Evil-Merodaks morder, regjerte i fire år. Under Belsasar, eller rettere faren hans, hadde Daniel bare et underordnet statsembete og var nes-

ten blitt glemt (*Dan* 8,27; *jf.* 8,1). Etter mordet på Evil-Merodak hadde man skjøvet til side den innflytelsen som hadde gjort seg gjeldende under Nebukadnesar og sønnen hans, og som sikkert hadde vært utålelig for mange av stormennene.

Den unge Belsasar var en konge med et dårlig og hovmodig sinn. Mot slutten av den svært korte tiden han regjerte på egen hånd, gikk han så langt i frekkhet at han under et stort og overdådig gjestebud om natten lot hente karene som Nebukadnesar hadde ført bort fra templet i Jerusalem – og uten tvil også andre kar som babylonerne hadde tatt fra avgudstempler. Sammen med stormennene, hustruene og medhustruene sine drakk han av disse karene mens han høylytt priste sine egne guder.

Slik hånet han Herren som en avmektig gud som var beseiret av de babylonske avguder.

I samme øyeblikk falt Belsasar, Nebukadnesars hus og det kaldeiske folket under Israels Guds dom. For øynene på kongen viste det seg fingrer av en menneskehånd som skrev ukjente tegn på den kalkede veggen i festsalen.

Belsasar ble grepet av forferdelse; hans onde samvittighet lot ham ane at skriften gjaldt ham og inneholdt hans dom. Han lot alle vismennene sine hente og lovet de største æresbevisninger og belønninger til den som kunne lese og tyde skriften, men ingen klarte det.

Da kom moren hans, enkedronningen, Nebukadnesars datter, inn i salen, der det rådet full forvirring og rådløshet. Hun minnet sønnen om den landflyktige jøden Daniel, som var fjernet fra sin tidligere stilling og nå glemt av hoffet. Hun beskrev ham som en mann som under Nebukadnesar hadde vist overnaturlig og guddommelig visdom og derfor hadde vært høyt æret av den store kongen; han ville sikkert kunne lese og tyde skriften.

Daniel ble straks hentet, og for tredje gang under det kaldeiske herredømme viste han seg som et redskap for Guds allvitenhet. I en verdig, dristig og majestetisk tale holdt han først fram for kongen den store ugjerningen han hadde begått mot den allmektige og sanne Gud – den som hadde framkalt skriften på veggen. Så leste og tydet han skriften.

Skriften sa at kongen, og med ham Nebukadnesars hus, skulle miste riket, og at verdensherredømmet skulle gå over fra kaldeerne til

mederne og perserne. Den første halvdelen av budskapet ble oppfylt allerede samme natt: Belsasar ble myrdet av sammensvorne, og med ham gikk Nebukadnesars hus under. Den andre halvdelen ble først oppfylt sju år senere (*Dan* 5).

Denne skjebnesvangre natten var Daniel blitt utnevnt til en av de tre befalingsmennene som skulle styre riket direkte under kongen (*Dan* 5,29). Den stillingen hadde han nok også under Naboned, som de sammensvorne gjorde til konge i Belsasars sted.

Det var ikke bare Daniels overmenneskelige innsikt og store visdom som talte for ham hos den nye kongen, men også talen til Belsasar og forutsigelsen om at Nebukadnesars hus skulle gå under. Etter den forutsigelsen måtte jo den gjerningen Naboned skyldte tronen, framstå som noe Gud hadde villet, bestemt på forhånd og godkjent.

Da mederen Darius ble den første kongen i det neste verdensriket, det medopersiske, hadde Daniel den samme høye stillingen som under den siste kaldeiske herskeren. Den siste natten i det kaldeiske verdensriket, da han leste og tydet skriften på veggen, hadde hans navn og rykte på ny fått strålende glans. Dette ryet og forutsigelsen om at verdensherredømmet skulle gå over fra kaldeerne til mederne og perserne, fikk sikkert den nye verdensherskeren til å utnevne Daniel til en av de tre øverste forstanderne han satte over riket da han ordnet styret i det unge verdensriket (*Dan* 6,1–3).

At Daniel nå igjen ble opphøyd, var en frukt av de store bevisene på Guds allvitenhet som var blitt vist gjennom ham. Det skulle bli – og ble – et middel til å oppfylle Jeremias løfte om at det jødiske folket etter sytti år skulle bli utfridd fra fangenskapet og ført tilbake til sitt land. Den oppfyllelsen var nå nær, for det kaldeiske riket var gått under, og de sytti årene var snart omme.

Darius var blitt dypt imponert av Daniels høye, overlegne ånd og hans rene og hellige karakter, og han elsket ham inderlig. Han tenkte på å sette ham over hele riket. Nettopp derfor prøvde misunnelsen også denne gangen – de medopersiske stormennenes misunnelse – å styrte den israelittiske statsmannen og slik hindre Guds plan med hans folk (*Dan* 6,4.5 *ff.*).

For å få det til prøvde de først å finne en eller annen forsømmelse eller overtredelse i tjenesten hos Daniel. Men det var nytteløst, for hans utmerkede dyktighet og plettfrie troskap og redelighet ga ikke

den minste anledning til angrep. Til slutt bestemte de seg for å bruke hans kjente troskap mot sin Gud til å styrte ham.

Derfor overtalte de den intetanende Darius til å utstede et påbud som forbød alle i riket i tretti dager å be til noen gud eller noe menneske unntatt kongen; straffen var å bli kastet i løvehulen. For mederne og perserne gjaldt nemlig kongen som den synlige åpenbaring av deres hovedgud.

Overfor kongen lot de som om påbudet var nødvendig for å prøve de nye undersåttenes troskap mot ham og riket og øve dem i ubetinget lydighet. Men den egentlige hensikten var å rydde den forhatte Daniel av veien; de visste godt at han ikke ville slutte å påkalle sin Gud hver dag, tross den kongelige befalingen.

Det de ventet på, skjedde. Selv om Daniel visste godt om kongens forbud, fortsatte han som før. Tre ganger daglig ba han ved et åpent vindu som vendte mot Jerusalem, knelende for Herrens åsyn.

Fiendene kom nå ofte til huset hans. Da de fant ham mens han ba, gikk de til kongen og anklaget Daniel for å bryte det kongelige budet.

Mot sin vilje måtte kongen til slutt overgi sin elskede tjener til straffen. De misunnelige rådgiverne hadde listig fanget kongen i hans egne ord, for de persiske kongenes påbud kunne ikke kalles tilbake.

Daniel ble kastet i hulen, og den ble forseglet med både kongens og stormennenes segl, så verken fiendene hans skulle kunne prøve å drepe ham, eller kongen prøve å befri ham.

Slik så det ut til at Daniel var tapt, og med ham virket også Israels lovede forløsning fra Babel helt uviss. Men Daniel hadde trodd fullt og fast, og kongen, som gjennom Daniels innflytelse hadde fått en viss tro på Israels Gud, hadde håpet. Og Herrens allmakt og trofasthet mot dem som er tro mot ham, reddet Daniel fra den visse død.

Løvene våget ikke å skade ham, og da Darius – som hadde tilbrakt natten i den største uro – kom til hulen tidlig om morgenen, fant han ham i live.

Kongen så Guds dom i denne underfulle frelsen. Han lot straks Daniel trekke opp av hulen og fiendene hans kaste ned i hans sted, og løvene rev dem øyeblikkelig i stykker.

Etter denne underfulle redningen sendte kong Darius ut et skriv til alle sine undersåtter, der han bød dem å frykte Daniels Gud som den levende og evige, som har et uforgjengelig herredømme, og som

hjelper og gjør under i himmelen og på jorden, slik han hadde vist ved denne utfrielsen (*Dan 6,1–28*).

Det var naturlig at Daniel etter dette ikke bare fikk ro for fiendtlige angrep, men at han også i praksis ble leder for hele det medopersiske riket. Som rikets øverste administrator, og fordi Darius og etterfølgeren Kyros hadde så stor tillit til ham (*Dan 6,29*), kunne han nå særlig arbeide for at folket hans skulle bli befridd.

I Belsasars første år, like etter Nebukadnesars død – da det kaldeiske verdensriket med raske skritt gikk sin undergang i møte – begynner rekken av de store, hemmelighetsfulle åpenbaringene Daniel fikk om framtiden for verdensrikene, Israel og Guds rike (*Dan 7–12*).

Grunnvollen for disse åpenbaringene ble lagt allerede i Nebukadnesars drømmesyn i kapittel 2. Delvis kom de også av profetens dype kjærlighet til folket sitt; han fulgte inderlig med i alt som hendte det i denne skjebnesvangre tiden (*se synene i Dan 9 og Dan 10–12*).

Det siste synet, i kapittel 10–12, hadde Daniel i Kyros' tredje år (*Dan 10,1*). Da var gjenoppbyggingen av templet i Jerusalem blitt stanset på grunn av samaritanenes hatefulle anklager ved det persiske hoff (*Esra 4,1–5*).

Kort tid etter må Daniel ha gått bort, i en alder av nærmere nitti år. Slik sier også Gud til ham ved slutten av hans siste syn:

> «Men gå du til din ende (det vil si: til ditt livs ende)! Du skal hvile og stå opp til din lodd ved dagenes ende.» (Dan 12,13)

Det kan virke påfallende at Daniel ikke dro til Kanaan sammen med de jødene som i Kyros' første regjeringsår brukte tillatelsen hans til å dra hjem – særlig fordi tillatelsen jo for en stor del var Daniels eget verk.

Kyros' påbud, som vi finner i begynnelsen av Esras bok og på slutten av Krønikeboken, og som ga jødene lov til å dra hjem, er i virkeligheten en direkte fortsettelse av de erklæringene og påbudene Nebukadnesar og mederen Darius tidligere hadde utstedt i Daniels bok. Perserkongens ord fylte uten tvil Daniels hjerte med jubel og takk til Herren.

Når Daniel likevel ble værende i Babylon, skyldes det sannsynligvis to ting: hans høye alder, og at han så at han kunne tjene sitt elskede folk bedre ved det persiske hoffet enn hjemme i Jerusalem – det var ennå så mye å gjøre for folket der.

* * *

Når vi nå vil prøve å tegne Daniels vesen og karakter i noen trekk, må vi først og fremst peke på én ting som gjelder hele hans liv: Hos ham trer det ingen åpenbar synd, ingen svakhet fram. Jeg sier naturligvis ikke at han var uten synd, for etter Salomos ord finnes det ikke noe menneske som ikke synder (*1 Kong 8,46; jf. Job 14,4*).

Daniel betegner også seg selv som et syndig menneske. I botsbønnen i kapittel 9 regner han stadig seg selv med i sitt frafalne folk, og i 9,20 sier han uttrykkelig at han i bønnen hadde bekjent både sin egen og folkets synd (*Dan 9,5.6.7.8.9.10.11 osv.*).

Men i alt det han som en sannferdig og ydmyk mann har fortalt om sitt liv, trer det ingen synd hos ham fram. Gjennom boken sin gir Daniel et inntrykk av åndelig fullendthet og fullkommenhet. Slik har også hans samtidige, profeten Esekiel, stilt ham ved siden av Noah og Job (*Esek 14,14–20*).

Om Noah sier Skriften at han var rettferdig og ulastelig blant sine samtidige, og at han vandret med Gud (*1 Mos 6,9*). Om Job vitner den at han var uklanderlig, rettskaffen og gudfryktig og holdt seg langt borte fra alt ondt, og at hans like ikke fantes på jorden (*Job 1,1*).

Også i dette ligner Daniel på Josef. Den hellige historie fortier og tilslører aldri de helliges synder og svakheter, men om Josef har den ikke noe ondt å fortelle. Josef var, med Luthers ord, «som en deilig, lys stjerne, ja, som en morgenstjerne i Jakobs hus» (*verken i 1 Mos 37,2 eller i 1 Mos 42,7 ff. eller i 1 Mos 47,13–26 ligger det noe slikt, når disse steder forstås rett*).

For begge disse mennene ligger det noe forbilledlig i dette, for Skriften taler også der den tier. Fordi det ikke trer noen synd fram i deres livshistorie, står Josef og Daniel som forbilder på **den Hellige og Rettferdige**, han som ikke hadde gjort synd (*jf. Hebr 7,3; Apg 3,14; 1 Pet 2,22*).

Når vi ser på de enkelte trekkene i Daniels vesen, må vi særlig framheve profetens ubrytelige og urokkelige troskap mot Herren og hans lov og hans mektige, klippefaste tro. Ingen fare kunne få ham til å fornekte sin Gud eller overtre hans bud.

Det viste seg allerede da han var en ung gutt. Da han skulle spise av kong Nebukadnesars kostbare mat og drikke av vinen hans, satte

han seg straks fore i sitt hjerte at han ikke ville gjøre seg uren med dem (*Dan* 1,8).

Han var villig til å utsette seg for kongens vrede og om nødvendig dø heller enn å handle mot Guds vilje.

Da han som en gammel mann fikk vite at kong Darius, forført av Daniels misunnelige fiender, hadde sendt ut et skriv som forbød bønn til andre enn kongen i tretti dager, lot han seg ikke ryste et øyeblikk. Den israelittiske statsmannen visste godt at forbudet bare var gitt for hans skyld, for å få anledning til å styrte ham. Likevel gikk han rolig hjem så snart han hørte om forbudet, og ba til Herren slik han pleide.

Det gjorde han ikke av trass, men rett og slett fordi det var den tiden på dagen han pleide å be (*Dan* 6,11).

Det ble ikke engang den minste kamp i sjelen hans; det var som om forbudet ikke fantes, eller som om han overhodet ikke hadde hørt om det.

Daniel tror og tviler ikke, og ved sin tro makter han alt. Han ber hoffbetjenten som skulle skaffe ham og vennene hans mat og drikke fra kongens bord, om å gi dem grønnsaker og vann i ti dager. Om de etter den tiden så dårligere ut enn de andre guttene som spiste av kongens fine mat, skulle også de spise av den (*Dan* 1,11–13).

I troen er han fullstendig viss på at Gud ville legge en slik kraft i den enkle maten at den ville virke sterkere enn den kraftige kosten fra kongens bord, og han stolte på at Herren ikke ville forlate dem som holdt hans lov. Daniels tro ble ikke gjort til skamme; Herren gjorde det Daniel hadde stolt på at han ville gjøre (*Dan* 1,15).

Da han fikk vite at Nebukadnesar ville drepe alle Babels vismenn fordi de ikke kunne fortelle og tyde drømmen hans, gikk Daniel uten videre inn til kongen og lovet å gjøre begge deler, bare han fikk litt tid (*Dan* 2,16).

For en forbausende tro! Han var fast forvisset om at Herren ville åpenbare drømmen og betydningen av den som svar på bønnen fra ham og vennene hans.

Dette var trolig tankene som lynraskt gikk gjennom sjelen hans, opplyst som han var av Gud: Gud kunne ikke la ham og vennene rammes av dommen som skulle gå over de babylonske vismennene. De hørte jo til dem bare i det ytre, ikke i sitt vesen, og dommen skulle ramme vismennene for deres falske, avguderiske visdoms skyld. Lot

Gud dem rammes, ville det se ut som om han hadde like lite makt til å oppfylle kongens krav som de hedenske vismennene og gudene; han ville komme i samme klasse som dem.

At kongen hadde drømt og så glemt drømmen, kom sikkert fra Herren. Begge deler skulle tjene til å forherlige hans navn, og det var gjennom Daniel han ville forherlige det; han hadde jo utrustet ham med gaven til å tyde alle syner og drømmer. Med en så mektig tro beveger profeten Gud til å gjøre det han hadde trodd. Det utrolige skjer: Gud åpenbarer ham drømmen i et syn om natten (*Dan* 2,19).

Da Daniel var i løvehulen med de rovlystne dyrene, tvilte han ikke på at Herren ville bevare ham. Herren var mektig nok til å holde dem tilbake, og han ville sikkert gjøre det for å vise seg som de uskyldiges og trofastes frelser og på ny forherlige sitt store navn blant hedningene. Herren sender sin engel og lukker løvenes gap (*Dan* 6,23; *jf. Hebr* 11,33).

Sin fullkomne troskap og sin urokkelige tro hadde han med seg helt fra han var en ung gutt. Man kan derfor si at han ikke gjennomgår noen vanlig karakterutvikling; han står fram som åndelig moden og ferdig formet helt fra begynnelsen av.

Ikke mindre sterk enn Daniels tro var hans kjærlighet til folket sitt i fangenskapet, til det ødelagte landet og til stedet der Jerusalem og templet hadde stått. Botsbønnen hans i kapittel 9 er et herlig vitnesbyrd om denne kjærligheten.

Alle tankene hans kretset om Jerusalem, og byen var midtpunktet i alle bønnene hans. Derfor vendte han alltid ansiktet mot den himmelretningen der ruinene lå, når han ba (*Dan* 6,11).

Ordene til en salmesanger som levde på samme tid som Daniel, var som talt rett ut av Daniels egen sjel:

> «Glemmer jeg deg, Jerusalem, så la min høyre hånd glemme meg! Må min tunge henge fast ved min gane om jeg ikke kommer deg i hu, om jeg ikke setter Jerusalem høyere enn min største glede!» (Sal 137,5–6)

Daniel hørte også til de tjenerne av Herren som en annen salmesanger fra samme tid sier elsket Sions brente steiner og hadde medynk med byens støv (*Sal* 102,15; *jf. Neh* 4,2.10).

Derfor grunnet han gjerne på Herrens løfter hos de tidligere profetene (*Dan* 9,2), framfor alt **Jeremias løfte om at Israel skulle bli**

befridd fra det babylonske fangenskapet etter sytti år, et løfte med en fastsatt tid. Til disse løftene klynget troen hans seg; de var hans trøst og åndelige næring (*disse løftene hadde han for seg i en samling hellige skrifter som han eide; se Dan* 9,2).

Med sin dype og gjennomtrengende ånd grunnet han på disse løftene både dag og natt. Med den mest spente oppmerksomhet og inderlige deltakelse fulgte han hver vending i den skjebnen som ventet hans elskede folk. Når det gikk folket vel, jublet han, men hver ulykke som rammet det, fylte ham med den dypeste sorg (*Dan* 10,2–3). For Israels og Jerusalems skyld fulgte han skarpt med i tidens tegn.

Som en troens helt og en mann som brant av kjærlighet til sitt lidende folk var Daniel også en mektig bedende mann. Sammen med vennene sine beveget han ved sin bønn Herren til å åpenbare Nebukadnesars drøm (*Dan* 2,17–19).

Lovprisningen der han takker Gud for denne åpenbaringen, svarer i hvert ord til den usedvanlige nåden han hadde fått, og til det særegne og store innholdet i åpenbaringen (*Dan* 2,20–23).

Daniels botsbønn i det første året mederen Darius regjerte, lar oss se dypt inn i hjertet hans. Som allmenn botsbønn, og særlig som menighetens botsbønn, har den neppe sin like i Den hellige skrift; den er det fullkomne mønster for en slik bønn. I den slås botens dypeste toner an, og syndserkjennelsen går helt til bunns.

Profeten kan ikke finne ord nok til å betegne storheten i Israels synd (*Dan* 9,5–6).

Han gir Herren all ære og folket sitt – hver eneste en, uten unntak – bare skam. Han sier:

> «Du, Herre, er rettferdig, men vi må skamme oss. Slik er det på denne dag – Judas menn, Jerusalems innbyggere og hele Israel, både de som er nær, og de som er langt borte, i alle de landene som du har drevet dem bort til … Herre! Vi må skamme oss, våre konger, våre fyrster og våre fedre … Hos Herren vår Gud er barmhjertighet og tilgivelse.» (Dan 9,7–9)

Bønnhørelsen bygger han ene og alene på Guds nåde og barmhjertighet. Han er like dypt gjennomtrengt av troen på denne nåden som av erkjennelsen av at Israel ikke engang har et støvfnugg av rettferdighet. Han sier:

> «Ikke våre egne rettferdige gjerninger legger vi til grunn for våre ydmyke bønner som vi bærer fram for ditt åsyn, men din store barmhjertighet.» (Dan 9,18)

Daniel var riktignok en synder, men man kan egentlig ikke si at han ved sin synd var med på å føre landflyktighetens straff over Israel. Likevel skiller han ikke seg selv fra folket sitt i botsbønnen; han går helt inn i folket og taler ut fra dets felles bevissthet.

«Vi, vi, oss, oss» – de ordene har han stadig i munnen i kapittel 9 (*Dan 9,5 ff.*).

I dette kapitlet senker han seg helt ned i Israels store synd, og den blir også hans egen.

I bønnen står Daniel som folkets sanne representant; i ham står hele Israel for Guds ansikt og bekjenner. Her viser både hans sterke fellesskapssans og hans dype syndserkjennelse seg. Han ser på seg selv som et lem på Israels legeme og kan ikke tenke seg selv skilt fra fellesskapet som en enkeltperson.

I lyset av Guds hellighet ser han sine egne synder som så store at han ikke har noe å rose seg av framfor sine brødre. Derfor nevner han i 9,20 ikke bare sine egne synder ved siden av Israels, men setter dem til og med først i rekken:

> «Mens jeg ennå talte og ba og bekjente min egen og mitt folk Israels synd …» (Dan 9,20)

På en storslått og gjennomtrengende måte samler profeten syndene til sin egen samtid og til slektene før den (*Dan 9,6.8*) han ser disse slektene i deres indre, åndelige sammenheng og enhet.

Han vet at det går en rød tråd av synd gjennom en lang rekke israelittiske slekter, og at den siste slektens synder bare er sluttpunktet for denne utviklingen.

Han ser det forferdelige som har rammet denne slekten, som en straff både for dens egne og for fedrenes synder – en gammel israelittisk fellesskyld. Til slutt får Daniels botsbønn så å si noe himmelstormende over seg (*Dan 9,19*).

Som allerede botsbønnen viser, er Daniel en svært ydmyk mann. Guds ære er det høyeste og eneste målet i livet hans. De store åpenbaringene han får, gjør ham ikke stolt, og han tar ikke noe av den æren som tilkommer Gud for dem. Tvert imot understreker han så skarpt

han kan at æren tilhører Gud alene og må gis ham, for at ingen skal gi ham æren for åpenbaringene (*Dan* 2,30.27 *f.*).

Etter å ha sagt til Nebukadnesar at han ville fortelle og tyde drømmen hvis han fikk tid, *oppfordrer han vennene sine til å be sammen med ham* om at Gud må åpenbare drømmen for ham. Da åpenbaringen kommer, takker han Gud for at han har hørt bønnen fra ham og *vennene hans*:

> «Jeg takker og priser deg, mine fedres Gud … Nå har du gjort kjent for meg det *vi* ba deg om.» (Dan 2,16–18.23)

Daniel er ikke bare båret av fellesskapets ånd og kjenner kraften i felles bønn; han søker heller ikke på noen måte sitt eget eller seg selv. Når han i Dan 1,17.19–20 og 6,4 f. ser ut til å rose seg selv, og det sterkt, er det bare tilsynelatende. Det samme gjelder når han forteller at engler har kalt ham en mann som var «høyt elsket» av Gud (Dan 9,23; 10,11).

Store gudsmenn som har nådd et usedvanlig høyt trinn i helliggjørelsen, slik Daniel hadde, blir på en måte fremmede for seg selv. De ser på sitt eget jeg nærmest som en tredjeperson og kan i sannhet si til det: «Jeg kjenner deg ikke!»

Alt det gode og store hos seg selv ser de bare som noe Gud har gitt dem, og som tilhører ham. Denne «tredjepersonen» de ser på, er i grunnen Gud selv, for de ser alt de har og er, som Guds gave og Guds verk.

De har ikke noe behag i seg selv, verken i sitt gamle eller sitt nye menneske, og dveler ikke engang med velbehag ved tanken på at Guds nåde ble gitt nettopp til dem. Når slike menn tilsynelatende roser seg selv, roser de egentlig ikke seg selv, men en annen – i grunnen bare Gud.

Men slike mennesker pleier også å tale helt åpent og likefram om sine egne synder og feil. Et slikt menneske var Moses, enda han sier om seg selv:

> «Men Moses var en meget ydmyk mann, mer enn alle mennesker på jorden.» (4 Mos 12,3)

Han fortier likevel ikke at han slo i hjel en egypter som hadde mishandlet en hebreer, en av hans brødre (2 Mos 2,11–14). «Han tenkte da at hans brødre skulle forstå at Gud ville gi dem frelse ved

hans hånd» (Apg 7,25). Han legger heller ikke skjul på at han var svak overfor sin midjanittiske hustru; for hennes skyld hadde han ikke omskåret sønnen sin og dermed handlet mot Guds pakt med Abraham (1 Mos 17,9–14) – han, den kommende lovgiveren! Heller ikke skjuler han hvordan han ved vantro stengte seg selv ute fra det lovede land (4 Mos 20,7–14).

Et slikt menneske var også apostelen Paulus. I Første korinterbrev sier han: «Jeg har arbeidet mer enn de alle» (1 Kor 15,10), og Andre korinterbrev er fullt av det som ser ut som selvros. Men i det samme brevet sier den samme apostelen: «Ikke så at vi av oss selv duger til å tenke ut noe som av oss selv, men vår dugelighet er av Gud» (2 Kor 3,5), og: «Den som roser seg, han skal rose seg i Herren!» (10,17), og: «Av denne mannen vil jeg rose meg, men av meg selv vil jeg ikke rose meg – uten av min skrøpelighet» (12,5).

Slik var også Daniel. Hele boken hans vitner om hvor fjern all selvros var for ham. Fra først til sist har den Guds ære som innhold og formål, og i lyset av det må all tilsynelatende selvros i den forstås. Man trenger bare å tenke på botsbønnen hans eller på ordene han innleder fortellingen om Nebukadnesars drøm med, der han priser Herren, som alene har gitt ham visdom og forstand.

I kapittel 1 fører han sin egen og vennenes visdom tilbake til Gud (*Dan* 1,17), på samme måte som han der også tilskriver Gud at han fant velvilje og barmhjertighet hos den øverste hoffbetjenten (*Dan* 1,9).

Hvordan Daniel var i verdensmaktens tjeneste, ser vi best av at ikke engang hans forbitrede fiender under Darius maktet å finne noe. De «prøvde å finne noe å anklage Daniel for når det gjaldt riksstyret», men de «var ikke i stand til å finne noen skyld eller noen urett. For han var tro, og det fantes ingen forsømmelse eller forseelse hos ham» (*Dan* 6,5.6; *jf. Daniels eget vitnesbyrd om seg selv* i *Dan* 6,23).

Fordi han var tro mot sin Gud, var han også tro mot sin konge, og det var særlig denne troskapen som gjorde at den medopersiske kongen behandlet ham som en venn behandler en venn (*Dan* 6,15.17.18.19 *ff.*; 6,4).

Daniel opptrådte alltid passende overfor verdenskongene og møtte hver av dem slik vedkommendes vesen tilsa. Nebukadnesar var, tross sin villskap, grusomhet og sitt hovmod, en mann med en viss sjelshøyde og et visst alvor. Han var mottakelig for de store guddommelige

åpenbaringene han fikk høre og se, og derfor behandler Daniel ham med dyp ærefrykt.

Senere viser den israelittiske seeren ham til og med kjærlighet. Da han skal tyde den mørke drømmen kongen har hatt, og i ånden ser den forferdelige skjebnen som venter ham, viser Daniel en øm og inderlig medfølelse; han blir stum av skrekk en stund.

Det er ikke av frykt for at kongens vrede skal vende seg mot ham selv, men fordi han oppriktig har fått kongen kjær. Da kongen aner at det er drømmens tunge betydning som holder profetens munn lukket, oppmuntrer han ham vennlig til ikke å la seg skremme, og Daniel bryter ut i ord fulle av kjærlighet:

> «Herre, måtte bare denne drømmen gjelde dem som hater deg og dens tydning dine fiender.» (Dan 4,19)

Sammen med denne ærefrykten og kjærligheten viste Daniel likevel en uforsagt frimodighet overfor den allmektige verdenskongen. Etter å ha tydet den ulykkesvarslende drømmen råder han kongen til å bryte med syndene sine ved rettferdighet og med misgjerningene sine ved barmhjertighet mot fattige, hvis han ville at lykken hans skulle vare (*Dan* 4,27).

Dermed kaller han kongen en urettferdig, hard og ubarmhjertig undertrykker.

Den usle Belsasar møter han derimot med utilslørt forakt. Slik begynner Daniel talen der han leser og tyder skriften på veggen for ham:

> «Dine gaver kan du selv beholde, og dine belønninger kan du gi til en annen!» (Dan 5,17)

Helt uforferdet og med ord fulle av makeløs majestet holder han fram for kongen hvor uimottakelig han hadde vært for åpenbaringene av Guds høyhet og rettferdighet, og refser hans dårlige og frekke hovmod mot Herren (*Dan* 5,17–28).

Til denne karakteren kom hos Daniel en ganske vidunderlig begavelse.

Jeg vil først nevne hans hjertevinnende vesen, som det var umulig å stå imot. Det viser han allerede som gutt. Da han ber den øverste hoffbetjenten om at han og vennene må slippe å spise av kongens mat og drikke av vinen hans, blir bønnen ikke avvist med strenghet eller hardhet, slik man skulle vente.

For hedningen måtte jo denne bønnen, som han ikke kunne forstå, se ut som dårskap og vitne om uærbødighet og utakknemlighet mot kongen. Likevel lar han Daniel forstå at han nok ikke hadde noe imot at de slapp maten og drikken som var bestemt for dem, bare han selv ikke kom i fare hos kongen (*Dan* 1,9–10).

Slik oppmuntrer han dem til å prøve igjen et annet sted, hos den underordnede hoffbetjenten han hadde satt over dem. Med sitt milde, vinnende, kloke og beskjedne vesen, en nådegave fra Herren (*Dan* 1,9), har den vidunderlige gutten vunnet hjertet til den øverste hoffbetjenten, og slik vinner han også hjertet til den underordnede (*Dan* 1,11–16).

Et annet eksempel på Daniels makt over sinnene er når han får Arjok, høvdingen for livvakten, som var kommet for å drepe ham og vennene hans, til i stedet å gå med på forslaget hans og føre ham inn for kongen (*Dan* 2,14–16) – enda høvdingen dermed handler mot den rasende kongens befaling og setter sitt eget liv på spill.

At Daniel også vant Nebukadnesars hjerte, ser vi av hele hans forhold til denne kongen, slik det trer fram i kongens brev.

Hvor høyt Darius elsket ham, vitner kapittel 6 påfallende og rørende om. Da Darius får vite at Daniel har brutt det budet stormennene hadde forført ham til å gi, blir han svært bedrøvet.

Han tenker ikke på annet enn å frelse Daniel og kjemper hele dagen med stormennene om livet hans. Da han til slutt må gi tapt og med tungt hjerte befaler at Daniel skal kastes i løvehulen, følger han selv med til åpningen og roper et avskjedsønske fullt av håp: «Din Gud, som du stadig dyrker – måtte han frelse deg!» (Dan 6,17).

For at stormennene ikke skulle kunne drepe Daniel, forsegler han steinen over hulens åpning med sin egen signetring. Stormennene gjør det samme med sine segl, for de er redde for at kongen skal la Daniel bli dratt opp i hemmelighet.

Darius tilbringer natten fastende og søvnløs, og knapt har det grydd av dag før han skynder seg til hulen og roper med sorgfull røst. Både ordene og hele hans atferd fra det øyeblikket han skiltes fra Daniel, vitner om kampen mellom frykt og håp i sjelen hans: frykt for at Daniel var revet i stykker av løvene, og håp om det motsatte. Da det viser seg at Daniel faktisk lever, blir kongen overmåte glad (*Dan* 6,15–24).

Også i dette at han vant hjertene, ligner Daniel på Josef (1 Mos 39,4.21). Han var både «høyt elsket» av Gud (*Dan* 9,23; 10,11) og elsket av mennesker, selv om han også hadde dem som hatet ham. I dette var han et forbilde på «den Elskede», Frelseren selv, som i sin ungdom gikk fram «i velvilje hos Gud og mennesker» (*Ef* 1,6; *jf.* Kol 1,13 og Matt 3,17; *Luk* 2,52).

En annen fremragende gave hos Daniel var hans usedvanlige forstand og klokskap. Allerede som gutt viser han disse egenskapene. Han forstår straks hva den øverste hoffbetjenten mener, og bønnen han retter til den underordnede hoffbetjenten, er slik at han vanskelig kan avslå den: Den er så liten, så beskjeden og så helt uten fare for hoffbetjenten.

Da Arjok, høvdingen for livvakten, kommer til ham og hans venner og forteller at han er sendt av kongen for å henrette dem, blir han ikke forferdet over faren som truer livet hans, men vender seg «med kloke og forstandige ord til Arjok».

Med en sjelero som bare et liv i tro, gudhengivenhet og helliggjørelse kan gi, spør han om grunnen til kongens grusomme befaling. Når han har fått vite den, ber han straks om å bli ført inn for kongen: Om kongen ga ham tid, ville han fortelle drømmen og tyde den. Langt fra å miste besinnelsen vet han straks råd, og det rette rådet (*Dan* 2,13–16).

I den medopersiske statstjenesten overgikk han alle riksråder og satraper, «fordi det var en høy ånd i ham». Derfor tenkte kong Darius på å sette ham over hele riket (*Dan* 6,4).

Også her blir vi minnet om Josef. Alt lyktes for ham, og han ga farao et så klokt råd at farao vitnet om ham at det ikke fantes noen som ham, en mann med Guds Ånd, og at ingen var så forstandig og vis som han. Derfor satte den egyptiske kongen ham også over hele Egyptens land. Med guddommelig visdom prøvde og ledet han sine falne brødre (1 Mos 39,2; *jf. v.* 3 og 23; 1 Mos 41,33–36; 1 Mos 41,38 *f.*; 1 Mos 41,40–43; 1 Mos 42–44).

Josef og Daniel var begge menn som ved sin forstand og klokskap så å si gjorde alt de tok i, til gull.

Mest av alt utmerket Daniel seg likevel – også her lik Josef – ved gaven til å gjennomskue meningen med drømmer og lignende åpenbaringer fra Gud. Denne gaven, og at han kunne fortelle Nebukadne-

sar drømmen hans og lese skriften på veggen for Belsasar, gjorde ham til et redskap for Guds allvitenhet, og det var først og fremst dette som satte et stempel av vidunderlig visdom på personligheten hans (*1 Mos 40 og 41*).

Derfor ser vi at både hedninger og den israelittiske profeten Esekiel har nettopp denne gaven og disse bevisene på Guds allvitenhet for øye når de taler om Daniels usedvanlige, overmenneskelige visdom. «Men du kan det, for Den Hellige Guds Ånd er i deg,» sier Nebukadnesar til Daniel om tydningen av drømmen (*Dan 4,18; jf. 4,8*).

Slik vitner Belsasars mor om Daniel da hun viser sønnen til ham som den mannen som kunne lese og tyde skriften på veggen:

> «I ditt rike finnes det en mann som Den Hellige Guds Ånd bor i. I din fars dager ble det hos ham funnet opplysning og innsikt, og en visdom som gudenes visdom. … For hos ham fantes det en høy ånd. Kunnskap og innsikt, evne til å tyde drømmer, løse gåter og oppklare vanskelige spørsmål ble funnet hos Daniel.» (Dan 5,11 f.)

Når profeten Esekiel sier til kongen i Tyrus, som var så stolt av sin visdom: «Ja, du er visere enn Daniel, intet skjult er dunkelt for deg» (*Esek 28,3*), sikter han til det som fortelles i Dan 2.

Sammenligner vi Esekiel med denne seeren, ser vi en markert forskjell i deres åndelige preg. Esekiel er lutter kraft, glød, bevegelse og hellig lidenskap; Daniel utmerker seg derimot ved en majestetisk ro og en høytidelig avmålthet. Det er over ham en majestet og høyhet som kan kalles en avglans av den guddommelige herligheten, og den trer særlig tydelig fram i hans uforferdede tale til Belsasar (*Dan 5,17–28*).

Hvordan Daniels medfanger i Babylon så på ham, vitner også dette stedet hos Esekiel om (*Esek 14,14–20*):

> «Menneskesønn! Når et land synder mot meg og gjør seg skyldig i troløshet, og jeg rekker ut min hånd mot det og bryter i stykker brødets stav for det og sender hungersnød over det og utrydder både folk og fe av det, og selv om da disse tre mennene, Noah, Daniel og Job, var der i landet, da skulle de ved sin rettferdighet bare kunne berge sitt eget liv, sier Herren Herren. Om jeg lot ville dyr fare gjennom landet, og de gjorde det folketomt, og det ble til en ørken, så ingen kunne dra gjennom det på grunn av de ville dyrene, da skulle, så sant jeg lever, sier Herren Herren, disse tre mennene, om de var

> der, verken kunne berge sønner eller døtre. Bare de selv skulle bli berget, men landet skulle bli en ørken.» (Esek 14,13–16)

Etter disse ordene hos Esekiel og hans ord til kongen i Tyrus var det to egenskaper hos Daniel som gjorde det dypeste inntrykket på hans fangne landsmenn: hans rettferdighet og hellighet, og hans overmenneskelige visdom. Også hos de senere slektene av det jødiske folket sto Daniel i den aller høyeste anseelse – så mye høyere fordi hans makeløse profetier nå delvis allerede var gått i oppfyllelse, mens andre fortsatte å gå i oppfyllelse dag for dag.

Omkring hans virkelige historie, slik han selv har fortalt den, samlet det seg senere en krets av sagn, og noen av dem finnes i Det gamle testamentes apokryfiske bøker (*Historien om Susanna og Daniel*, *om Bel i Babel og om dragen i Babel*).

Den jødiske historieskriver Josefus gir ham dette skussmål:

> «I alle stykker nøt han (Daniel) en forbausende lykke som en av de største profeter; mens han levde, ble han hedret både av kongene og av folket, og etter sin død besitter han et evig minne.» (*Josefus, Antikviteter* 10,11,7)

I den senere jødiske synagoge møter vi disse ord:

> «Dersom alle folkenes vise lå i en vektskål og Daniel i en annen, så ville hans vektskål synke og deres gå i været.»

III. Bokens innhold og indre sammenheng

De hellige skriftene i Det gamle og Det nye testamente utgjør et sammenhengende hele, en enhet der de enkelte delene og skriftene står i den inderligste forbindelse med hverandre. Den hellige skrift er som et legeme – et besjelet, levende legeme der de enkelte skriftene er lemmer.

Hvert lem har sin stilling og betydning, sin bestemmelse og sin oppgave. Ingenting er overflødig, og ingenting kan unnværes, ikke engang det som ved et overfladisk blikk ser ringest og mest uanselig ut.

Eller for å bruke et annet bilde: Den hellige skrift er en bygning som på én gang er mektig, majestetisk, fullkommen og harmonisk. De enkelte skriftene er delene i denne bygningen, dens levende steiner. Alle deler, alle steiner, hører til helheten og står i det skjønneste forhold til hverandre.

Ingen er overflødig, ingen kan være borte, og ingen befinner seg på feil sted.

Seksten århundrer har arbeidet på Den hellige skrift, og likevel er den blitt ett legeme, en harmonisk bygning. Det kommer av at alle som arbeidet på den, arbeidet i den samme Ånd – eller rettere: at den er én Ånds verk, Den Hellige Ånds, og at denne Ånden arbeidet etter en bestemt plan.

I det første hellige skriftet, Loven eller Mosebøkene, ligger hele Den hellige skrift allerede innesluttet. Det er, om jeg kan si det slik, skriftbarnet som skriftmannen har vokst fram av.

De hellige skriftene danner en enhet, men de er ikke ensartede av den grunn. De er svært forskjellige; det ene er ikke likt det andre, og hvert har sitt eget ansikt, ofte et forunderlig ansikt.

Det er ikke en død ensformighet, men en levende mangfoldighet som rår i Skriften. Enheten er ikke død, men levende – som i menneskets legeme. Det som er ett, er bare planen som går gjennom Skriften, og den Ånd og det liv som strømmer gjennom den.

Det som gjelder Den hellige skrift i det store, gjelder også de enkelte delene, de enkelte hellige skriftene. Også hvert enkelt skrift er et sammenhengende hele der delene står i den inderligste forbindelse med hverandre, et levende legeme og en harmonisk bygning.

Hver del av de enkelte skriftene, hvert sted i dem, har sin bestemmelse. Ingenting er så å si et dødt lem; overalt pulserer liv, det samme guddommelige livet, selv i de minste enkeltheter – og der ofte sterkest og herligst. Overalt rører det seg krefter fra en annen verden, det evige livs krefter.

Slik er det naturligvis også med Daniels bok, som med alle hellige skrifter, og det er først og fremst dette jeg så langt det er mulig skal vise i framstillingen som følger.

Når vi kaster et blikk over Daniels bok, ser vi at den består av ti avsluttede, selvstendige avsnitt, og at disse ti avsnittene etter innholdet faller i to rekker: en historisk rekke med de seks første avsnittene, som fyller de seks første kapitlene, og en profetisk rekke med de fire siste avsnittene, som fyller de fire siste kapitlene. (*Kapittel 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 og 10–12.*)

Bortsett fra kapittel 1, som er innledningen til hele boken, forteller den historiske rekken (kapittel 1–6) om store åpenbaringer av Guds allvitenhet *gjennom* Daniel og av hans frelsende allmakt *på* ham og vennene hans. Ved disse åpenbaringene overvinner Gud verdensmakten, dens guder, vismenn og konger, og dømmer den slik. I den profetiske rekken (kapittel 7–12) får vi høre om syner Daniel selv har hatt om framtiden både for verdensriket og for det jødiske folket, og dessuten om det kommende Guds rike.

Ser vi så på de to rekkene hver for seg, ser vi at begge er ordnet etter tiden. Det som skjer i kapittel 1, faller i tiden fra året før Nebukadnesar besteg tronen, til hans andre regjeringsår. Nebukadnesars

drømmesyn i kapittel 2, og at Daniel forteller og tyder det, faller i kongens andre regjeringsår (*Dan* 2,1).

Fortellingen i kapittel 3 om hvordan de tre vennene ble frelst i ildovnen, faller noe senere. Vennene var da allerede høye kongelige embetsmenn, en stilling de hadde fått nettopp fordi Daniel hadde fortalt og tydet Nebukadnesars drømmesyn. (*Ifølge mange eldre fortolkere skjedde det som fortelles i kapittel 3, kort etter at Nebukadnesar ødela Jerusalem i sitt attende regjeringsår. At det hører hjemme midt i Nebukadnesars regjeringstid, taler det for at det dype inntrykket hendelsen i kapittel 2 hadde gjort på kongen, er helt utslettet i kapittel 3.*)

Nebukadnesars drøm, hovmod og vanvidd i kapittel 4 faller i den siste delen av kongens liv. Kapittel 5 gjelder sønnesønnen Belsasar og hører til denne kongens siste natt. Det som fortelles om løvehulen i kapittel 6, skjedde under mederen Darius, den første kongen i det medopersiske riket, verdensriket som fulgte etter det kaldeiske.

På samme måte er den profetiske rekken ordnet etter tiden. Synet i kapittel 7 om de fire dyrene og Menneskesønnen faller i Belsasars første år, og synet i kapittel 8 om væren og geitebukken, det medopersiske og det greske verdensriket, i hans tredje år. Åpenbaringen i kapittel 9 om de sytti årsuker faller i mederen Darius' første år, og åpenbaringen i kapittel 10–12 om forfølgelsen under Antiokus Epifanes i det tredje året til Darius' etterfølger, perseren Kyros.

Daniels bok er altså ordnet både etter *saken*, det vil si etter innholdet, og etter *tiden*. Ordningen etter innholdet er den viktigste; boken som helhet er ordnet etter innholdet. Tiden kommer i andre rekke og gjelder bare innenfor hver av bokens to deler, for de tre første synene i bokens andre del faller i tid *før* de to siste hendelsene som fortelles i første del.

Hvordan forholder så den første delen av boken, den historiske, seg til den andre, den profetiske? Hvordan forholder bokens fortellinger og syner seg til hverandre? Tilsynelatende består boken av to skarpt atskilte, helt uensartede deler og danner dermed ingen enhet.

Vi finner riktignok historiske avsnitt i andre profetiske bøker, som hos Jesaja og særlig Jeremia, men der er historien helt underordnet profetien; de historiske avsnittene er bare innledninger eller tillegg til den. I Daniels bok har de historiske avsnittene en særstilling: De

fyller hele første halvdel av boken, står side om side med de profetiske avsnittene og trer fram som helt selvstendige beretninger.

For å kunne svare på dette spørsmålet må man forstå riktig hva de historiske avsnittene egentlig er, hva de skal, og hvorfor Daniel har tatt dem med i boken. Formålet deres er ikke, som man har ment, å framstille Guds folks historie under den babylonske landflyktigheten; de handler jo slett ikke om det fangne folket som helhet, men om enkelte gudsmenn som tilhørte folket: Daniel og hans tre venner.

Det jødiske folket hadde i grunnen ingen historie i landflyktighetstiden og kunne heller ikke ha det; historien var for en tid avbrutt. Folket var jo den gangen ikke Guds menighet, men skulle først bli det igjen. Derfor finner vi heller ikke Israels historie i landflyktighetstiden framstilt i noen gammeltestamentlig historisk bok.

Heller ikke skal disse avsnittene, som man lett kunne tro, framstille livshistorien til Daniel eller til ham og vennene hans. Det er jo bare noen få enkelthendelser i livet deres som blir beskrevet, og noen ganger – for eksempel i fortellingen om Nebukadnesars profetiske, advarende drøm, hans hovmod og hans vanvidd – er Daniel slett ikke hovedpersonen, slett ikke den det dreier seg om. Faktisk er verken han eller vennene noe sted de egentlige hovedpersonene i fortellingene i kapittel 2–6.

Hensikten med de historiske avsnittene er å fortelle hvordan Herren i landflyktighetstiden vant den ene seieren etter den andre over den hedenske verdensmakten gjennom store bevis på sin allvitenhet og frelsende allmakt.

Han fikk verdensmakten til å erkjenne ham som den sanne Gud. Avsnittene viser hvordan han dømte den ved å vise at det var han, og ikke den, som styrte verdens gang; for han kjente hele den kommende verdensutviklingen, mens verdensmakten, dens guder og vismenn, ikke visste noe om den.

De viser hvordan han ydmyket den når den i hovmod tilskrev seg selv sine bedrifter, og hvordan han tilintetgjorde den når den frekt våget å håne ham og oppførte seg som om den og gudene dens hadde beseiret ham. Og de viser hvordan han på underfullt vis frelste sine egne fra dens hånd når den ville drepe dem fordi de ikke ville tjene dens guder eller slutte å tjene Herren.

Kapittel 2–6 handler i grunnen ikke om Daniel og vennene hans, men om Herren og verdensmakten. Alle disse kapitlene skildrer en kamp mellom Gud og verdensmakten; Herren vinner alltid, og kampen ender alltid med at verdensmakten bekjenner at Herren er den sanne Gud.

Alle avsnittene i kapittel 2–4 slutter med en slik bekjennelse; den er kampens siste virkning. Daniel er bare den Gud fører kampen gjennom eller bruker i den; han og vennene er de redskapene Gud bruker for å vise seg som seierherre ved å frelse dem ut av maktens grep.

Siden den historiske delen handler om Herrens dommer og seire over verdensmakten i landflyktighetstiden, har den i hovedsak samme innhold som den profetiske, og dermed står begge delene i den inderligste sammenheng og hører sammen. Den profetiske delen taler jo i grunnen bare om Guds dommer og seire over verdensmakten i framtiden, og særlig om hans endelige, fullstendige seier og dom over den.

Begge delene av Daniels bok har altså Guds dommer over verdensmakten som sitt egentlige emne: den første delen hans dommer og seire i *fortiden*, den andre hans dommer og seire i *framtiden*.

Dette alene ville ikke ha gjort de to delene til en virkelig enhet hvis ikke de tidligere dommene sto i et nært og inderlig forhold til forkynnelsen av de framtidige. Gjør de det? Ja.

For det første forkynner dommene i den historiske delen dommene i den profetiske delen. Herrens dommer over verdensmakten i landflyktighetstiden, som førte til at verdensmakten erkjente ham som den sanne Gud, var profetier i handling om at han også vil dømme den i framtiden – særlig tegn på at han vil holde en endelig dom over den, som skal føre til at hele verden erkjenner ham som den sanne Gud.

I landflyktighetstiden forkynte Gud altså sine framtidige dommer på to måter: indirekte ved gjerninger – de historiske undrene i første del – og direkte ved syner og ord – de profetiske åpenbaringene i andre del.

Begge delene av Daniels bok er altså profetiske – hele boken er profetisk – og de forutsier det samme; forskjellen ligger bare i formen.

Men ikke nok med det: Guds dommer i landflyktighetstiden var også prøver på – og dermed en garanti og et pant på – at han både

kunne og ville oppfylle det han forkynte om de framtidige dommene. De var fundamentet denne forkynnelsen hvilte på.

Uten de tidligere dommene og beretningen om dem ville forkynnelsen av framtiden ha svevet i luften og ikke lett blitt trodd. Spådommene i den profetiske delen ville ha vært langt vanskeligere å tro, og de trengte så mye mer til slike hendelser som den historiske delen forteller om, og til beretningen om dem; for de var så underfulle, ubegripelige og utrolige at de krevde en svært sterk tro.

Skulle profetier som dem vi finner i Daniels syner, bli trodd, måtte hendelser som dem den historiske delen forteller om, gå foran dem og følge med dem. Og skulle synene bli trodd når de ble skrevet ned, måtte beretningen om disse hendelsene knyttes til dem. Daniel kunne ikke gi ettertiden synene sine uten samtidig å gi videre fortellingen om de underfulle hendelsene som virkelig hadde skjedd i landflyktighetstiden; de to delene kunne ikke skilles fra hverandre.

Den historiske delen er fundamentet som den profetiske og viktigere delen hviler på. Nettopp for å gi den et slikt fundament ble alle fortellingene om de underfulle hendelsene i landflyktigheten samlet og satt først i boken.

Den historiske og den profetiske halvdelen står ikke bare i et generelt forhold til hverandre; de enkelte avsnittene i den første delen står også i det samme forholdet til de enkelte delene i den andre, så de to halvdelene svarer til hverandre nesten stykke for stykke.

Dommen i kapittel 5 over den frekke Belsasar, som hadde opphøyd seg over Israels Gud og hånet ham, var en garanti for at også Antiokus Epifanes, som lignet ham, ville bli dømt. Det er nettopp Antiokus' framferd mot Herren synene i kapittel 8 og 10–12 taler om. I kapittel 8 kalles han en konge med frekt ansikt (*Dan* 8,23), og det sies om ham at han skal heve seg helt opp til hærens fyrste, det vil si til Gud (*Dan* 8,11), og sette seg opp mot fyrstenes fyrste (*Dan* 8,25).

I kapittel 11 sies det videre at han skal opphøye seg over enhver gud (*Dan* 11,36). Også han vil bli dømt.

På samme måte var det en garanti at Daniel og vennene hans ble underfullt frelst ved Guds allmakt mens anklagerne deres gikk under, slik kapittel 6 og 3 forteller. Det ga visshet om at Gud også skulle frelse de fromme jødene som ble forfulgt av Antiokus, og som kapittel 8 og 10–12 taler om, og de kristne bekjennerne som ble forfulgt av

de romerske keiserne, og som kapittel 7 delvis sikter til – og at alle forfølgerne deres skulle gå under. Den samme frelsen er også et pant på at de troende skal bli frelst fra Antikrist, han som synet i kapittel 7 forteller raser mot Guds folk.

Videre var vanviddet som rammet Nebukadnesar på grunn av hans hovmod (*Dan* 4), et pant på at en lignende skjebne ville ramme framtidens hovmodige verdenskonger, for eksempel Antiokus Epifanes. Om ham heter det i kapittel 8 at han skal «opphøye seg i sitt hjerte» (*Dan* 8,25), og både der og i kapittel 10–12 skildres han som en hovmodig konge, ja, som *den* hovmodige. I det minste var det et pant på at Herren på en eller annen måte ville ydmyke dem.

Vi ser også at de fromme jødene som levde i forfølgelsestiden under Antiokus Epifanes, virkelig så på fortellingene i kapittel 3 og 6 som et pant på sin egen frelse. I Første makkabeerbok viser den døende Mattatias, faren til makkabeerbrødrene, sønnene sine blant annet til hvordan Daniel og vennene hans ble frelst:

> «Kom i hu de gjerninger våre fedre gjorde i sin tid, og vinn stor ære og et evig navn. Ananias, Asarja og Misael ble reddet fra flammene fordi de trodde. Daniel ble for sin uskyld reddet fra løvenes gap. Frykt ikke for en syndig manns (Antiokus Epifanes') ord, for hans herlighet skal bli til skarn og mark» (1 Makk 2,51.59–62).

Etter å ha vist sammenhengen mellom de to halvdelene av boken vil jeg nå kort gå inn i dem og samtidig vise sammenhengen mellom de enkelte avsnittene.

Innholdet i hele boken

Det første avsnittet i den historiske halvdelen handler om hvordan gutten Daniel kom til det babylonske hoffet, hvordan fromheten hans ble satt på prøve, og hvordan han besto prøven. Det forteller videre hvordan Gud lønnet troskapen hans med et underfullt nådebevis, hvordan han og hans tre venner ble undervist i all kaldeernes visdom, og hvordan de, og særlig Daniel, overgikk alle babylonske vismenn – Daniel framfor alt i kunsten å tyde betydningsfulle drømmer.

Innledning, forberedelse, forspill: Med disse tre ordene kan man beskrive innholdet i dette avsnittet og dets plass og betydning i boken.

Daniel forteller her at Nebukadnesar førte en del av tempelkarene til Babylon. Dermed forbereder han beretningen i kapittel 5 om hvor-

dan Belsasar i frekt overmot vanhelliget disse tempelkarene og ble straffet for det.

Han forteller at foruten ham selv ble også tre andre jødiske gutter ført til Babylon, og forbereder dermed først og fremst fortellingen i kapittel 3 om deres troskap mot Israels Gud og den underfulle frelsen de fikk som lønn for den. Han taler om den store visdommen Gud hadde gitt ham, og særlig om gaven han hadde fått til å tyde betydningsfulle drømmer, og forbereder dermed fortellingene i kapittel 2, 4 og 5.

Daniels og vennenes troskap mot Herren og nådebeviset Gud lønnet dem med, er et forspill til det som fortelles i kapittel 3 og 6.

Det andre avsnittet, i kapittel 2, forteller hvordan Nebukadnesar i sitt andre regjeringsår hadde en drøm og glemte den igjen. Han krevde at vismennene hans skulle fortelle ham drømmen og tyde den, og da de ikke maktet det, ville han drepe dem. Daniel lovet å gjøre det kongen krevde, ba Herren åpenbare ham drømmen og fikk den åpenbart. Så fortalte han Nebukadnesar drømmen og tydet den, og Nebukadnesar opphøyde ham for det og erkjente Israels Gud som den sanne Gud.

Slik man kan beskrive innholdet i det første avsnittet og dets plass og betydning i boken med de tre ordene innledning, forberedelse og forspill, kan man kalle det andre avsnittet hele bokens *sum*, *grunnvoll* og *rot*.

Kapittel 2 forener og rommer begge bokens deler, den historiske og den profetiske. Den historiske fordi det forteller om en hendelse, en åpenbaring av Herrens allvitenhet, der verdensmakten (dens guder og vismenn) ble beseiret, dømt og ført til å erkjenne Herren som den sanne Gud. Den profetiske fordi det inneholder drømmesynet om verdensrikebildet – et bilde på de fire verdensrikene som følger etter hverandre – og om steinen som knuste det og ble til et stort fjell som fylte hele jorden, et bilde på Guds rike, som skulle ødelegge verdensriket.

Den historiske delen av kapittel 2 taler om grunnforholdet mellom Gud og verdensriket: Verdensmakten innbiller seg at den hersker over verden og styrer dens gang, og vet ikke at det er Gud som gjør det. Gud åpenbarer for den at han er verdens styrer, den rette verdenskongen, ved å la den vite at han kjenner hele verdensutviklingen til

bunns. Den profetiske delen er grunnvollen og roten for alle synene i bokens profetiske del; i dem blir drømmesynet om verdensrikebildet og steinen bare utviklet og foldet videre ut.

Kapittel 2 rommer også den profetiske delen i den forstand at det i grunnen er profeten Daniel, han som får alle åpenbaringene i kapittel 7–12, som får drømmesynet om verdensrikebildet og steinen. Riktignok hadde hedningen Nebukadnesar synet først, men han glemte det og forsto det heller ikke. Den israelittiske profeten Daniel får det åpenbart på ny og tyder det, og det er egentlig gjennom ham det blir åpenbart for verden.

Siden avsnittet i kapittel 2 egentlig rommer to avsnitt, ett som hører til den første delen og ett som hører til den andre, kan man si at Daniels bok foruten det innledende avsnittet i kapittel 1 inneholder ti avsnitt: fem i den første, historiske, og fem i den andre, profetiske delen. Det første avsnittet i hver rekke er grunnvollen for de fire andre i samme rekke.

De fire avsnittene som følger etter kapittel 2, er disse: avsnittet om hvordan Daniels tre venner ble frelst fra ildovnen, der Nebukadnesar hadde latt dem kaste fordi de ikke ville tilbe gullbildet han hadde reist og krevde at alle undersåttene skulle tilbe (*kapittel 3*) avsnittet om Nebukadnesars advarende drøm, Daniels tydning av den, kongens hovmod, hans vanvidd som straff for hovmodet og hans helbredelse etter at han hadde omvendt seg (*kapittel 4*) avsnittet om Belsasars frekke hån mot Israels Gud, skriften på veggen, Daniels lesning og tydning av den og kongens straff (*kapittel 5*) og endelig avsnittet om Daniels frelse fra løvehulen, der mederen Darius hadde latt ham kaste fordi han ikke ville adlyde kongens bud om i tretti dager bare å be til ham (*kapittel 6*).

Alle disse fire avsnittene viser verdensmakten i dens motsetning til Gud og dens strid mot ham, og Guds dommer over den for denne motsetningen, striden og fiendskapen. Det hadde avsnittet i kapittel 2 ennå ikke gjort; det viste bare hvordan forholdet mellom Gud og verdensmakten virkelig er når det gjelder herredømmet over verden og styringen av den.

Verdensmaktens strid er dels rettet mot dem som tilber Gud, hans troende, hans folk, og dels mot Gud selv; den er altså dels en indirekte, dels en direkte strid mot ham. Om den første handler avsnittet om

gullbildet i kapittel 3 og avsnittet om Darius' befaling i kapittel 6; om den andre handler avsnittet om Nebukadnesars hovmod i kapittel 4 og avsnittet om Belsasars frekke hån mot Herren i kapittel 5.

I striden mot de troende vil verdensmakten enten at de ikke skal tilbe Herren alene, men ved siden av ham også dens guder – eller rettere den selv (*slik i avsnittet om gullbildet*), eller til og med at de slett ikke skal tilbe Herren, men bare verdensmakten selv (*slik i avsnittet om Darius' befaling*).

Direkte strider verdensmakten mot Herren enten ved i hovmod å gi seg selv æren i stedet for å gi ham den (*slik Nebukadnesar i avsnittet om hans hovmod*), eller ved i enda større hovmod å sette seg over ham og håne ham (*slik i avsnittet om Belsasars hån mot Israels Gud*).

I striden mot de troende frelser Herren sine egne på underfullt vis, straffer dem som misunner, baktaler og hater dem, og får verdensmakten til å anerkjenne hans frelsende allmakt og sanne guddom. I striden mot ham selv blir verdensmakten enten straffet med fornedrelse og dermed bøyd, så den frivillig anerkjenner at æren tilhører ham alene, og at han alene er den høye; eller den blir tvunget til å anerkjenne det og samtidig knust og tilintetgjort av ham. Det første gjelder Nebukadnesar, det siste Belsasar.

Nebukadnesar ville være lik Gud og ble derfor fornedret under seg selv, under mennesket, så han ble som et dyr. Men gjennom denne straffedommen ble han ført til å ydmyke seg for Gud og gi ham æren.

Belsasar hadde satt den kaldeiske verdensmakten og dens guder høyt over Israels Gud og hånet ham på det såreste, enda han godt visste hvordan Herren under Nebukadnesar gang på gang hadde åpenbart seg herlig som den allvitende og allmektige Gud. Derfor ble det på stedet ført bevis for at den Gud han hadde hånet, var høyt hevet over de maktene han hadde satt over ham. Men da dette beviset bare førte til en ytre anerkjennelse hos den forherdede spotteren, uten at hjertet bøyde seg og munnen bekjente, innhentet den undergangen han var blitt truet med, ham snart.

De to avsnittene i kapittel 5 og 6 handler om en større motsetning mellom verdensmakten og Gud enn de to i kapittel 3 og 4. Til sammen viser de fire avsnittene i kapittel 3–6 verdensmaktens motsetning til Gud fra alle sider.

Den profetiske del av boken

Jeg vender meg nå til bokens viktigste del, den profetiske. Som vi har sett, er grunnvollen og roten for denne delen Nebukadnesars – eller rettere Daniels – drømmesyn om verdensrikebildet og steinen i kapittel 2. Nebukadnesar og Daniel så en stor og mektig billedstøtte, en kolossal menneskeskikkelse av overordentlig prakt, forferdelig å se på.

Bortsett fra føttene var den av metall, men av ulike slag: Hver av de fire delene var av sitt eget metall, og metallene ble ringere i verdi jo lenger ned man kom. Billedstøttens hode var av fint, rent gull, brystet og armene av sølv, magen og lendene av kobber. Den øverste halvdelen av den fjerde delen, lårene, var av jern, mens den nederste, føttene, var dels av jern og dels av leire.

Etter at Nebukadnesar en stund hadde sett med undring og frykt på skikkelsen foran seg, så han en stein plutselig bli revet løs fra et fjell, men ikke av menneskehender. Steinen rullet ned og traff føttene av jern og leire, så de ble knust og hele bildet veltet. Den rullet over bildet og knuste det helt, så vinden førte støvet bort og hvert spor av det forsvant. Men steinen selv vokste til et stort fjell som fylte hele jorden.

Bildet som helhet framstiller verdensriket – mektig, glitrende og blendende i sin glans, men også fryktelig. Selv om herskerne har fått herredømmet ovenfra, fra himmelens Gud, er riket likevel nedenfra og av jordisk, det vil si menneskelig natur. Etter hvert som tiden går, blir det stadig hardere, grusommere og mer tyrannisk mot folkene, og særlig mot Guds folk. Det står på føtter som er halvt sterke og halvt svake: sterkt i begynnelsen og videre fram, men ved slutten halvt sterkt og halvt svakt og skrøpelig.

De fire delene av bildet står for de fire verdensrikene som verdensriket skulle vise seg i fra Nebukadnesars tid til det går under og det evige Guds rike blir opprettet. Hvert av disse rikene skulle tilhøre et nytt folk, for det lå i verdensrikets vesen at herredømmet ikke ble hos ett folk, men stadig skiftet bærer og gikk over fra det ene til det andre.

Den første og øverste delen, gullhodet, var et bilde på det kaldeiske eller babylonske verdensriket, som hadde sin grunnlegger og representant i Nebukadnesar. Brystet og armene av sølv sto for det medopersiske riket, magen og lendene av kobber for det gresk-make-

donske, mens lårene av jern og føttene og tærne av jern og leire var et bilde på det romerske riket. Dette siste riket – det hardeste og mest tyranniske av alle, som knuser alt slik jernet gjør – framstilles som delt i to, som til slutt oppløst i ti riker, og i en dobbel skikkelse.

At det er delt i to, kommer av at riket fra begynnelsen omfattet både Østen og Vesten, og senere også i det ytre ble splittet i det østromerske og det vestromerske riket. At det til slutt oppløses i ti riker, kommer av at de mange rikene som trådte i stedet for det øst- og vestromerske riket, blir ti i tallet ved slutten av dets tilværelse.

Riket framstilles i en dobbel skikkelse fordi det i den første perioden er helt sterkt og fullkomment samlet innad, mens det i den andre er dels sterkt og dels svakt og preget av indre splid. Denne spliden prøver det forgjeves å jevne ut med et ytre middel: ekteskap mellom fyrsteslektene som hersker over de enkelte delene.

Steinen er et bilde på Guds rike. Det er opprettet av himmelens Gud, kommer ovenfra og har himmelsk opphav. Riket blir til i det fjerde verdensrikets tid på en forunderlig, hemmelighetsfull og ubegripelig måte. Litt etter litt vokser det i kraft og tilintetgjør etter hvert det fjerde riket og dermed alle verdensrikene, verdensriket. Selv om det begynner uanselig og ringe, vil det til sist fylle hele jorden. Det er evig og uforgjengelig; det er gitt Israel og skal aldri gå over til noe annet folk.

Dette drømmesynet i kapittel 2 blir utviklet videre i Daniels drømmesyn om de fire dyrene og Menneskesønnen i kapittel 7, som bokens andre, egentlig profetiske halvdel begynner med. Daniel hadde dette synet i Belsasars første regjeringsår – den kaldeiske kongen som ved sin frekke hån mot Israels Gud var den direkte årsaken til at verdensherredømmet gikk over fra kaldeerne til mederne og perserne. Synet kom altså ved det første skiftet i verdensherredømmet, den første store omveltningen i verdensrikets historie.

I drømmen står seeren ved verdenshavets strand. Der bryter alle himmelens fire vinder løs på én gang, så havet kommer i det forferdeligste opprør og blir rørt opp helt fra bunnen. Det vil si: Han står overfor den umåtelige, alltid brusende og urolige hedenske folkeverdenen, som nå er rammet av alle slags politiske stormer og satt i fryktelig bevegelse.

Midt i stormene, og som født av dem, stiger fire mektige rovdyr opp fra havets dyp som fra et morsliv, det ene etter det andre, alle forskjellige, og går i land. Det vil si: Under fryktelige politiske verdensstormer, født av dem og samtidig selv hovedårsaken til dem, reiser det seg etter hverandre fire ulike verdensriker fra folkeverdenen.

Det første dyret som stiger opp av havet og går i land, lignet en løve og hadde ørnevinger. Etter at Daniel har sett på det en stund, ser han at vingene blir revet av, og at dyret blir reist opp på to føtter som et menneske og får et menneskehjerte.

Deretter ser profeten et annet dyr, som lignet en bjørn, stige opp av havet og gå i land. Der legger det seg ned, men løfter igjen det ene forbeinet, som om det ville reise seg på ny. Tre store, lange tenner fyller det tannrike gapet, mens det blir ropt til det at det skal reise seg og ete mye kjøtt.

Så følger et tredje syn: Daniel ser igjen et annet dyr komme opp av dypet og gå i land. Det lignet en leopard med fire vinger og fire hoder, og det fikk herredømme over hele jorden.

Av disse tre dyrene er det første et bilde på det kaldeiske verdensriket. Det ligner en løve med ørnevinger fordi grunnleggeren og representanten, Nebukadnesar, var både sterk og edel og bredte sitt herredømme over jorden med stor fart. Til slutt mister det sitt dyriske vesen og blir lik et menneske. Det viser til at Nebukadnesar mot slutten av livet ble ført til den ydmyke erkjennelsen at Gud er verdens eneste hersker, etter at han først var blitt fornedret til et dyr fordi han i hovmod hadde gjort seg lik Gud.

Det andre dyret, den late, klumpete, grådige og umettelige bjørnen, er et bilde på det medopersiske riket. Den har lagt seg ned for i ro å fortære det tredobbelte byttet den har i munnen (*det lydiske, babylonske og egyptiske riket*), men gjør allerede mine til å reise seg igjen og søke nytt bytte, og den blir også egget til det utenfra.

Det tredje dyret, den raske, lettbeinte leoparden, er et bilde på det gresk-makedonske riket. De fire vingene på ryggen peker både på den uhørte farten grunnleggeren, Aleksander den store, bredte sitt herredømme med, og på at han utvidet det til alle himmelstrøk og dermed ut over hele jorden. Leopardens fire hoder peker derimot på delingen i fire riker, som kom ikke lenge etter Aleksanders død: det makedonske, trakiske, syriske og egyptiske.

Etter det tredje dyret ser Daniel til slutt et fjerde stige opp av havet og gå i land, et dyr som ikke ligner noen av de foregående eller noe annet kjent villdyr. Det er overmåte sterkt, mektig og forferdelig og har store tenner av jern og klør av kobber. Med tennene knuser det føden sin, og når det er mett, tråkker det i ødeleggelseslyst ned med klørne det det ikke kan spise.

På hodet teller seeren først ti horn, men mens han er fordypet i å se på dem, ser han et ellevte horn vokse fram mellom dem. Det er lite til å begynne med, men blir snart større enn alle de andre og fører til at tre av dem blir rykket opp og faller av, så det bortsett fra det selv bare er sju mindre horn igjen.

Uten å slutte å være dyrisk har det likevel noe menneskelig ved seg: øyne som menneskeøyne og en munn som det slynger ut skrytende, formastelige og gudsbespottelige ord med mot Den Høyeste selv. Med støtene sine strider det mot hans hellige, hans folk, overvinner dem og ødelegger mange av dem.

Det fjerde dyret er et bilde på det jernharde romerske verdensriket. Fullt av umettelig herskesyke, havesyke og nytelsessyke myrdet og plyndret det folkeslagene med kald grusomhet, frådset i eiendommene deres og la i trassig ødeleggelseslyst øde det det ikke maktet å fortære.

De ti hornene er de ti kongene og kongerikene riket skal oppløses i ved slutten av sin siste periode. Det ellevte hornet er den kongen og det riket der verdensherskernes og verdensrikenes fiendskap mot Gud, hans folk og hans tjeneste når sitt høydepunkt: Antikrist og hans rike.

Antikrist slutter ikke å være dyrisk av vesen, for i likhet med alle sine forgjengere drives han av herskesykens, havesykens og nytelsessykens blinde begjær. Likevel hever han seg over det dyriske til det menneskelige i den forstand at hans fiendskap mot Gud og alt som tilhører ham, er fullt bevisst; han forstår nemlig dypt det han hater, og har samtidig en overordentlig evne til å uttrykke det i ord. Hos ham er det dyriske forenet med det demoniske.

Mens Daniel ennå smertelig beveget ser på hvordan det fjerde dyret, eller dets ellevte horn, raser mot Den Høyeste og hans hellige, kommer et rikt syn, helt forskjellig fra det forrige, til syne for ham. Troner og dommersetener blir satt fram, og Den Høyeste, som det

ellevte hornet har spottet, viser seg: en gammel mann med hodehår som ren ull, et bilde på hans høye alder eller evighet, og i en snøhvit kjortel, et bilde på hans uplettede hellighet.

Han setter seg på den herligste av tronene, som sammen med hjulene er av bare ild – et bilde på den fortærende, straffende rettferdigheten hos ham som sitter på den. De andre tronene blir inntatt av de høyeste åndene omkring ham, hans råd. En ildstrøm går ut fra ham som sitter på tronen, et bilde på hans dommer, og utallige engleskarer omgir ham, klare til å fullbyrde hans vilje på dem hans dommervrede gjelder.

Retten blir satt, og bøkene der de fire dyrenes – og særlig det fjerde dyrets og det ellevte hornets – forsyndelser står skrevet, blir åpnet. Det ender med at det fjerde dyret, etter at saken er undersøkt og dommen falt, blir drept og kroppen brent til aske. Også de tre andre dyrene får sin dom: Det blir satt en grense for livet deres, og når de har nådd den, mister de herredømmet.

I det profetiske synsbildet som rulles opp for Daniels øyne, blir hvert dyr stående til det neste viser seg, så når det siste har vist seg, står alle fire for seerens blikk. Derfor faller også dommen over dem på *ett* tidspunkt, like før Guds rike trer fram.

Det fjerde dyret blir dømt først som hovedsynderen, og først deretter får de tre andre, som hadde trådt fram før det, sin dom. På samme måte felles det her bare én dom over det fjerde dyret: dommen over det i dets siste skikkelse, den avsluttende og høyeste dommen.

I den historiske oppfyllelsen var det imidlertid annerledes. Der ble de tre første rikene dømt ved at det neste riket alltid tilintetgjorde det forrige når det hadde stått sin fastsatte tid.

Der felles det flere dommer over det fjerde riket: Det blir dømt i hver av de ulike skikkelsene det viser seg i, og ved slutten av hver av periodene det gjennomlever. Den avsluttende og største dommen over det blir først holdt når Guds rike, som oppstår og vokser i det fjerde rikets tid, blir fullendt – det vil si når Guds rike forvandles fra et nådens rike til et herlighetens rike.

Like etter at dommen over de fire dyrene har falt, kommer en ny scene til syne for Daniels øyne, den siste og største i hans syn om natten. Han ser en som lignet et menneske, komme ned til jorden med himmelens skyer, dit der Den Gamle av Dager sitter på tronen

og har dømt dyrene. Engleskarer fører ham fram for ham, og der får han herredømme, herlighet og kongemakt, et evig herredømme og et uforgjengelig kongedømme over alle jordens folk, som tjener ham slik man tjener Gud.

Han som lignet et menneske, er Messias, Guds Sønn. Han ble menneske i det fjerde verdensrikets tid, fullførte forløsningen av menneskeslekten på jorden, sto opp og fór opp til himmelen. Der sitter han ved sin Fars høyre hånd og har som lønn fått av ham all makt i himmelen og på jorden.

Siden er hans herredømme over folkene vokst stadig mer, og han har flere ganger dømt det fjerde verdensriket, i hvis senere perioder denne utviklingen skjer. Når tiden for det fjerde rikets herredømme er ute – etter at Antikrist har trådt fram og rast mot Guds folk – vil han komme ned fra himmelen igjen for å få det fulle herredømmet over alle folk.

I synet er det Faderen selv som først holder dom over det fjerde dyret og over alle de fire dyrene. Deretter kommer Messias ned fra himmelen for å få herredømmet over alle folk, som om han slett ikke hadde hatt det før.

I den historiske oppfyllelsen derimot vil Messias, Guds Sønn, komme ned fra himmelen for selv å holde dom over det fjerde verdensriket i dets siste skikkelse, for Faderen har overgitt hele dommen til Sønnen (*Joh* 5,22). Allerede fra himmelfarten av har han flere ganger dømt verdensriket og hatt herredømmet, om enn ikke helt synlig (*jf. Hebr* 2,8). Ja, allerede før han ble menneske, hadde han helt fra begynnelsen hatt det på samme måte og holdt dom over de tre første verdensrikene.

Denne forskjellen mellom profetien og oppfyllelsen kommer av at profetien helst viser alle ting i deres fullendelse, at den skiller skarpt mellom dommen over verdensriket og overføringen av verdensherredømmet til Messias, og at den vil understreke at Messias mottar det av Faderen.

Når profetien lar Messias komme ned til jorden i himmelens skyer som en menneskesønn, peker den likevel ikke bare på at Guds Sønn tidligere er kommet ned fra himmelen og blitt menneske, men også på at han som ble menneske, igjen er faret opp til himmelen og har fått

del i den guddommelige allmakt, og at han kommer igjen til jorden i guddommelig majestet for å dømme.

Daniel ble fylt av sorg og skrekk over de mektige, alvorlige og fryktelige tingene han hadde sett, og særlig over å se Den Høyestes hellige, hans elskede folk, bli forfulgt, overvunnet og for en stor del ødelagt. Mens den siste scenen i synet ennå varer, går han derfor bort til en av englene som står omkring Guds trone, for å be om en sikker forklaring på alt han har sett.

Engelen oppfyller bønnen og forklarer at de fire dyrene betyr fire konger av jordisk opphav, som stammer her nedenfra. De tre første er grunnleggere og representanter for de tre første verdensrikene: Nebukadnesar, Kyros og Aleksander den store. Det fjerde er den siste kongen og representanten for det fjerde verdensriket, Antikrist.

Etter dem skal Den Høyestes hellige – israelittene, som seeren er så bekymret for – få verdensherredømmet og beholde det til evig tid. De skal få det i, under og med sin konge, den gudmenneskelige Messias, som kommer ovenfra, fra himmelen.

Seeren nøyer seg ennå ikke med denne korte, allmenne forklaringen. Han ber om å få vite mer om det som særlig har bekymret og skremt ham: det fryktelige fjerde dyret, dets ti horn og det ellevte, som fikk tre av dem rykket opp, som har øyne og en munn som taler formastelige ord, og som har ført krig mot Den Høyestes hellige og overvunnet dem.

Da forklarer engelen at det fjerde dyret var et rike som skulle fortære og knuse hele jorden. De ti hornene var ti konger som hørte til dette riket, og det ellevte var en ellevte konge som skulle tre fram etter dem.

Denne kongen skulle drive bort tre av de ti, spotte den høyeste Gud, ødelegge de hellige og prøve å forandre gudstjenesten deres. I tre og et halvt år – et halvt sjutall av år, en halv årsuke – skulle de gis i hans hånd. Deretter skulle det holdes dom over ham, og han skulle tilintetgjøres, og Den Høyestes hellige folk skulle så – i, under og med Messias – få herredømmet over hele verden til evig tid.

Den store skrekken fra synet satt i seeren også etter at han våknet. Han ble blek, men bevarte synet i hjertet og skrev senere ned de viktigste delene av det (*Dan* 7).

Når vi *sammenligner de to synene* i *kapittel* 2 *og* 7, ser vi en tydelig forskjell. I det første synet framstilles verdensrikene og Guds rike etter sin ytre, fysiske makt, i det andre etter sitt åndelige og etiske vesen.

I kapittel 2 ser vi dem som ulike døde jordstoffer, mineraler, slik som gull, sølv, kobber, jern, leire og en stein. I kapittel 7 framstår de som levende vesener med bestemte etiske karaktertrekk, både som dyr og mennesker.

I kapittel 2 blir verdensriket og Guds rike satt opp mot hverandre når det gjelder ytre kraft. Verdensrikebildet er i det store og hele av metall og altså svært sterkt, men de nederste delene, der det ender, er av et svært skjørt stoff, leire, så det står på føtter som delvis er svært svake. Det blir knust og helt tilintetgjort av Guds rikes stein, som er uanselig og tilsynelatende ikke særlig sterk.

I kapittel 7 blir de satt opp mot hverandre når det gjelder det indre vesenet. Verdensriket er representert ved dyr, og det viser at vesenet er dyrisk; delvis, og særlig mot slutten av dets tid, i Antikrist, er det også tilsynelatende menneskelig og demonisk. Guds rikes representant er derimot Menneskesønnen, og vesenet er menneskelig.

Når det fjerde verdensriket i sin første periode i kapittel 2 framstilles som lår av jern, er sammenligningspunktet den tette indre enheten og styrken hos begge, som gjør at de knuser alt. Når det samme riket i sin andre periode er avbildet som bildets føtter og tær av både jern og leire, er sammenligningspunktene at den indre enheten mangler, at en del av den tidligere styrken er i behold samtidig som riket er skrøpelig, og at man forgjeves prøver å binde grunnforskjellige elementer sammen til en enhet og slik gi den kraft.

Til slutt er Guds rike i kapittel 2 avbildet som en stein som ruller ned fra et fjell. Den treffer først føttene og knuser dem, velter seg så over bildet og knuser det fullstendig, før den selv vokser til et fjell som fyller hele jorden. Også her gjelder sammenligningspunktene mellom bilde og virkelighet ytre kraft og størrelse. Det eneste trekket i kapittel 2 som tydelig antyder verdensrikets moralske karakter, er at metallene i bildet gradvis blir mindre edle.

I kapittel 7 ser vi derimot trekk som alle tilhører det etiske område:

- Løven med ørnevinger mister til slutt vingene, kommer til å stå på føtter og får et menneskehjerte.

- Bjørnen har tre store tenner på én gang i gapet og blir attpåtil oppfordret til å reise seg og ete mye kjøtt.
- Det fjerde dyret tråkker ned det det ikke makter å ete.
- Det ellevte hornet har øyne og en munn som taler formastelige ting, og det fører krig mot den Høyestes hellige, overvinner dem og ødelegger dem.

Men som allerede nevnt viser sammenligningen i tillegg at det siste synet utvikler og fullfører det første. Synet i kapittel 2 vet ennå ikke om forvandlingen av det første riket eller av dets grunnlegger og representant, og det antyder ennå ikke noe nærmere om det andre rikets karakter. Det sier heller ingenting om den rivende farten det tredje riket brer seg ut med til alle himmelstrøk, eller om at det skulle oppløses i fire deler. Framfor alt kjenner det ennå ikke den ellevte kongen som avslutter det fjerde rikets historie, eller hans vesen og gjerninger, men blir stående ved hans ti forgjengere.

På den andre siden utfyller også kapittel 2 kapittel 7 med enkelte trekk. Kapittel 7 viser det fjerde verdensriket bare i dets to siste skikkelser og kjenner det bare som overmåte sterkt og fryktelig; kapittel 2 viser at dette bare er de to siste skikkelsene, og at andre skal komme før dem. Det lærer oss at riket bare i sin første periode skal være samlet og fullkomment sterkt innad, mens det i de senere periodene vil være splittet og dels sterkt, dels svakt.

Det er også en forskjell når det gjelder tiden. Etter kapittel 7 kan det se ut som om Guds rike først blir opprettet etter at det fjerde verdensriket, og med det alle verdensrikene, verdensriket, har gått under, og at det da med ett står der i sin fullendelse. Kapittel 2 forteller derimot om hvordan riket begynner og utvikler seg. Det sier at begynnelsen allerede skal komme i det fjerde verdensrikets tid, og lærer oss at det bare er selve fullendelsen som skjer etter verdensrikets fall.

Disse forskjellene, som gjør at de to synene utfyller hverandre, henger for øvrig i stor grad sammen med at verdensrikene og Guds rike i det ene synet først og fremst framstilles etter sin ytre, fysiske makt, i det andre etter sitt åndelige og etiske vesen.

De to drømmesynene i kapittel 2 og 7 handler også om det siste, fjerde verdensriket – i begge dets skikkelser – og likeså om dommen over det og om hvordan Guds rike blir opprettet og fullendt. Synet i kapittel 7 handler i tillegg om den kongen som er toppunktet for

det fjerde verdensriket og for hele verdensutviklingen, Antikrist, om hans framferd mot Gud og hans folk og om dommen over ham, og om Guds rikes grunnlegger og konge, den gudmenneskelige Messias.

De to drømmesynene omfatter dermed hele verdensutviklingen fra Daniels tid til dagenes ende og er korte profetiske riss av hele verdenshistorien – særlig det opphøyde drømmesynet i kapittel 7, som i majestet neppe har sin like i Den hellige skrift.

Annerledes er det med de tre åpenbaringene som nå følger i boken, i kapittel 8, 9 og 10–12. Alle framstiller bare en del, et utsnitt av verdensutviklingen. Kapittel 8 og 10–12 handler bare om det andre og tredje verdensriket, særlig om det siste av dem, og framfor alt om den kongen som er dets toppunkt og Antikrists forbilde, Antiokus Epifanes: om hans framferd mot Gud og Israel og om dommen over ham.

Åpenbaringen i kapittel 9 handler om Israels historie, dels i Nehemjas dager og tiden like etter, dels fra Kristi dager til Jerusalems ødeleggelse ved Titus, den romerske keiseren som hørte til det fjerde verdensriket i dets første skikkelse. Med andre ord handler den bare om at det jordiske Jerusalem blir gjenopprettet, at Guds rike blir opprettet ved Messias' offerdød, og at det jordiske Jerusalem går under.

Språkene Daniels bok er skrevet på

Før jeg går nærmere inn på de tre åpenbaringene i kapittel 8, 9 og 10–12, må jeg her si et ord om språkene i Daniels bok. Ved kapittel 8 skifter nemlig språket, og skiftet henger på det inderligste sammen med innholdet i kapittel 7 (og 2–6) på den ene siden og i kapittel 8–12 på den andre.

Daniels bok er skrevet på to språk: kaldeisk (arameisk) og hebraisk. Arameisk var Babylons språk, språket til det riket som hadde makten på Daniels tid og representerte verdensriket, mens hebraisk var språket til Israel, Guds folk.

De fem historiske avsnittene i kapittel 2–6 og drømmesynet i kapittel 7 er skrevet på arameisk, verdensrikets språk. Det første, innledende avsnittet i kapittel 1 og de tre profetiske avsnittene i kapittel 8–12 er skrevet på hebraisk, språket til Israel, Guds folk.

Daniel begynner å bruke arameisk der han forteller hvordan de kaldeiske vismennene svarte da kong Nebukadnesar krevde at de skulle fortelle og tyde drømmen han hadde hatt: «Kongen leve evig!

Fortell dine tjenere drømmen, så skal vi gi deg tydningen» (*Dan* 2,4). Han fortsetter med dette språket ikke bare gjennom de historiske avsnittene som følger, men tar det også med inn i det første av de fire profetiske avsnittene i bokens andre halvdel, synet i kapittel 7. Først i kapittel 8 vender han tilbake til hebraisk, som han så beholder ut boken.

Hva er årsaken til dette merkelige, påfallende forholdet? Og hvorfor tar Daniel ikke hebraisk i bruk igjen allerede i det første av bokens profetiske avsnitt, men skriver også det på verdensrikets språk?

At Daniel har skrevet alt fra de kaldeiske vismennenes første ord til Nebukadnesar til slutten av kapittel 6 på arameisk, kan komme av at den israelittiske seeren, da han kom til kaldeernes ord, ville la dem tale sitt eget språk. Deretter beholdt han uvilkårlig språket, eller mente han godt kunne beholde det, i hele resten av den fortellende delen av boken. Han behersket det like godt som sitt hebraiske morsmål, og i Nebukadnesars skriv til alle folk (*Dan* 4,1–37) var han nesten nødt til å bruke det. Men årsaken ligger neppe bare i dette, men også i noe annet og dypere.

Alt som fortelles i kapittel 2–6, skjedde under verdensrikets herredømme og i verdensriket. Det meste, i kapittel 2–5, skjedde under det kaldeiske verdensrikets herredømme i Babylon, mens det som fortelles i kapittel 6, skjedde under det medopersiske verdensrikets herredømme i dette rikets hovedstad.

Derfor syntes Daniel det passet å framstille det på språket til verdensriket, det kaldeiske, og de kaldeiske vismennenes ord til Nebukadnesar førte ham uvilkårlig til å bruke det.

Det var også språket de persiske herskerne brukte overfor en stor del av undersåttene sine – alle som bodde mellom Tigris og Middelhavet – og som disse igjen brukte overfor den persiske regjeringen. (*Både samaritanenes brev til den persiske konge Artaxerxes (Pseudo-Smerdis) i Esra 4,11–16 og kongens svar på brevet er skrevet på kaldeisk eller arameisk (syrisk) (Esra 4,7). Likeså er brevet fra den persiske stattholder Tatnai og de andre persiske embetsmenn til Darius Hystaspis i Esra 5,8–17 og Darius' svar på brevet, som delvis gjengis i Esra 6,8–12, skrevet på dette språk. Det samme gjelder til slutt brevet som Artaxerxes Longimanus ga Esra med, og som gjengis i Esra 7,12–26.*)

At Daniel brukte det kaldeiske språket i kapittel 2–6, stemte med at israelittene på den tiden var verdensrikets treller; det var som et kjennetegn og et stempel på det. At alle de fem fortellingene likevel handler om hvordan Israels Gud seirer over verdensriket, står i vakker kontrast til at de er skrevet på kaldeisk. Herren står dermed enda klarere fram som seierherre og hersker over dem som trodde de var hans herrer, for hans store seire over verdensriket blir forkynt på det overvunne, herskende verdensrikets eget språk.

At Daniel også skrev det første av bokens fire profetiske avsnitt – synet om de fire dyrene og Menneskesønnen i kapittel 7 – på kaldeisk, har en dobbel grunn. Synet om verdensrikebildet og steinen i kapittel 2 og synet om de fire dyrene og Menneskesønnen i kapittel 7 handler i det vesentlige om det samme: de fire verdensrikene, dommen over dem og Guds rike etter denne dommen.

Det andre synet utvikler bare det første videre, og derfor er de to synene et par som hører nøye sammen. Profeten fant det derfor passende å skrive dem på samme språk og, siden han hadde skrevet synet i kapittel 2 på kaldeisk, beholde det språket i synet i kapittel 7.

Men dette var neppe den eneste grunnen til at Daniel skrev kapittel 7 på kaldeisk; han hadde enda en, dypere grunn. Åpenbaringene i kapittel 8, 9 og 10–12 handler om det israelittiske folkets framtid innenfor den gammeltestamentlige tiden.

Som nevnt handler synet i kapittel 8 og åpenbaringene i kapittel 10–12 om folkets framtid under det andre og tredje verdensriket, det medopersiske og det gresk-makedonske, særlig under det siste av dem, og aller mest om skjebnen det fikk under en av dets konger, Antiokus Epifanes. Åpenbaringen i kapittel 9 forteller, som også nevnt, dels om Israels historie i Nehemjas dager og tiden like etter, dels om historien fra Kristus sto fram, til romerne ødela Jerusalem og den gammeltestamentlige tiden tok helt slutt. I disse åpenbaringene var derfor Israels språk, hebraisk, på sin rette plass.

Annerledes var det med synet i kapittel 7. Som kapittel 2 beskriver det hele verdensutviklingen fra det kaldeiske rikets tid til tidenes ende. Begge synene gjelder ikke bare Israel, men alle folk; de er verdenshistoriske i ordets fulleste og aller egentligste forstand. I dem var det derfor på sin rette plass å bruke verdensrikets språk, verdensspråket, kaldeisk.

Først med kapittel 8 begynte den delen av bokens syner som har Israels historie i den gammeltestamentlige tiden som tema. Denne delen kan man kalle den *spesielle*, mens synene i kapittel 2 og 7 fortjener navnet den *allmenne*. Da kunne Daniel igjen bruke hebraisk, språket han hadde begynt boken på – hans eget språk, Guds folks språk og språket for åpenbaringen og de hellige skriftene. Det hadde han brukt helt til det punktet der han skulle føre leserne rett inn i hjertet av det kaldeiske livet og verdensriket.

Jeg går nå nærmere inn på den spesielle delen av bokens profetiske avsnitt, det vil si de tre avsnittene som har sitt innhold innenfor den gammeltestamentlige tiden, har Israels framtid som tema og derfor er skrevet på hebraisk. Det første av dem er synet i kapittel 8.

Synet i kapittel 8

Dette synet, som Daniel får om dagen i en henrykkelse, og som faller i Belsasars tredje år eller dødsår, omfatter som sagt bare en del av tidsrommet som drømmesynene i kapittel 2 og 7 dekker, nemlig tiden for det andre og det tredje verdensriket. Synene i kapittel 2 og 7 fikk han derimot om natten i drømme. I de tidligere kapitlene ble det bare gitt korte antydninger om disse to rikene; i kapittel 8 blir de utviklet videre.

I synet er Daniel i det medopersiske rikets hovedstad, Susa, ved bredden av elven Ulai, foran den kongelige borgen. Her ser han en vær stå ved elven. Fra hodet dens kommer det først ett horn og deretter et annet. Begge hornene blir riktignok høye, men ikke like høye; det andre blir høyere enn det første.

Daniel ser deretter at væren med sine to horn stanger til tre kanter: mot vest, nord og sør. Den farer løs på en mengde dyr til høyre og venstre og støter dem alle over ende, for ingen av dem kan stå imot den. Den oppfører seg som en uinnskrenket herre som bare følger sin egen vilje, og den blir svært mektig.

Væren er et bilde på det medopersiske riket. Det første, mindre hornet er et bilde på det mediske folket og kong Darius, som hadde overherredømmet i riket de hadde sammen med perserne. Det siste, største hornet er et bilde på det persiske folket og kong Kyros og hans persiske etterfølgere, som vant overherredømmet i riket.

Det minste hornet vokser fram først fordi den første kongen i det medopersiske riket var meder av fødsel, og fordi mederne fikk overherredømmet først, under ham. Det største hornet vokser fram sist fordi perseren Kyros, som overherredømmet gikk over til perserne med, først kom på tronen etter Darius.

Hornet som vokste fram sist, ble større enn det første fordi mederne hadde overherredømmet bare svært kort tid: Bare én konge kom fra dem, og han regjerte bare i to år. Perserne hadde det derimot lenge, for en hel rekke konger hørte til dem, og først under Kyros og hans nærmeste etterfølgere nådde det medopersiske riket sin fulle utstrekning og makt. Endelig stanger væren bare mot vest, nord og sør fordi mederne og perserne bodde i øst og dro ut derfra.

Mens Daniel ennå fulgte oppmerksomt med i det han så, og grunnet på hva det betydde, dukket plutselig et nytt syn opp for ham. Han så en geitebukk med et anselig horn mellom øynene. Den kom fra vest over hele jorden i så rivende fart at den ikke rørte bakken.

Målet for det stormende løpet, eller rettere flukten, var den tohornede væren som sto foran elven. Geitebukken fór løs på den med forbitret kraft, stanget den rasende da den nådde den, og brøt begge hornene dens. Væren mistet all sin kraft og kunne ikke lenger gjøre motstand. Geitebukken kastet den til jorden og trådte den ned, så væren ble liggende uten redning, prisgitt overmannen sin.

Geitebukken fra vest er et sinnbilde på det gresk-makedonske verdensriket, som gikk ut fra vest, fra Makedonia og Hellas. Det anselige hornet mellom øynene er et sinnbilde på grunnleggeren og den første kongen, Aleksander den store. Geitebukkens løp over hele jorden, nærmest i flukt, for å trå ned den tohornede væren, er et bilde på den gresk-makedonske hærens rivende raske erobringstog under Aleksander gjennom den østlige verden – det mektige angrepet på det medopersiske verdensriket, som så ble overvunnet og ødelagt.

Like etter seieren over væren ble geitebukken overmåte stor. Men i det øyeblikket den hadde nådd toppen av sin styrke, ble det store hornet mellom øynene brutt, og i stedet vokste fire anselige horn fram mot de fire himmelretningene. Slik vises i bilde den store makten det gresk-makedonske verdensriket hadde like etter at det medopersiske falt. Bildet står også for Aleksanders død i det øyeblikket han sto på toppen av sin makt, og delingen av riket i fire deler som fulgte: det

makedonske i vest, det trakiske i nord, det syriske i øst og det egyptiske i sør.

Av ett av de fire hornene – det som var bøyd mot øst – vokste et lite horn fram. Det ble overmåte stort mot sør, mot øst og mot det hellige land. Det vokste helt opp til himmelens hær, kastet en del av den til jorden og trådte den ned.

Selv mot himmelhærens fyrste hevet den som hornet var et bilde på, seg i sitt hovmod: Fullt av fiendskap mot ham tok det fra ham det daglige offeret og forstyrret og vanhelliget hans helligdom. En del av himmelhæren skal sammen med det daglige offeret gis hen for ugudelighetens skyld. Hornet styrtet sannheten og den sanne gudstjenesten og fikk fram alt det tok seg fore mot Gud, hans folk og hans tjeneste.

Det lille hornet er den syrisk-makedonske kongen Antiokus Epifanes. At det vokste så veldig mot sør, øst og det hellige land, betegner det denne kongen foretok seg mot Egypt, som han nesten erobret, mot Persia, dit han dro mot slutten av livet for å skaffe penger, og mot det hellige land, som han mishandlet da han kom tilbake fra Egypt. (1 Makk 1,16–19; 3,31–37; 1,20–24)

At hornet vokste opp til himmelens hær og trådte den ned, viser til at Antiokus gang på gang lot mange gudfryktige i paktfolket – Den Høyestes hellige, Herren Sebaots hær – pine og myrde. Det gjorde han først og fremst fordi de tross hans bud ikke ville svikte loven og Herrens tjeneste for å gi seg over til avgudsdyrkelsen og det hedenske vesenet han hadde innført i landet. (1 Makk 1,24.57–63; 2,38; 2 Makk 5,12 *f.*)

Det som sies om at han i hovmod reiste seg mot himmelhærens herre selv og angrep ham ved å ta fra ham det daglige offeret og forstyrre og vanhellige hans helligdom, gikk i oppfyllelse da Antiokus på tilbaketoget fra Egypt gikk inn i templet i Jerusalem. Han røvet alle karene og forbød ofringer til Herren der, ja, han lot til og med sette et lite avgudsalter på brennofferalteret og ofret der til avgudene. (1 Makk 1,21–23.45 *ff.*; 3,45.51; 4,38)

Disse gudfryktige israelittene ble gitt hen sammen med den daglige gudstjenesten for frafallets skyld. Det var en straff for at en del av paktfolket var blitt hedensk i sinnelaget, hadde falt fra pakten med

Gud, tatt opp hedenske skikker og gitt seg over til avgudsdyrkelse. (*Sml. v. 23 med kap. 11,14.30.32.34; se også 1 Makk 1,11–15.43.55; 2,15 ff.*)

Til nå har seeren fortalt hva han har sett, selv om han i vers 11 og 12 går over til spådom ved å tyde synet underveis. Men nå forteller han noe han hørte like etter selve synet. Han hørte en engel tale om det han selv nettopp hadde sett, og en annen engel spurte den første hvor lenge det som ble åpenbart i synet, skulle vare – at det daglige offeret opphørte, og frafallet som ble straffet med ødeleggelse – og hvor lenge helligdommen og himmelhæren skulle bli trampet ned.

Han hørte også at den som ble spurt, svarte at paktfolkets ulykke skulle vare i 2300 kvelder og morgener. Det svarer til 1150 dager, altså over tre år og nesten en halv periode på sju år. Deretter skulle helligdommen vise seg som den sanne Guds helligdom og få sin rett.

Det skulle skje ved at gudstjenesten ble gjenopprettet, og ved at han som vanhelliget helligdommen og forfulgte Guds folk, led nederlag og gikk under. Daniel oppfattet svaret som rettet til seg selv, for senere ble det klart for ham at engelen som spurte, og engelen som svarte, bare hadde gjort det for hans skyld.

Svaret gjaldt altså ham, som etter det han sist hadde sett, var blitt bekymret for hvordan det skulle gå med folket og helligdommen, og i hjertet lengtet etter å vite hvor lenge ulykkestiden skulle vare. (*Når det gjelder oppfyllelsen, sml. 1 Makk 1,20.29.54 og 4,52.*)

Forklaringen Daniel fikk, var likevel ikke nok for ham, og derfor prøvde han å forstå alt han hadde sett, ved å tenke over det. Da så han en mannsskikkelse foran seg, og han hørte en menneskestemme over elven Ulai, der han hadde synet, rope til skikkelsen – som stemmen kalte Gabriel – og be ham forklare seeren synet. Gabriel trådte fram til Daniel, som ble full av skrekk da han kom, og falt på ansiktet. Gabriel ba ham gi akt på det han nå ville si, for synet gjaldt den svært viktige siste tiden.

Da seeren, som lå på ansiktet, segnet om i avmakt ved engelens stemme, rørte Gabriel ved ham og ga ham kraft til å reise seg og høre forklaringen på synet. Før engelen ga ham forklaringen, pekte han på at budskapet særlig gjaldt den tiden da Guds vrede over Israels frafall, og frafallet selv, skulle nå sitt høyeste punkt og sin fullendelse; for synet siktet i det vesentlige til den siste tiden.

Væren sto for den medopersiske verdensmakten, geitebukken for den greske. Det store hornet var den første kongen. De fire hornene som vokste fram etter at det store hornet ble brutt av, var de fire rikene som skulle gå ut fra det greske folket, men de ville ikke ha den samme kraften som det første greske kongeriket.

Når det greske verdensriket nærmet seg slutten, og den frafalne delen av paktfolket hadde fylt sine synders mål, skulle en hard, renkefull og listig konge stå fram: Antiokus Epifanes.

Han skulle vinne stor makt, men ikke ved egen kraft; det skjedde fordi Gud tillot det, for han ville bruke ham til å tukte og lutre sitt folk. Med denne makten skulle han volde en forbausende ødeleggelse. Han skulle lykkes i det han tok seg fore, og ødelegge både mektige ledere og de hellige, det vil si det jødiske folket.

Med sin klokskap skulle han lykkes med sine onde planer, og det gjorde ham hovmodig. Mange skulle han ødelegge ved å overrumple dem mens de følte seg trygge, og i sitt grenseløse hovmod skulle han reise seg mot den aller høyeste fyrsten, Israels Gud. Men til slutt skulle han bli ødelagt direkte av Guds hånd og ikke av menneskehånd. (*Se 1 Makk 1,30 og sml. Dan 11,21.23 f.; når det gjelder oppfyllelsen, sml. 1 Makk 6,8 ff. og 2 Makk 9,5 ff.*)

Etter dette forsikret Gabriel seeren om at det som var sagt om hvor lenge offerstansen og forfølgelsen av paktfolket skulle vare, var sant, og at Herren helt sikkert ville oppfylle det. Så ba Gabriel Daniel berge synet fra å gå tapt ved å skrive det ned og ta godt vare på det.

Det skulle nemlig først gå i oppfyllelse etter lang tid, og da skulle det stå som et vitnesbyrd om Israels Guds allvitenhet og trofasthet.

Til slutt forteller Daniel at han var helt ute av seg av skrekk over det han hadde sett. Han lå syk en tid, og selv etter at han var blitt frisk og hadde tatt opp igjen tjenesten for kongen, undret han seg stadig over synet, for han hadde slett ikke forstått det.

I synet i kapittel 7 peker alt fram mot det fjerde verdensrikets siste konge, Antikrist, og hans motbilde, Messias, og det som sies om ham og Messias, er kapitlets høyde- og midtpunkt. På samme måte peker alt i synet i kapittel 8 fram mot Antiokus Epifanes, en av det tredje verdensrikets senere konger, og det som sies om ham, er kapitlets høyde- og midtpunkt.

Alt som sies om det medopersiske og det gresk-makedonske riket fram til Antiokus, er bare en overgang til ham; han er kapitlets egentlige mål og emne. Det viser både den detaljerte beskrivelsen av hans vesen og framferd (*v.* 9–14.23–26) og at det sies rett ut at synet gjelder endens tid: Det skal oppfylles når Guds vrede over paktfolkets frafall, og frafallet selv, når sitt toppunkt og sin ende (*v.* 17.19).

Den store likheten mellom det lille hornet i kapittel 8 (Antiokus Epifanes) og det lille hornet i kapittel 7 (Antikrist) kommer av at hvert verdensrike og dets skikkelser alltid er et forbilde på det neste. Det er fordi alle verdensrikene har det samme onde vesenet: I dem alle bor det et gudfiendtlig sinnelag som retter seg mot Gud, hans tjeneste og hans folk, og som utvikler seg over tid helt til det når sitt absolutte toppunkt i Antikrist.

Derfor vender de samme personlighetene som viste seg i hvert tidligere verdensrike, tilbake i det neste i en enda mer fullkommen – det vil si enda verre – skikkelse, til de til slutt står fram i den mest fullendte – det vil si den verste – skikkelsen i det fjerde verdensrikets siste konge, Antikrist.

Verdensrikenes historie er full av slike skikkelser, der den foregående alltid er et forbilde på den neste, på alle de etterfølgende og særlig på den siste. Jo nærmere man kommer enden, desto mer slående blir likheten mellom forbildet og den personligheten som står ved tidens slutt.

Antiokus Epifanes hadde den samme stillingen i det tredje verdensriket som Antikrist har i det fjerde; han var det tredje verdensrikets Antikrist.

* * *

Svært særegen og merkelig er også åpenbaringen – engleåpenbaringen – i det neste avsnittet, kapittel 9: åpenbaringen om de sytti årsukene.

Kapittel 9: Åpenbaringen om de sytti årsuker

I det første regjeringsåret til den første medopersiske kongen, mederen Darius, leser Daniel i en samling hellige skrifter og finner der blant annet en spådom av Jeremia. Han merker seg særlig spådommen profeten uttalte i Jojakims fjerde år og like etter Jojakins bortførelse, i Sidkias første år.

Der sto det at det jødiske folkets trelldom og landflyktighet, og ødeleggelsen av landet og hovedstaden, skulle vare i sytti år. Nå var oppfyllelsen like om hjørnet, for det manglet bare ett eller to år på de sytti. Ja, den hadde faktisk allerede begynt, for Kyros hadde erobret Babylon, og verdensherredømmet hadde gått over fra kaldeerne til mederne og perserne.

Når Daniel tenker over dette, våkner en levende lengsel i hjertet hans etter at Jerusalem og templet skal bli bygd opp igjen. Han gløder av kjærlighet til dem, og mens han grunner, dukker det opp mange spørsmål.

Han spør seg for eksempel om den store frelsestiden profetene så ofte hadde lovet, ville komme like etter at folket vendte tilbake til Kanaan og Jerusalem ble gjenreist; ut fra profetenes ord kunne det se slik ut. Samtidig var han bekymret for om hele folket kunne få del i denne frelsen, for han visste at de fleste fremdeles var moralsk fordervet. Kanskje ventet det dem en ny sikting gjennom Guds dommer?

Denne lengselen og ønsket om svar driver Daniel til bot. Gjennom ytre handlinger som viser angeren hans, river han sinnet løs fra alt jordisk og vender det til Herren; slik kan han be rett, og med håp om å bli bønnhørt, for det han elsker.

Så øser han ut hjertet sitt i en inderlig bønn, preget av dyp ydmykhet og sann botferdighet, om at Herren nå må oppfylle sitt ord og la Jerusalem og helligdommen bli gjenreist.

Før han har rukket å avslutte bønnen, får han et syn. Ved tiden for kveldsofferet, mens Daniel ber, kommer den samme Gabriel som han så i synet i kapittel 8, og som der hadde forklart ham det han så, i stor fart til ham. Engelen rører ved ham mens han ennå er fordypet i bønn, og forteller at han er kommet med et guddommelig åpenbaringsord.

Dette ordet gikk ut fra Gud med det samme Daniel begynte å be. Med det skal Gabriel forsikre ham om at han er bønnhørt, og gi ham forklaringen han søker, for Daniel er en mann som er høyt elsket av Gud. (*Sml. Dan 6,11; Sal 141,2 og Esra 9,4 f.; sml. Jes 65,24.*)

Innholdet i dette store og herlige åpenbaringsordet er dette: I et tidsrom på nøyaktig 70 årsuker – 70 perioder på sju år, 70 ganger sju år, verken mer eller mindre – skal Daniels folk og hans by bestå, det folket og den byen han elsker og nettopp i kjærlighet har bedt for.

Slik skal de få sjudobbel erstatning for straffetiden i det sytti år lange babylonske fangenskapet.

Men denne tidsgrensen markerer ikke slutten på Guds nåde, slik det kunne se ut når tiden er så strengt og nøyaktig fastsatt. Tvert imot skal den rette nådetiden bryte fram ved slutten av dette tidsrommet og like etter at det er omme.

Den forestående befrielsen fra Babylon og gjenoppbyggingen av Jerusalem er bare et svakt forbilde på denne virkelige nådetiden. Først da vil Herren gi dem de sanne nådegavene og godene: fullkommen forsoning og tilgivelse for alle synder, en evig og uforgjengelig rettferdighet, og oppfyllelsen av hvert profetisk løfte.

Det aller viktigste er at en høyhellig person skal salves. Han er stjernen og kjernen i alle profetiske løfter og skal først vinne alle de andre gavene og godene for paktfolket. Dette viser til at Messias blir salvet med Den Hellige Ånd for å utføre sin gjerning og grunnlegge sin åndsfylte menighet.

Først ved slutten av de 70 årsukene skal Israel bli virkelig befridd, og først like etter at de er omme, skal Guds sanne, forløste folk og Guds sanne, hellige by tre fram.

Etter dette allmenne overblikket over Israels framtid, eller framtidige frelse, skal Daniel ved alvorlig og flittig gransking prøve å forstå de korte, dunkle og vanskelige antydningene han nå får om de 70 årsukene: hvordan de deles inn, og de store hendelsene ved begynnelsen og særlig ved slutten av dem.

Tidsrommet på 70 årsuker begynner med den guddommelige befalingen om at Jerusalem skal bygges opp igjen, og fra da av til en Salvet står fram som fyrste – Israels og alle folks salvede og fyrste, Messias – skal det først gå 7 og så 62 årsuker. I løpet av denne tiden, nærmere bestemt i begynnelsen, i de første 7 årsukene, skal Jerusalems gater gjenreises. Dette har Gud fast bestemt, så det kan ikke utebli, men gjenoppbyggingen vil skje i en trykkende tid full av trengsel.

Denne første delen av det Daniel fikk vite i det allmenne overblikket, handler om den profetiske forgrunnen: paktfolkets foreløpige frelse, gjenoppbyggingen av det jordiske Jerusalem og at byen skal bestå til Messias kommer.

Tre ting blir her presisert (*v.* 25): startpunktet for de 70 årsukene, tidsrommet fra da til Messias kommer, og til slutt inndelingen av

dette store tidsrommet i to mindre: en kortere, grunnleggende startfase og en lengre periode der det som ble grunnlagt i den første, skal bestå.

I den historiske oppfyllelsen begynte perioden da Nehemja i det 20. regjeringsåret til den persiske kongen Artaxerxes Longimanus (*Neh* 2,1), år 299 etter Roms grunnleggelse (455 f.Kr.), fikk lov av kongen til å gjenreise Jerusalem (*Neh* 2,3 *f.*). Da var Jerusalem ingen by, men et lite sted med få hus, uten murer eller porter. Dette var startpunktet for de 70 årsukene.

Etter denne befalingen bygde Nehemja opp igjen Jerusalems murer og porter under vanskelige forhold, i en trykkende tid full av trengsel. (*Sml. Neh* 7,4 *med Hag* 1,4. *Neh* 2,10.19 *ff.*; 4,1 *ff.*; 4,7 *ff.*; 6,1 *ff.*; 9,36 *f.*)

Oppfyllelsen fortsatte i tiden etter, som var like trykkende og full av trengsel (*Neh* 9,36 *f.*): det første halve århundret fra Artaxerxes Longimanus' 20. år til de tre siste årene til Darius den andre. Området innenfor de nye murene og portene, som i begynnelsen var nesten tomt for hus og mennesker (*Neh* 7,4), ble da gradvis fylt med begge deler.

Deretter besto byen – bortsett fra et kort avbrudd i begynnelsen av makkabeertiden – helt til Jesus sto fram som Messias. Profetien ble endelig fullført da han kort etter døperen Johannes, litt over 30 år gammel, sto fram som lærer og undergjører i keiser Tiberius' 15. år, år 782 etter Roms grunnleggelse.

Fra år 299 til 782 etter Roms grunnleggelse er det nøyaktig 483 år, eller 69 (7 og 62) årsuker. (*Darius, perseren, døde i år 350 etter Roms grunnleggelse, eller 404 f.Kr. 1 Makk* 1,31; 10,10 *ff.*; *Luk* 3,1.21–23.)

Etter de 62 årsukene, da Jerusalem – som ble gjenoppbygd i de første sju – skal bestå, skal en salvet bli utryddet: den salvede som sto fram ved slutten av disse 62 årsukene, ved begynnelsen av den 70. årsuken – Israels og alle folks fyrste, Messias. Han skal bli utryddet av Israel, sitt eget folk, som en ugjerningsmann, utstøtt av Guds menighet, og dermed miste det herredømmet over folket som med rette tilhører ham.

Som straff for dette skal krigsfolket til en annen fyrste, som drar mot Israel, ødelegge Jerusalem og helligdommen, og det hele skal ende med at det hellige land blir oversvømt av krig. Krigen som den

fremmede fyrsten fyller landet med, skal vare til enden, det vil si til målet – at Jerusalem og helligdommen er ødelagt – er nådd.

Gud har fast besluttet at ødeleggelsen skal komme. Templet og byen, som ved begynnelsen av de 70 årsukene ble gjenoppbygd etter Guds bestemte rådslutning, skal nå igjen bli til ruiner.

I denne delen av spådommen har vi den første halvdelen av det andre avsnittet Daniel fikk vite. Det handler om den profetiske bakgrunnen: Israels høyere og egentlige frelse, som det skulle få ved Messias. Det som her åpenbares for Daniel, er i hovedsak to ting:

- At Messias, Israels fyrste, skal bli utryddet som en ugjerningsmann, utstøtt av Guds menighet, og miste sitt herredømme.
- At en annen, fremmed fyrste skal ødelegge Jerusalem og templet.

Den første hendelsen faller innenfor den 70. årsuken og er det viktigste og grunnleggende som skjer i den, mens den andre ligger utenfor de 70 årsukene. De svarer tydelig til hverandre, for den siste er en følge av den første. Derfor må det være Israel som utrydder Messias fra sin midte, og det tyder også uttrykket «utrydde» i seg selv på. (*Sml. steder som* 2 Mos 12,15.19; 3 Mos 17,4.14.)

Så langt dette er innholdet i vers 26, taler verset ennå ikke om paktfolkets frelse, men heller om dets ulykke, og det som forkynnes der, var svært sørgelig og tungt for Daniel og alle de fromme i Israel.

Likevel rommer første halvdel av vers 26 en stor frelsesforkynnelse når man ser nøye på den og leser den sammen med spådommen i Jes 53, som uttrykket «utrydde» viser tilbake til: forkynnelsen av Messias' offerdød for Israels og verdens synder. Slik sett var det et svært gledelig budskap for seeren og de troende i Israel. (*Jes 53,8 f.12; sml. Jer 11,19. Også ellers viser spådommen om de 70 årsuker og Daniels bok i det hele ofte tilbake til Jesajas profeti; sml. f.eks. v. 27 med Jes 53,11; 10,23 og 28,22.*)

Spådommen i vers 26 ble oppfylt da det jødiske folket i år 786 etter Roms grunnleggelse, midt i den 70. årsuken, forkastet Jesus, sin rettmessige konge, og utryddet ham som en ugjerningsmann, utstøtt av Guds menighet, ved å la hedninger nagle ham til korset.

Som straff for denne forferdeligste av alle gjerninger rykket Vespasian 36–38 år senere (822–824 etter Roms grunnleggelse) mot Juda med en hær og fylte hele landet med krig, og hans sønn Titus ødela templet og Jerusalem fullstendig. (*Sml. Matt 2,2 med 4 Mos 24,17, og*

Matt 21,1 ff. med Sak 9,9; Matt 27,11; Luk 23,2 ff.; Joh 18,33. Matt 21,37–41; 22,7; 23,37 ff.; 24,2; Luk 19,14.27; 21,20 ff.; 23,27–32.)

Gjennom hele den 70. årsuken vil Messias først gjøre pakten sterk for mange i folket ved å gi nådens goder (*nevnt i det allmenne overblikket, v. 24*) til alle som ville ta imot ham i tro. Slik fører han dem inn i et virkelig inderlig, fast og fullkomment samfunn med sine fedres Gud.

Herren hadde en gang sluttet denne pakten med Israel. Men midt i årsuken, etter 3½ år, vil han ved sin død gjøre ende på den gamle paktens ofre, som bare var skyggebilder av det sanne offeret. Ved sin død, da paktfolket utrydder ham som en antatt ugjerningsmann og fjerner ham fra sin midte, bærer han fram det sanne offeret.

Over templets tinde vil det senere komme en ødelegger: den fyrsten som i spissen for en hær skal dra mot Israel og ødelegge by og helligdom. Templet var på mange måter blitt vanhelliget av paktfolkets misgjerninger – framfor alt ved at de korsfestet Messias – og gjort om fra et Guds hus til et avgudshus. Guds doms ild skal da strømme ned over det som skal ødelegges – det jødiske landet og folket, Jerusalem og templet – til enden er kommet og Guds beslutning om dem er fullt virkeliggjort.

Denne siste delen av spådommen er den andre halvdelen av det andre avsnittet og utdyper det Daniel fikk vite i det allmenne overblikket i vers 24. Her blir det nå framfor alt uttrykkelig talt om frelsen Messias skal bringe, og det utvikler nærmere antydningen i begynnelsen av avsnittets første halvdel.

Først tales det om den gjerningen som hører til hele den 70. årsuken – den store frelsesuken – nemlig at pakten blir bekreftet. Deretter tales det om det som faller midt i denne uken og er den sentrale hovedgjerningen i den: at det gammeltestamentlige offeret blir avskaffet.

Avskaffelsen henger sammen med Messias' død, som den første halvdelen av avsnittet handlet om; den er en frukt av den, for det var en offerdød. At pakten blir bekreftet, går derimot gjennom hele årsuken og samler seg om avskaffelsen av ofrene som sitt midtpunkt. Den første halvdelen er innledende og forberedende, den andre fullendende.

At ofrene blir avskaffet, er en indre virkning av Messias' offerdød. Men det har også en annen side: Det tyder på at ofrene også ytre sett skal opphøre når Jerusalem blir ødelagt, og peker på selve øde-

leggelsen. Slik henger forkynnelsen av dette sammen med det som forutsettes i sluttordene i hele åpenbaringen, der det gjentas kortere som ble sagt mer utførlig og med tydeligere ord i den andre halvdelen av vers 26.

Halvdelene av vers 26 og 27 står altså i et omvendt forhold til hverandre. Den første halvdelen av vers 27 utdyper frelsesbudskapet fra første del av vers 26, mens ulykkesbudskapet, som blir uttalt utførlig og med klare ord i den andre halvdelen av vers 26, blir gjentatt med kortere og mørkere ord i den andre halvdelen av vers 27. Vers 26 er overveiende dystert, vers 27 forkynner i hovedsak frelse; det sørgelige ble nevnt først, som en innledning, så det hele kunne slutte med det som er trøstefullt.

Den andre halvdelen av spådommen i vers 27 ble oppfylt da Titus ødela Jerusalem og helligdommen. Den første halvdelen ble oppfylt ved alt Jesus sa, gjorde og led i sin tre og et halvt år lange messianske virksomhet på jorden – også hans offerdød på korset, grunnleggelsen av den nye israelittiske menigheten på pinsedagen og dens utvikling og befestelse i de første årene.

Når vi sammenligner åpenbaringen i kapittel 9 med synet i kapittel 8, ser vi en tydelig sammenheng. Det kapittel 8 først og fremst handler om – det jødiske folkets trengsler under Antiokus Epifanes, befrielsen fra dem og undertrykkerens undergang – falt midt inn i tidsrommet kapittel 9 omtaler, nemlig i de 62 årsukene som skal gå fra Jerusalem er helt gjenopprettet, til Messias står fram.

Det som forkynnes i kapittel 9, rammer altså inn trengselen i den første makkabeertiden fra kapittel 8. Det gjelder:

- Gjenopprettelsen av det jordiske Jerusalem ved Nehemja og like etter hans tid, i begynnelsen av de 70 årsuker.
- Grunnleggelsen av det åndelige Jerusalem ved Messias, ved hans offerdød og hele hans virksomhet, ved slutten av tidsrommet.
- Ødeleggelsen av det jordiske Jerusalem ikke lenge etter.

De to kapitlene utfyller hverandre; sammen beskriver de hele det jødiske folkets historie fra Nehemjas tid til Jerusalems ødeleggelse.

Det må ikke undre oss at åpenbaringen i kapittel 9 ikke handler om de over åtti årene fra folket kom hjem i Kyros' første år, til Nehemja ble sendt til det ennå ødelagte Jerusalem i Artaxerxes' tjuende år (536–455 f.Kr.). Herren trengte ikke å love Daniel befrielse fra Babylon,

for den sto og måtte stå fast for ham gjennom profetiene til Jeremia, Jesaja og Mika, og dessuten hadde den delvis allerede skjedd da Babylon falt.

Gjenopprettelsen av Jerusalem, som åpenbaringen om de 70 årsukene taler om igjen og igjen, forutsatte at folket var kommet hjem, og innebar også at templet ble bygd opp igjen, så disse to hendelsene trengte ikke egne forutsigelser. Endelig har profetien, som tidligere nevnt, gjerne tingene i deres fullendelse for øye, og i Nehemjas tid ble det fullført som var begynt i Serubabels tid.

Åpenbaringen i kapittel 9 handler dessuten enda mer utelukkende om Israels historie enn synet i kapittel 8. Kapittel 8 framstiller verdensrikets historie fra den medopersiske tiden til Antiokus Epifanes' død, en historie som først mot slutten, fordi Antiokus forfulgte Guds folk, også blir Guds folks historie. Kapittel 9 framstiller derimot nesten bare Israels egen indre historie.

Verdensmakten viser seg her bare i begynnelsen av de 70 årsukene og i tiden like etter: først når Artaxerxes Longimanus befaler at Jerusalem skal gjenreises, og til slutt når den romerske keiseren Titus ødelegger Jerusalem og templet. Likevel handler også kapittel 8 i sitt høyde- og midtpunkt i grunnen langt mer om det forfulgte Israel enn om den forfølgende verdensmakten. Kapittel 9 viser den indre jødiske utviklingen fra Nehemja til Jerusalems ødeleggelse, mens kapittel 8 viser folkets forhold til den gudfiendtlige verdensmakten og dets største og tyngste konflikt med den i dette tidsrommet.

At denne konflikten omtales først og paktfolkets indre historie fra Nehemja til Jerusalems ødeleggelse etterpå, kommer nok først og fremst av at den ytre foranledningen til åpenbaringen i kapittel 9 kom senere enn foranledningen til synet i kapittel 8. Men rekkefølgen er også i seg selv svært passende: Slik følger det like etter profetien i kapittel 7 om forfølgeren av Guds folk i det fjerde verdensriket en profeti om folkets forfølger ved slutten av det tredje verdensriket (*kapittel* 8), og denne forfølgeren er et forbilde på den første.

Dessuten: Det som først måtte gis i Daniels bok, ut fra tiden den ble til i og ut fra dens allmenne formål, var framstillingen av gangen i *hele* verdensutviklingen og av Guds rikes begynnelse, som følger etter den. Men så snart den var gitt, lå ingenting nærmere enn å framstille

denne forfølgelsen, for bokens særlige formål var å være en trøstebok for Israel i Antiokus Epifanes' tid.

Derfor måtte forfølgelsen komme i forgrunnen. Endelig kom Israels trengsel i begynnelsen av makkabeertiden også i *tid* før hovedhendelsene i de 70 årsukene, så spådommene i kapittel 8 og 9 går også kronologisk framover.

Når det gjelder forholdet mellom åpenbaringen i kapittel 9 og drømmesynet i kapittel 7, er den første grunnvollen for det siste. Kapittel 9 taler om hvordan Guds rike blir grunnlagt ved Kristi offerdød og hele hans jordiske og himmelske virksomhet, fra han sto fram like etter dåpen, til menigheten han grunnla på pinsedagen, hadde fått sin første utvikling og kunne regnes som fast grunnlagt.

Kapittel 7 taler derimot om Guds rikes seierrike utvikling gjennom tidene og særlig om dets fullendelse ved tidens ende. (*Sml. f.eks. Apg* 2,33.)

I kapittel 9 er det i hovedsak den fornedrede Messias profetien handler om, i kapittel 7 den opphøyde. Det ene handler om hvordan nåderiket blir grunnlagt, det andre om dets utvikling og særlig om at herlighetsriket kommer.

Derfor har spådommen i kapittel 7 spådommen i kapittel 9 som forutsetning og hviler på den som på sin grunnvoll. At Menneskesønnen kommer ned til jorden i kapittel 7,13, forutsetter og innebærer at han som kommer ned, har vært på jorden før – at han tidligere er kommet dit og er blitt menneske der.

Så langt kan åpenbaringen i kapittel 9 også ses som en begrunnelse og utleggelse av kapittel 7,13, og dette verset igjen som tekst for åpenbaringen. Stedet i kapittel 7,13 krever åpenbaringen i kapittel 9 og vekker forventning om den, og åpenbaringen oppfyller i sin tur det kravet stedet stiller, og den forventningen det vekker.

* * *

Etter avsnittet i kapittel 9 følger enda ett, bokens siste og mest omfattende: det storslåtte avsnittet i kapittel 10–12.

Kapittel 10–12

Dette avsnittet faller i Kyros' tredje år, fire år etter åpenbaringen i kapittel 9 og to år etter at Israel ble befridd fra det babylonske fangenskapet. Da hadde Daniel fått vite hvordan samaritanene med

sine renker hos den persiske kongen hadde fått stanset arbeidet med templet i Jerusalem, og nyhetene fylte ham med dyp sorg over templets framtid (10,2.3–12). (*Esra* 1,1–3; 2 *Krøn* 36,22 *ff.*; *Esra* 4,4 *f.*)

I sin store bekymring hadde profeten vendt seg til Herren i ydmyk bønn for sitt ulykkelige folk, og han bar på et brennende, men taust ønske om å få vite mer om folkets framtid. Derfor skulle åpenbaringene i dette avsnittet – som åpenbaringene i det foregående, som var framkalt av lignende omstendigheter – først og fremst trøste profeten selv.

Som kapittel 9 inneholder også kapittel 10–12 et englesyn og en engleåpenbaring, og også her fikk Daniel dem om dagen. Kapittel 11 handler i stor grad om det samme som synet i kapittel 8 og utvikler det videre, slik det synet hadde utviklet videre det som ble forkynt om det andre og tredje verdensriket i kapittel 2 og 7.

Tiden mellom Kyros og Antiokus Epifanes skulle bli fattig og tung for det jødiske folket, full av motgang og trengsler, slik det som nettopp hadde skjedd, viste og varslet. Særlig dagene under den siste kongen ville bli vanskelige, som toppunktet i hele trengselstiden fra Kyros' regjering av.

Derfor kunne Herren i sin nåde og barmhjertighet ikke la folket gå gjennom denne tiden, som for det meste var uten profeter, med bare åpenbaringene i kapittel 8. For at de ikke skulle miste motet, måtte de få enda mer utførlige, bestemte og detaljerte åpenbaringer.

De trengte et nøyaktig profetisk program som gikk i detalj og lignet en historisk framstilling av noe som allerede hadde skjedd – både for den lange, lidelsesfulle tiden da landet deres skulle være et stridens eple mellom de seleukidisk-syriske og de egyptisk-ptolemeiske kongene, og for den kortere, men makeløse trengselstiden under Antiokus Epifanes, særlig den siste.

Bare slik kunne paktfolket i denne tiden se at Herren hadde forutsett og forutsagt alt som hendte dem, og forstå at trengselen kom fra hans hånd, at han derfor også hadde makt til å befri dem, og at han også ville gjøre det når tiden var inne – når han hadde nådd sin hensikt med å tukte dem for frafallet og prøve og lutre de fromme.

Det er dette programmet vi finner i dette avsnittet. Det er *det* profetiske avsnittet i Den hellige skrift som har de mest bestemte og detaljerte forutsigelsene – *det mest vidunderlige profetien har frambrakt*.

Avsnittet er delt i tre deler:

1. En innledning (kapittel 10–11,1).
2. En hoveddel med selve åpenbaringen om verdensrikets historie fra Kyros' tid til Antiokus Epifanes' død og om Israels store trengsel under denne konge (kapittel 11,2–12,3).
3. En slutning, som også er hele bokens avslutning (kapittel 12,4–13).

Innledningen forteller at Daniel i Kyros' tredje år var i dyp sorg i hele tre uker. Det var i årets første måned – den måneden da påsken ble holdt og Israel var blitt utfridd fra Egypt – og sorgen varte gjennom påskeuken og ukene før og etter. Han viste det også i det ytre: Hele denne tiden spiste han bare usyret brød, «trengselsbrød» (*5 Mos 16,3*), han lot kjøtt og vin være og salvet seg ikke.

Sorgen kom høyst sannsynlig av meldingen om at samaritanenes renker ved det persiske hoffet hadde lyktes. De hadde fått stanset gjenoppbyggingen av templet i Jerusalem, og den jublende skaren som var vendt hjem, var nå i en svært kummerlig stilling – i skarpeste kontrast til profetenes løfter.

I sin sorg ba seeren uavlatelig botsbønner for folket sitt, og i dem uttrykte han et lengselsfullt ønske om å få videre forklaring på det som tidligere var blitt åpenbart ham om Israels framtid. Den så nå ut til å bli svært sørgelig og stemte dårlig med befrielsen de nettopp hadde fått.

Denne forklaringen fikk han virkelig ved slutten av de tre ukene, i en ny, stor engleåpenbaring om Israels kommende, voksende trengsel og endelige frelse, og Daniel skrev den ned til trøst for paktfolket. Han innledet nedtegnelsen med en formaning om å granske det som var åpenbart, for det var sannhet og forkynte store trengsler (*10,1–3.12*).

Selve beretningen begynner den 24. i den første måneden, da Daniel var ved elven Tigris sammen med flere andre menn. Han ble henrykt og så en mann med et overveldende herlig, strålende utseende og en mektig røst. Det var Herrens engel, som senere ble menneske i Kristus – den salvede, fyrsten fra kapittel 9 – den samme hemmelighetsfulle personen han allerede i kapittel 8,13–16 hadde hørt tale, svare og be Gabriel forklare ham synet.

Daniels følgesvenner ser ikke Guds Sønn, men de merker hans nærvær så sterkt (*sml. Apg 9,3–7*) at de flykter i forferdelse og skjuler seg, og Daniel blir alene igjen. Synet ryster også ham i hans innerste,

og da han hører røsten til Guds Sønn, som åpenbarer seg for ham, faller han bedøvet med ansiktet mot jorden. Først da en engel (Gabriel) (*v.* 10) rører ved ham og vennlig ber ham reise seg og høre på det han har å si, får han litt etter litt kraft til å stå skjelvende foran ham.

Gabriel forteller at bønnen hans ble hørt straks han begynte å be for tre uker siden, og at han nå kommer for å gi ham trøstefulle opplysninger om framtiden for verdensriket og Guds folk. At han først kommer nå, er fordi han i 21 dager – nøyaktig den tiden Daniel hadde sørget og bedt – hadde måttet bli hos Kyros, den persiske verdensmaktens representant på den tiden, for å føre en hard kamp til beste for Israel mot «Persias fyrste».

Det var den onde, falne englefyrsten som med Guds tillatelse var gått fra å være overhode for de falne englene til å bli satt over det persiske verdensriket, og som i denne stillingen prøvde å påvirke kongene til skade for Israel. (*Sml. Sak* 3,1.2; *Jud* 9; *Åp* 12,7; *Ef* 6,12.)

Først nå kunne engelen for en tid forlate kampen og skynde seg til Daniel, takket være hjelp fra Mikael, en av de fremste englefyrstene – den englefyrsten som etter sitt navn er lik Gud, Herrens engel og englenes Herre og fyrste (*Jos* 5,14 *ff.*). Mikael hadde hjulpet ham i kampen og ført ham til seier over motstanderen (10,10–14).

Daniel maktet ikke å svare på Gabriels vennlige tale, men så sky ned mot jorden og ble stum. Da rørte engelen ved leppene hans og styrket ham så mye at han kunne fortelle hvordan synet hadde tatt all kraft fra ham, så han ikke maktet å tale med engelen som sto foran ham.

Etter dette segnet han igjen om i avmakt og bedøvelse, men Gabriel reiste ham opp med en ny berøring og en svært vennlig og oppmuntrende tale. Til slutt kunne Daniel be engelen tale, for nå som han var styrket av ham, kunne han høre hva han ville si (10,15–19).

Gabriel spurte om profeten ennå husket det han hadde sagt om hvorfor han var kommet, og Daniel bekreftet det stilltiende. Engelen sa at når han hadde gitt ham opplysningene han var sendt med, skulle han vende tilbake for å fortsette kampen for Israels vel mot Persias englefyrste.

Han sa også at mens han dro ut til denne kampen, ville allerede en ny, ond englefyrste – fyrsten for Grekenland eller det greske verdens-

riket – følge etter den persiske og gå til strid mot Guds folks vel, og mot ham måtte han da også kjempe.

Daniel skulle likevel ikke miste motet over dette, for engelen ville kunngjøre ham alt som sto skrevet i Guds bok, «sannhetens bok», den sikre og pålitelige sannheten om de to rikene og deres forhold til Israel. I kampen mot englefyrstene fra Persia og Grekenland ville ingen hjelpe ham uten Mikael, Israels englefyrste. Det antydet nok at Israel skulle lide mye trengsel i denne tiden, men likevel til slutt vinne seier og frelse ved Mikaels storhet og makt.

Allerede i mederen Darius' første år hadde Gabriel og Mikael kjempet sammen; Gabriel hadde da hjulpet Mikael (11,1). Den gangen hadde begge to sørget for at Daniel ble opphøyd, beskyttet ham mot løvene, gjort fiendenes planer til intet og med alt dette forberedt Israels forløsning.

Så gir Gabriel seeren opplysninger om Persias framtid og om fiendskapen mellom dette verdensriket og det makedonsk-greske riket som skulle følge. Særlig forkynner han fiendskapen mellom to deler av verdensriket, det seleukidisk-syriske og det ptolemeisk-egyptiske riket, som skulle føre mange lidelser over paktfolket.

Han beskriver hvor fryktelig Israel skulle bli forfulgt under den ugudelige seleukidisk-syriske kongen Antiokus Epifanes – et forbilde på Antikrist og selv det tredje verdensrikets antikrist. Denne forfølgelsen skulle bli toppunktet for alle trengslene som skulle ramme paktfolket i dette verdensrikets tid. Til slutt varsler han at Guds folk skal bli reddet ut av denne siste og største trengselen og få frelse etter den.

Disse opplysningene, som blir stadig mer utførlige og detaljerte jo nærmere de kommer trengselen under Antiokus Epifanes, er innholdet i avsnittets hoveddel – den egentlige åpenbaringen Daniel fikk.

Gabriel begynner med å understreke enda en gang at det han vil kunngjøre Daniel, er sannhet. Etter Kyros skal Persia få tre konger til: Kambyses, Darius og Xerxes. Den fjerde persiske kongen, Xerxes, skal være den rikeste av Persias konger. Sterk i sin rikdom og i bevissstheten om sin makt vil han sette inn alt i kampen mot det greske riket. Etter dette store krigerske sammenstøtet vil Persia, som straff for den fjerde kongens overmot, få det første avgjørende støtet og gradvis synke i makt, mens Grekenlands makt gradvis vil stige.

Ved slutten av disse to utviklingene – den ene nedover, den andre oppover – skal en heltekonge, Aleksander den store, stå fram. Når han har styrtet det persiske verdensriket fullstendig, skal han bli hersker over et mektig rike og styre uinnskrenket etter sin egen vilje (8,5–8).

Men mens han ennå står på høyden av sin makt, skal dette riket, som strekker seg over hele jorden, bli tilintetgjort ved hans plutselige død. Fordi hærførerne hans er herskesyke og uenige, skal det gå i oppløsning i fire riker mot de fire himmelstrøkene (sml. 8,8).

Ingen av disse rikene skal tilfalle hans etterkommere eller komme i nærheten av hans eget rike i kraft. De skal ødelegges, og rikene som oppstår av dem, skal tilfalle menn som er fremmede for slekten hans (11,2–4). To av hærførerne hans skal bli herskere over to av de fire rikene: Ptolemeus Lagi over det sørlige rike (Egypt, som ligger sør for Israels land), og Seleukus Nikator over det nordlige rike (Syria, som ligger nord for landet). Det nordlige riket skal bli større enn det sørlige (11,5).

Disse rikene har fra begynnelsen av alltid vært fiender. Etter å ha ført krig lenge skal de prøve å komme til enighet. For å få det til vil kongen i det sørlige riket, Ptolemeus Filadelfus, gi sin datter Berenike til ekte til kongen i det nordlige riket, Antiokus Theos, og gjennom dette giftermålet få i stand et forlik mellom de to rikene.

Men datteren skal ikke makte å få det til, og faren skal ikke nå sitt mål; tvert imot vil det ende i ulykke for alle parter. Prinsessen, følget hennes og ektemannen vil bli myrdet av Laodike, Antiokus' tidligere hustru, som han for Berenikes skyld hadde satt ned til medhustru. Slik vil den egyptiske kongen miste datteren sin (11,6).

Dermed bryter striden mellom de to rikene ut på ny. Den myrdede kongsdatterens bror, Ptolemeus Euergetes, vil som farens etterfølger hevne hennes død ved å angripe den nye kongen i det nordlige riket, Seleukus Kallinikus (sønn av Antiokus Theos og Laodike). Han vil erobre festningene i landet hans og føre syrernes gudebilder og guder sammen med skattene deres bort til Egypt. Deretter skal han en tid la kongen i nord være i fred. Kongen i nord drar så mot ham, men må vende hjem med uforrettet sak etter et stort nederlag (11,7–9).

Sønnene hans, Seleukus Keraunus og Antiokus III (den store), skal deretter begynne kriger for sitt hus og samle store troppestyrker til dem. Særlig den yngste, Antiokus, skal dra med en stor hær mot de

asiatiske besittelsene til sin egyptiske motstander, Ptolemeus Filopator (sønn av Ptolemeus Euergetes), oversvømme dem og igjen legge dem under Syria.

Kort etter vil han ta opp krigen igjen og trenge fram helt til motstanderens festning, den egyptiske grensefestningen Rafia, en av nøklene til Egypt. Men her skal han, tross sin tallrike hær, lide et stort nederlag mot den egyptiske kongen, som endelig tar mot til seg og full av forbitrelse drar mot ham med store stridskrefter. Men fordi både han og hæren blir hovmodige, får den egyptiske kongen likevel ikke noe ut av seieren (11,10–12).

Den syriske kongen skal nemlig vende tilbake til landet sitt og samle en enda større krigsmakt. Etter andre vellykte kriger skal han på ny dra mot Egypt i spissen for en stor hær og med rike skatter. Felttoget gjelder Ptolemeus Epifanes, som da var en fireårig konge i Egypt, og mot ham skal mange reise seg på denne tiden: foruten Antiokus også Filip III av Makedonia, provinsene Egypt hadde lagt under seg, og deler av egypterne selv, som vil utnytte at kongen er et barn og riket i uorden.

Også blant Daniels folk skal ugudelige menn reise seg mot ham. De vil gå over til Antiokus og dermed bringe Israel under Syrias herredømme. Det er en skjebnesvanger handling: Den legger grunnen for paktfolkets senere trengsler under Antiokus Epifanes og fører slik til at spådommen om dem blir oppfylt, samtidig som den styrter ugjerningsmennene selv i ulykke.

Den syriske kongen vil altså rykke fram, beleire og innta en festning (Sidon), og Egypts utvalgte stridskrefter vil ikke kunne stå ham imot. Han vil fare fritt fram i motstanderens asiatiske besittelser uten at noen kan sette seg imot ham, slå seg fast i det hellige land og tilintetgjøre det som finnes av egyptisk herredømme der.

Deretter vil han ta sikte på å dra med hele sin makt mot den unge kongen av Egypt for å legge riket hans under seg. Men omstendighetene hindrer ham foreløpig i det, og i stedet vil han falskt foreslå et forlik og virkelig få det i stand: Han vil trolove sin unge datter Kleopatra med den unge kongen og gi henne til ham til ekte, for at hun nettopp gjennom dette ekteskapet skulle føre ham i fordervelse. Men dette renkespillet vil mislykkes.

I sin rastløse herskesyke og sitt trassige overmot vil han så vende seg mot kystene og øyene i Lilleasia og Grekenland og erobre mange av dem. Men så skal en hærfører, Lucius Scipio, påføre ham et fullstendig nederlag ved Magnesia. Slik hevner han krenkelsen Antiokus hadde påført romerne med dette felttoget og med de trassige ordene han hadde avvist sendemennene deres med – ja, han lar krenkelsen falle tilbake på ham selv.

Antiokus skal da vende tilbake til festningene i sitt eget land og holde opp med å uroe og plage andre fyrster og folk med angrep på landene deres. Til slutt skal han, mens han prøver å plyndre templet i Elymais, bli slått sammen med skarene sine, falle og forsvinne sporløst fra skueplassen (11,13–19). I hans sted skal det stå fram en konge, Seleukus Filopator, Antiokus den stores eldste sønn. Han vil sende en plageånd, skatteinnkreveren Heliodor, gjennom «rikets pryd» (Israels land), men kort tid etter vil han omkomme på en lite ærefull måte ved Heliodors renker (11,20).

I hans sted kommer så igjen en ugudelig konge (sml. 1 Makk 1,10): Antiokus Epifanes, Antiokus den stores yngste sønn, som til da hadde levd som gissel i Roma, og som ble Israels store plageånd og forfølger. Da herredømmet ikke ble gitt ham, fordi han ikke hadde noen rett til det, tok han det ved overrumpling og smigrende ord.

Når han har kommet på tronen på denne måten, vil han gå fram slik som hersker: Fiendtlige stridskrefter beseirer og tilintetgjør han med sine egne, og det samme gjør han med hærene til Ptolemeus Filometor, sønn av Ptolemeus Epifanes. Også fyrstene som er i forbund med ham, ødelegger han ved list; så snart noen slutter forbund med ham, vil han svike dem, slik han senere gjorde mot den nevnte kongen. Med få folk vil han så rykke fram som om han ikke hadde noe ondt i sinne.

Med deres hjelp når han det han ønsker, og blir sterk – det gikk i oppfyllelse da han inntok Egypt på denne måten. Slik skal han uventet dra inn i fruktbare provinser og, stikk i strid med skikken i sitt hus, ødsle bort rikdommene deres i ufornuftig gavmildhet. Det skjedde da han erobret Nedre Egypt og fór slik fram med landets rikdommer.

Endelig skal han legge planer om å få festninger i sin makt for å sikre seg herredømmet han har vunnet eller vil vinne over landene

de hører til – det gjorde han senere med Pelusium, nøkkelen til Egypt. Slik skal han fare fram til den tiden Gud har bestemt (11,22–24).

I sine forfedres fotspor skal han framfor alt sette inn all sin kraft og sitt mot mot kongen i det sørlige riket, Ptolemeus Filometor, og føre krig mot ham med en stor hær. Ptolemeus reiser seg riktignok mot ham med en langt større hær, men må likevel gi tapt ved Pelusium, fordi folk i hans egen hær er bestukket av Antiokus og forråder ham. Selv de som står ham nærmest – formynderne og rådgiverne hans – går i forrædersk forbund med Antiokus og fører ulykke over ham: De fører hærstyrkene hans mot fienden under ugunstige forhold, så de lider et blodig nederlag (sml. 1 Makk 1,16–19).

Deretter vil de to kongene leve i tilsynelatende vennskap. Når Antiokus har fått Ptolemeus i sin makt, vil han utad opptre som hans kjærlige beskytter. Men i hjertet har de begge ondt i sinne og lyver for hverandre: Antiokus hykler øm kjærlighet for Ptolemeus, og Ptolemeus hykler tillit til Antiokus.

Men ingen av dem skal nå sitt mål, aller minst Antiokus, for den tiden Gud har bestemt for enden på den syrisk-egyptiske forvirringen, er ennå ikke kommet. Antiokus vil likevel vende tilbake til landet sitt med rikt bytte (sml. 1 Makk 1,19). Hjertet hans er fullt av hat mot Israels hellige pakt med Herren, og drevet av dette hatet vil han på hjemveien fare hardt fram mot folket før han vender hjem (sml. 1 Makk 1,20–28).

Til den tiden han selv – men også Gud – har fastsatt, skal han på ny angripe Egypt, men denne gangen går det helt annerledes enn første gang. Når han har erobret nesten hele Egypt, kommer kittéer på skip – menn fra vest, romerske utsendinger – og befaler ham å gi Egypt tilbake til ptolemeerne og holde opp med å føre krig mot dem. Antiokus mister motet og gir etter.

I sin vrede vender han seg igjen mot paktfolket. Han mistenker Israel for å være vennlig innstilt til Egypt eller Roma (sml. 1 Makk 1,29 ff.) og mishandler folket hardt for tredje gang. Som allerede ved de første voldshandlingene mot dem retter han blikket mot dem i paktfolket som har sveket pakten (sml. 1 Makk 1,11–15), for han mener de kan være nyttige for planene hans mot Israel.

Stridskrefter han sender, vil slå seg fast i Jerusalem som hans redskaper og medhjelpere. De skal vanhellige helligdommen, Israels

faste borg, avskaffe det daglige offeret og hele den gudstjenesten som fantes, plyndre helligdommen og innføre avgudsdyrkelsens styggedom der. Dem i paktfolket som allerede har syndet mot pakten med sitt hedenske levesett, vil den ugudelige kongen lokke til avgudsdyrkelse med fagre løfter og slik gjøre dem helt frafalne. (*Sml. Dan* 8,11–13 *og* 1 *Makk* 1,29 *ff., særlig v.* 34.37.39.54.59. *Sml.* 1 *Makk* 2,17 *ff.*)

Samtidig skal den flokken i folket som kjenner sin Gud, ta mot til seg og gjøre djerve gjerninger. De i folket som trofast holder fast ved fedrenes tro – de fromme, og derfor i sannhet forstandige og vise – skal drive den store mengden av folket til å holde like fast ved fedrenes tro, til samme fromhet og visdom. Men nettopp derfor skal både de og etterfølgerne deres miste frihet og eiendom, ja, selve livet, ved sverd og ild. (*Sml.* 1 *Makk* 1,62 *ff.*; 2,1 *ff., Sml.* 1 *Makk* 2,1 *ff., særlig v.* 27; 2 *Makk* 6,18–31. *Sml. Dan* 8,11.13 *og* 1 *Makk* 1,60–63; 2,31–38; 3,41; 5,13; 2 *Makk* 6,11.19.30; 7,1.)

For at de likevel ikke skal bukke under for forfølgelsen og miste motet, skal de få en liten hjelp fra Gud, og den vil få mange som er ugudelige i hjertet, til hyklersk å slutte seg til dem. Også av de fromme som leder folkemengden til fromhet, vil noen miste livet eller bli ført i fangenskap fram til den enden Gud har fastsatt for trengselstiden. Slik skal flokken av de trofaste, som tross all oppriktig fromhet ennå har mye urent ved seg, bli lutret og renset (11,29–35).

Men i alt han gjør, skal den kongelige forfølgeren bare følge sin egen vilje. Han vil heve seg over alt som kalles gud, ja, til og med uttale uhørte, rystende bespottelser mot den sanne Gud, «gudenes Gud». Likevel vil han ha framgang til Herrens vrede over folkets frafall er over og den straffedommen som derfor er fast besluttet, er fullbyrdet.

Han vil verken akte fedrenes guder eller gudinnen som er «kvinnenes lyst» – den kvinnelige naturguddommen som under forskjellige navn ble høyt æret i hele Østen. Han vil overhodet ikke akte noen gud, for han vil heve seg selv over alt som er høyt og krever aktelse. (*Sml.* 1 *Makk* 1,41. *Sml. Dan* 8,11.25 *og* 1 *Makk* 1,24. *Sml.* 1 *Makk* 6,1.)

Derimot vil denne krigerske kongen, som har tankene sine på festninger (sml. v. 24), vise den største ære mot «festningenes gud», den høyeste guden til krigerfolket romerne, Jupiter Capitolinus – en fremmed, vestlig gud som fedrene hans ikke kjente. Han vil ivre for denne guden og for sterke festninger. Dem som anerkjenner det han

elsker og ivrer for, vil han vise stor ære og gi makt over mange, og han vil dele ut jordeiendommer blant dem, riktignok mot betaling (11,36–39), for på grunn av sin ødselhet er han i pengenød (sml. 1 Makk 3,29). (*Sml.* 1 *Makk* 2,18; 2 *Makk* 7,24 *ff.*)

Når det går mot slutten med denne framferden hans og med livet hans, vil kongen i sør, Ptolemeus Filometor, begynne strid med ham og føre en forbitret kamp mot ham. Antiokus vil storme fram mot sin sørlige motstander med en stor flåte og hær og med landhæren oversvømme provinsene i sitt eget rike. På dette felttoget skal han også komme til Israels land, og folket i mange land, også innbyggerne i det hellige land, får lide mye av ham.

Bare de nabofolkene som er fiender av Guds folk – edomittene, moabittene og ammonittene med hovedstaden Rabba, som ikke ligger på veien hans – blir spart. Han rekker sin rovgriske hånd ut mot flere land, og heller ikke Egypt slipper unna. Tvert imot skal han gjøre seg til herre over alle Egypts skatter og med dem få libyerne og etiopierne, som til da har tjent den egyptiske kongen, til å tjene i hans hær. (*Sml.* 1 *Makk* 5,1.)

Men midt i seiersgangen vil rykter om opprør i øst og nord – blant fønikerne, parterne og Artaxias av Armenia – skremme ham, så han i rasende forbitrelse forlater Egypt for å straffe opprørerne og tilintetgjøre dem. På tilbaketoget fra Egypt og toget mot fønikerne slår han opp sitt kongelige prakttelt mellom Middelhavet og tempelberget. Slik står han en siste gang på det hellige lands jord før han går sin ende i møte, og ingen skal redde ham fra den (8,25; 11,40–45). (*Sml.* 1 *Makk* 3,29. *Sml.* 1 *Makk* 6,1; 2 *Makk* 9,1.)

I denne tiden, da den ugudelige kongen i nord farer slik fram og særlig forfølger Israel, skal Mikael tre fram, den store englefyrsten, Guds folks beskytter og forsvarer, og kjempe for dem. For da skal det være en trengselstid uten like så lenge det har levd folk på jorden. Med hans hjelp skal paktfolket bli reddet – det vil si alle som Gud har bestemt til å overleve disse trengslene og få del i frelsen som følger.

Men de mange, både fromme og ugudelige, som er omkommet i denne tiden, skal bli vekket opp fra jordens støv, der de sover: de fromme til evig liv, de ugudelige til bare skam og evig avsky.

Og de som i den store trengselstiden har ledet andre, svakere (11,33) til rettferdighet ved undervisning og formaning, skal da få del

i en overveldende stor og uforgjengelig herlighet. (*Sml. 1 Kor 15,41 ff. I Dan 12,1–3 har vi et eksempel på det perspektiviske blikket som er særegent for den gammeltestamentlige profetien: Frelsen som følger etter trengselen under Antiokus Epifanes, og den endelige frelsen som skal komme etter Guds menighets siste og aller største trengsel* (Matt 24,21 *ff.*) *– Kristi gjenkomst, de dødes oppstandelse, opprettelsen av herlighetsriket og evig liv – følger for seerens øyne like etter hverandre, eller flyter heller sammen til ett. I oppfyllelsen ligger det derimot et overordentlig langt tidsrom mellom disse hendelsene. Sml. f.eks. Jes 11,1 ff. med 10,5–34.*)

Etter Gabriels opplysninger følger nå slutten på avsnittet og hele boken, epilogen. Først befaler Gabriel Daniel å lukke og forsegle ordene han har hørt, helt til endens tid (sml. Dan 8,26). Når den tiden kommer, skal mange ivrig granske dem og få rikt lys av dem; men nå og i den nærmeste framtiden er de dunkle og vanskelige å forstå (12,4).

Deretter ser Daniel to andre skikkelser, engler forskjellige fra Gabriel, som står på hver sin side av elven. Den ene av dem spør mannen som er kledd i hvitt lin, Herrens engel (sml. Dan 10,5 ff.), som svever over elven, når alle de forbausende og vidunderlige hendelsene som er blitt åpenbart for Daniel og gjennom ham for paktfolket, skal skje. (*Han var der allerede i det øyeblikket Daniel så ham (kap. 10,5), og ble der mens Gabriel ga ham åpenbaringene i kap. 10,11–12,4. Elven som denne engelen svever over, er riktignok Tigris (kap. 10,4), men kap. 12,5–7 kaller den med et navn som ellers bare brukes om Nilen. Det antyder at Israel i den kommende trengselstid skal oppleve en forløsning som skal ligne den fra Egypt, og som den er et pant på. Tigris-Nilen er et bilde på verdensmakten (sml. Jes 8,7 ff.), og at engelen svever over elven, er et bilde på hans overmakt og herredømme over den (sml. 2 Mos 7,17 ff.; 8,3 ff. og i det hele 2 Mos 7–10).*)

Daniel hører hvordan den som ble spurt, løfter høyre og venstre hånd mot himmelen og aller høytideligst sverger ved den levende Gud at alt skal fullbyrdes når fristen på tre og et halvt år (den siste trengselens halve periode på sju år) er ute og kraften til Guds hellige folk er fullstendig knust (sml. 7,25). De to englene på hver sin side av elven skal være vitner til eden (sml. 5 Mos 19,15). Den skal framfor alt gi menigheten som lever ved endens tid, den trøstefulle vissheten om hvordan lidelsene skal ende, og om herligheten som følger (12,5–7).

Daniel hører riktignok disse ordene, men forstår ikke hva de betyr. Derfor spør han Gabriel, som ennå er til stede, hvordan enden på det han nettopp har hørt fra hans munn, skal bli. Engelen ber ham da slå seg til ro, for forståelsen av det han spør om, skal være helt lukket til enden. Den kan derfor ikke bli gitt ham nå, men først dem som lever i den tiden.

For deres skyld forteller han så hvem som i den tiden skal få denne forståelsen, og hvem som ikke skal få den; for selv *da*, når det skjer, blir den ikke gitt *alle*. Mange skal da bli grundig lutret gjennom tunge lidelser (sml. 11,33.35), mens de ugudelige på den andre siden fritt og åpent farer fram i ugudelighet (sml. 11,30.32). Ingen av dem skal få del i forståelsen; men de fromme, som derfor er i sannhet vise og forstandige, skal få den.

For deres skyld forteller Gabriel til slutt seeren hvor lenge trengselstiden skal vare. Fra det daglige offeret og hele den gudstjenesten som fantes, blir avskaffet og avgudsdyrkelsens ødeleggende styggedom (11,31) blir innført – en styggedom som til slutt selv skal bli ødelagt – og til trengselstiden er over, skal det gå 1290 dager, litt over tre og et halvt år (sml. 8,13.14). Salig er den som tålmodig venter på den lovede redningen og opplever den 1335. dagen etter at lidelsestiden begynte. Den ligger noe ut over de 1290 dagene, for da vil frelsen være fullkomment åpenbart.

Men Daniel skulle nå gå sin ende i møte. Etter å ha hvilt i jordens støv skal han stå opp ved dagenes ende, når de døde blir vekket opp slik det er lovet (sml. 12,2), og da få sin herlige lodd (sml. 12,3.8–13).

* * *

Som alt i kapittel 7 og 8 peker fram mot det fjerde verdensrikets siste konge, Antikrist, og mot Antiokus Epifanes, slik peker også alt i kapittel 10–12 fram mot den sistnevnte kongen. Og som det kapittel 7 og 8 sier om Antikrist og om den syriske forfølgeren, er midt- og høydepunktet i disse kapitlene, slik er også det kapittel 10–12 sier om denne forfølgeren, midt- og høydepunktet i dette avsnittet.

Alt det andre er bare en overgang til det kapittel 11,21–12,3 forteller om Antiokus Epifanes: den lange innledningen i kapittel 10–11,1, det kapittel 11,2–4 forteller om verdensrikets historie fra Kyros til det gresk-makedonske riket ble delt i fire riker, og det kapittel 11,5–20 forteller om historien til det ptolemeisk-egyptiske og det seleukidisk-

syriske riket fra de oppsto, fram til Seleukus Filopator. Av de to siste trinnene i denne overgangen står det andre (kapittel 11,5–20) nærmere avsnittets høydepunkt og mål enn det første (kapittel 11,2–4) og er viktigere enn det.

Forholdene og hendelsene i kapittel 11,5–20 er i det vesentlige av samme art som dem som skildres i kapittel 11,21–45. Begge avsnittene skildrer den avskyelige striden mellom det egyptiske og det syriske riket, som springer ut av hovmod, herskesyke og havesyke, og de omskiftelige krigene den gir seg utslag i.

Både her og der griper det romerske Vesten avgjørende inn og ydmyker de syriske kongene (sml. Dan 11,18 og 30). I begge avsnittene slutter de stridende forbund for en tid, samtidig som de bekjemper hverandre med svik og list (sml. 11,6.14.17.23.25–27). Og i begge tilfellene faller de hovmodige fyrstene til slutt på samme måte (sml. 11,20 og 45).

Likeledes har Israel mye å lide allerede i de konfliktene mellom det egyptiske og det syriske riket som går forut for konfliktene mellom de samme rikene under Antiokus Epifanes og hans forfølgelse av paktfolket; det hellige land er nemlig delvis skueplass for disse krigene og blir selv hardt trykket av dem (sml. 11,14.16.20).

Til dette kommer at grunnen for forfølgelsene under Antiokus Epifanes blir lagt på to måter i perioden som kapittel 11,5–20 framstiller – og det av de ugudelige israelittene: dels ved det skjebnesvangre frafallet (sml. 11,14) fra det mildere egyptiske herredømmet og overgangen til det hardere og voldsommere syriske, dels ved at de ga seg over til hedensk vesen (sml. 11,30.32 og 8,23; 9,13). Tiden fra Ptolemeus Lagi og Seleukus Nikator til Seleukus Filopator viser seg i kapittel 11 på alle måter som en innledning og et forspill til denne forfølgerens tid.

Hvor viktig den egyptisk-syriske historien før ham er, viser seg også i hvor utførlig Gabriel framstiller den. Det står i sterk kontrast til den korte, antydende måten han beskriver tiden fra Kyros til de fire statene ble dannet av Aleksander den stores rike, og kommer nær den utførligheten han skildrer Antiokus Epifanes' historie med.

For øvrig deler avsnittet i kapittel 11,5–20 seg igjen i to parallelle deler. Innledningsvis forkynner Gabriel at to av fyrstene til den første store greske kongen skal bli herskere over to av statene som oppsto av riket hans: den ene over det sterke sørlige, egyptiske riket, den andre

over det enda sterkere og vidstrakte nordlige, syriske riket (11,5). Så skildrer han hvordan det sørlige riket først skal vinne og få overtaket i de uavlatelige krigene mellom de to rikene, men til slutt miste makten fordi den siste seierrike kongen ble hovmodig (11,6–12).

Deretter skildrer han hvordan det nordlige riket skal bli svært seierrikt og overmektig, men også svært hovmodig av sin makt, og derfor blir rammet av en stor ydmykelse utenfra, gjennom romerne, og så går under (11,13–20). I begge delene av avsnittet møter vi ekteskap mellom det egyptiske og det syriske kongehuset; det første går ut fra det ene riket, det andre fra det andre, men begge ender likt (11,6 og 17).

Vendepunktet i den egyptisk-syriske historien fra de to rikene ble grunnlagt, til Antiokus Epifanes (11,13), er også vendepunktet i Israels historie i dette tidsrommet. Så lenge Egypt har overmakten, står Israel under egyptisk herredømme; når den går over til Syria, kommer landet under dette riket. Som trell under verdensriket må det følge omskiftningene i herredømmet. Likevel har også folkets egne synder og de ugudelige israelittenes misgjerninger del i denne ulykkelige overgangen (11,14).

Også høydepunktet i profetien i kapittel 10–12, framstillingen av Antiokus Epifanes' historie, har sine trinn. Disse er fem:

1. Hvordan han tar tronen, og hvordan han generelt farer fram som konge (11,21.22–24).
2. Hans første, vellykkede krig mot Egypt, og hvordan han under tilbaketoget derfra for første gang, som en begynnelse, i handling åpenbarer sitt hat mot paktfolket og dets gudstjeneste (11,25–28).
3. Hvordan han begynner en andre krig mot Egypt som ender med en svær ydmykelse for ham; hvordan han deretter på ny, og denne gang grundig, forfølger Guds folk og gudstjenesten; og hvordan de fromme i Israel som blir forfulgt av ham, strider og lider for sin tro (11,29–35).
4. Forfølgerens vesen når han har nådd høydepunktet i sin gudfiendtlige utvikling: hans hovmodige opphøyelse av seg selv over alt som kalles Gud, hans selvvalgte fremmede yndlingsgud og roten til hans forfølgelse (11,36–39).

5. Hans siste bedrifter, eller hans tredje og siste krig mot Egypt, og hans ende (11,40–45), hvoretter løftene til det Israel han har trykket så hardt, kommer som avslutning.

Det første av disse fem trinnene er innledende. Det fjerde, skildringen av Antiokus' vesen, er det absolutte høydepunktet i avsnittet og i hele profetien; her stiger også tonen merkbart til sitt høyeste, etter at den allerede hadde steget i trinnet før. I det femte synker den igjen, før den i den storslåtte og løfterike avslutningen igjen stiger nesten til den tidligere høyden.

På samme måte og av samme grunn som i kapittel 8 er Antiokus Epifanes også i kapittel 11 et forbilde på Antikrist i kapittel 7, men kapittel 11 framstiller ham som forbilde i enda høyere grad og enda klarere enn kapittel 8. Det gjelder særlig skildringen av Antiokus' vesen i kapittel 11,36 ff., som er så gjennomsiktig at man liksom ser to bilder i den, et dobbeltbilde: ett foran og et annet bak, og det fremste er et forbilde på det bakerste.

Derfor overfører også apostelen Paulus (2 Tess 2,3 f.) uten videre det som er sagt om Antiokus i kapittel 11,36 f., på Antikrist. De fleste eldre kirkelige bibeltolkere har med urette villet se kapittel 11,36–45 som en direkte framstilling av Antikrists vesen, gjerninger og endelikt og ingenting annet. På en måte hadde de likevel dekning for denne utleggingen i det nevnte stedet i Det nye testamente.

De to spådommene i kapittel 8 og 10–12 utgjør til sammen den delvis profetisk-forbilledlige delen av Daniels bok, og de historiske avsnittene i kapittel 2–6 bokens historisk-forbilledlige del. Endelig utgjør de tre spådommene i kapittel 2,31–45, kapittel 7 og kapittel 9 den delen av boken som helt igjennom og utelukkende er direkte profetisk.

* * *

Det helt særegne ved spådommen i kapittel 10–12 er at innledningen gir oss et enestående innblikk i den usynlige verden. Den viser at kampen mellom Guds folk og verdensriket følges av en tilsvarende kamp i åndeverdenen. På den ene siden står den store fyrsten Mikael, Herrens engel og Israels beskytter, sammen med de gode englene som strider under og med ham; på den andre siden står de onde englene, som beskrives som verdensrikenes fyrster.

Kampen mellom det gode og det onde føres altså både i den synlige og i den usynlige verden. Det er både menneskers og ånders kamp – en

strid mellom Gud, engler og demoner. Det er en allmenn kamp som omfatter hele universet, en verdenskamp i ordets fulleste betydning.

Kampen i åndenes verden er bakgrunnen for kampen som føres her på jorden. I spådommene i kapittel 7 og 8 er denne bakgrunnen fremdeles tilsløret; der ser vi bare dels Gud, som dømmer verdensriket, dels engler som tyder symbolske syner for å gi opplysninger om framtiden for verdensriket og Guds folk. Men i kapittel 10–12 blir sløret dratt bort, og vi ser inn i bakgrunnen: Vi får se Gud (Guds Sønn) og de gode englene kjempe for Guds folk mot de onde englene som kjemper for verdensrikene.

Hensikten med at dette ble åpenbart i kapittel 10–12, var framfor alt å trøste og styrke Daniel i hans bekymring, men det skulle også hjelpe de fromme israelittene som ble forfulgt av Antiokus Epifanes, og alle fromme israelitter i trengsel i tiden mellom Kyros og Antiokus. De skulle få vite at Guds folk ikke sto alene i sin kamp og trengsel mot verdensmaktene: Høye, usynlige makter kjempet på deres side – den store englefyrsten Mikael, Herrens engel og folkets beskytter, og mektige engler med ham.

Samtidig skulle åpenbaringene vise dem at deres synlige, menneskelige fiender, verdensrikene, ikke var de eneste motstanderne. De hadde også en ond ånde- og engleverden mot seg; disse mørke maktene sto bak verdensrikene og var selve sjelen i kampen mot Guds folk. Det er derfor svært passende at disse dype åpenbaringene først blir gitt i den aller siste spådommen Daniel får.

Dette fører oss over til hvordan englene opptrer i hele den profetiske delen av Daniels bok. Følger vi nøye med, ser vi en påfallende og tydelig utvikling: Daniel blir trinn for trinn ført dypere inn i engleverdenen, og den profetiske delen av boken hans fører også oss skritt for skritt dypere inn i den.

I Nebukadnesars drømmesyn i kapittel 2 viser det seg ennå ingen engel. I Daniels eget drømmesyn om de fire dyrene og Menneskesønnen i kapittel 7 ser vi derimot utallige engler omkring Den Gamle av Dager, og Daniel spør en av dem hva det han har sett, betyr, og får det svaret han ønsket. Herrens engel, Guds Sønn, viser seg her ennå ikke – eller rettere: Han viser seg ikke som Herrens engel, men som han som er blitt kjød, som Menneskesønn. Heller ikke er det her pekt ut

en bestemt engel som skal forklare Daniel synene og gi ham opplysninger om framtiden.

I synet om væren og geitebukken i kapittel 8 finner vi derimot begge deler. Her taler Herrens engel, Guds Sønn, om de trengslene som skal komme over Guds folk, svarer på spørsmålet om når de tar slutt, og befaler at synet skal forklares for Daniel.

Her møter vi også en engel som får i oppdrag å forklare Daniel det han har sett, og opplyse ham om framtiden, og han blir nevnt ved navn: Gabriel. Den samme Gabriel kommer så i kapittel 9 som Herrens budbærer til Daniel og gir ham i Herrens navn åpenbaringen om de sytti årsukene. Han trer altså fram som den engelen som har den særlige oppgaven å tyde syner og bringe guddommelige budskap.

I kapittel 8 hadde Daniel bare hørt Herrens engel tale, men ikke sett ham; engelen hadde bare vært nær profeten, hemmelighetsfullt og usynlig. I kapittel 10–12 åpenbarer han seg derimot også for Daniels øyne i en bestemt skikkelse, som svarer til de sidene ved hans vesen han ville åpenbare for verdensriket og for Guds folk i tiden mellom Kyros og Antiokus Epifanes, og særlig i denne kongens tid. Også Gabriel kommer igjen her, selv om han ikke blir nevnt ved navn, og gir svært utførlige opplysninger om framtiden.

Det viktigste skrittet i at engleverdenen trer stadig sterkere fram i Daniels bok, kommer likevel i kapittel 10–12. Her er englene (Herrens engel, Gabriel og andre engler) ikke lenger bare budbærere om framtiden, slik de var i kapittel 7, 8 og 9; her fortelles det også at de kjemper for Guds folk.

I sammenheng med dette blir Herrens engel nå kalt Mikael, en av de fremste englefyrstene, Guds folks englefyrste, den store englefyrsten som er Guds folks beskytter – han beskrives altså ut fra sitt vesen, sin rang og sitt forhold til Israel. Samtidig hører vi om de onde englefyrstene som er verdensrikenes beskyttere og forkjempere, og som i den egenskapen gjør motstand mot Mikael og englene hans, som kjemper for Guds folk.

Vi finner også en påfallende utvikling i selve formen Daniel får åpenbaringene i. Synet i kapittel 2,31–45 blir først gitt Nebukadnesar i søvne, og de kommende hendelsene som blir åpenbart for begge i dette synet, blir også for Daniel bare framstilt i symbolske bilder; først etter synet fikk profeten ved Guds Ånd vite hva bildene betydde.

Synet i kapittel 7 får Daniel riktignok selv, og en engel forklarer ham hva han har sett, mens synet ennå varer. Likevel er det fremdeles et drømmesyn, og de kommende hendelsene blir først vist ham i symbolske bilder og deretter, når han ber om det, sagt med rene ord.

Synet i kapittel 8 får profeten allerede om dagen, i henrykkelse. Men også her blir de kommende hendelsene først vist ham i symbolsk form og deretter, etter hans ønske, sagt med rene ord. I kapittel 9 finner vi riktignok ennå et syn i henrykkelse, men ingen symbolske bilder lenger; der blir opplysningene om det som skal skje, gitt direkte gjennom en engels tale, selv om talen er gåtefull. Det samme gjelder i hovedsak kapittel 10–12; forskjellen er bare at engelens gåtefulle tale her er langt mer utførlig og detaljert enn i det foregående avsnittet.

Etter hvert som engleverdenen åpenbarte seg mer og mer for Daniel, og han fikk se stadig dypere inn i dens forhold til både verdensriket og Guds folk, ble også selve formen for åpenbaringen stadig høyere og mer åndelig.

Bokens ekthet

Fordi ektheten av Daniels bok etter Casparis død er blitt angrepet mer enn noen gang, har utgiveren funnet det nødvendig å legge til professorens behandling av dette spørsmålet fra «Den gammeltestamentlige skrifts historie», som ble trykt etter forelesningene hans med hans tillatelse.

Ingen skrift i hele Det gamle testamente har fått ektheten sin angrepet så sterkt som Daniels bok. At boken er uekte – altså ikke skrevet av profeten Daniel i eksilet (det babylonske fangenskapet), men av en jøde som levde under Antiokus Epifanes (omkring 167 f.Kr.) – er for den moderne kritikken et aksiom, en helt sikker sak.

Likevel er ingenting så sikkert som at boken er ekte. Ingen av grunnene som blir ført mot den, holder stikk, og det kan føres så mange og sterke grunner for den at den ikke kan være tvilsom for troen. De viktigste grunnene mot ektheten er disse:

1. Bokens plass blant Hagiografa (den tredje delen av Det gamle testamente) sies å være uforenlig med at den er skrevet av en profet i eksilet. Hadde Daniel skrevet boken, ville man uten tvil ha plassert den blant de profetiske skriftene.

I eksilet var jo en del av de profetiske skriftene vi finner i den andre delen, ennå ikke skrevet; hvorfor skulle man da ikke i eksilet og tiden like etter ha satt Daniels bok sammen med dem? (*Det gamle testamente ble delt inn i: 1) Mosebøkene, 2) Profetene og 3) De hellige skrifter. Disse siste begynte med Salmene. Det forklarer den oppstandnes ord i Luk 24,44: «alt det måtte oppfylles som er skrevet om meg i Mose lov og profetene og salmene». Den tredje delen av Skriftene blir her nevnt etter sin første og viktigste del. – Utgiverens anmerkning.*)

Svar: a) Profeten Daniel og boken hans er svært forskjellige fra alle andre profeter og profetiske bøker. Han er den eneste profeten som ikke virket blant sitt folk og ikke hadde det profetiske embetet, men nok den profetiske gaven.
b) Boken består ikke bare av syner, men også av historie. Riktignok finnes det historiske avsnitt også i andre profetiske bøker, men i Daniels bok betyr de historiske delene langt mer enn de historiske stykkene i de andre. Der er de bare underordnet; her står de side om side med de profetiske delene. Daniels bok er ikke rent profetisk, men historisk-profetisk.
c) Profetien i denne boken har en annen karakter enn profetien i alle andre bøker (historisk-profetisk): Det som skal komme, blir forutsagt nesten slik man forteller om noe som allerede har skjedd.
d) Endelig er en betydelig del av boken skrevet på kaldeisk (arameisk) (se om dette ovenfor, under språkene Daniels bok er skrevet på).
2. Sirak nevner ikke Daniel, hans historie eller spådommer i sin store liste over berømte israelittiske menn i kapittel 49, og det blir hevdet at han derfor ikke visste noe om Daniel og boken hans.
Svar: Sirak ville ikke gi en fullstendig liste over alle Israels store menn; ikke bare Daniel, men også de tolv små profetene mangler i listen hans. For øvrig viser Esek 14,14.20; 28,3 at Daniel allerede i eksiltiden var kjent som en mann framstående i visdom og rettferdighet.
3. I Dan 9,2 tales det allerede om en kanon: Daniel sier at han «gransket bøkene», og det mener kritikerne må vise til en ferdig skriftsamling, som ikke fantes før eksilet.
Svar: Det er ikke sant at det ikke fantes noen samling av hellige bøker i eksilet. En slik samling fantes åpenbart allerede på Jeremias tid og *kan* i det minste ha funnes under eksilet.
4. I boken forekommer tre greske ord (Dan 3,5.10), og kritikerne mener at greske ord først trengte inn i det hebraiske språket i den gresk-makedonske tiden. Man har prøvd å møte denne påstanden med at ordene er semittiske; det første kan nok være det, men de to siste er åpenbart greske. Men allerede i de eldste tider var det livlig samkvem mellom de joniske grekerne og Østen, og dessuten betegner ordene musikkinstrumenter og kunne lett komme til Østen sammen med dem.

(Innvendingen som så iherdig er reist mot at Daniel skrev boken, ut fra disse greske instrumentene, er nå tilbakevist av assyriske og babylonske utgravninger: «Kitharaen, eller harpen med sju strenger, ble oppfunnet av grekeren Terpander omkring 650 f.Kr. Men det samme instrument finnes på et monument som Assurbanipal, konge i Assyria (668–625), lot reise. Her er bevis for at et gresk instrument fant veien til Assyria før Daniel ble født. Senere babylonske monumenter viser oss dessuten ikke bare de instrumenter som nevnes i Daniels bok, men også hvordan de ble spilt.» John Urquhart: *Bibelens inspirasjon og nøyaktighet*, s. 445. – Utgiverens anmerkning.)

5. Boken er full av kolossale og utrolige underverk.
Svar: a) Underverk er ikke umulige for troen.
b) Det kan forklares hvorfor nettopp slike under skjedde i eksilet: Israel levde midt blant hedningene, som triumferte over både folket og dets Gud. For å berge sin ære måtte Herren derfor vise seg som den som er opphøyd over naturen og hedningenes guder, og det krevde underverk som går ut over den naturlige orden. Av samme grunn kan også Israels første eksil, oppholdet i Egypt, vise til så store under (se ellers forordet).
6. Bokens spådommer er helt forskjellige fra andre profeters, og det blir hevdet at det er umulig og uprofetisk å forutsi historiske hendelser så detaljert.
Svar: a) Den er mulig.
b) Det mangler heller ikke på bestemte forutsigelser hos andre profeter (f.eks. Jes 7,8; 17,14; 21,16; Jer 28,16; Esek 12,12).
c) At Daniels bok inneholder så mange spesielle forutsigelser, stemmer utmerket med den tid den er skrevet i. Herren måtte da vise seg som den som kjente framtiden og styrte verdenshistorien, som den allmektige og sanne Gud.

Grunnene for bokens ekthet

1. Bokens forfatter gir seg ut for å være profeten Daniel, jf. 8,1 ff.; 9,2 ff.; 10,2 ff. Er boken altså ikke av ham, slik den selv vitner, måtte den være skrevet av en bedrager; men bedrageri og bokens ånd står i den skarpeste motsetning til hverandre. Var forfatteren ikke Daniel, ville han være en uløselig psykologisk gåte.

1. Esekiel kjenner en bortført ved navn Daniel som utmerker seg ved rettferdighet og enda mer ved visdom. Han er visdommens ideal; og vår bok framstiller nettopp en slik Daniel og bekrefter Esekiels utsagn om ham gjennom de gjerninger den forteller om.
1. Josefus forteller (Antiq. XI. 8, 4 ff.) at Daniels bok ble vist fram for Aleksander den store da han kom til Jerusalem. (Selv rasjonalisten Bertheau regner denne opplysningen for historisk sann. – Utgiverens anmerkning.)
1. Boken kan ikke være skrevet på makkabeernes tid, fordi kanon må ha blitt avsluttet ikke lenge etter det 4. århundre, før Aleksander den stores tid.
1. Også den aleksandrinske oversettelsen av boken (Septuaginta) vitner om at den er ekte, for den ble til ikke lenge etter Antiokus Epifanes. Men neppe kan en bibelsk bok ha blitt oversatt kort etter Antiokus Epifanes hvis den var skrevet kort før hans død eller like etter.
1. Første makkabeerbok forutsetter at Daniels bok er kjent, og den har autoritet for forfatteren. Han skriver historien slik at han stadig tar hensyn til Daniel og prøver å vise at det han forteller om, er oppfyllelsen av det Daniel har spådd.

Nå hevdes det at 1 Makk ble skrevet i begynnelsen av det 1. århundre f.Kr.; men a) den ser ut til å være betydelig eldre, og b) også den døende Mattatias tar i sin tale (1 Makk 2,49–68) hensyn til Daniels bok, ja, han viser direkte til den (jf. 2,59–60), og måten han uttrykker seg om Antiokus på (2,49.62.63), kan ikke engang forstås uten Daniels profeti.

Det er riktignok mulig at bokens forfatter bare legger talen i munnen på Mattatias; men i alle fall vil han med den skildre hvilken makt boken hadde hatt over de første makkabeiske heltene.

1. Den tredje av de sibyllinske bøkene er skrevet i makkabeertiden av aleksandrinske jøder, men den er åpenbart en etterligning av Daniels bok. Daniels bok må altså være eldre enn makkabeertiden.
1. Baruks bok, som også er skrevet i makkabeertiden, har tatt opp mye fra Daniels bok, og den må altså allerede da ha vært allment kjent og stått i stor anseelse.

1. Den overordentlig store anseelsen boken har blant jødene i romersk tid, lar seg ikke forklare hvis den var skrevet av en bedrager. Josefus har den største ærefrykt for boken.
1. At boken ble tatt opp i kanon, ville være ubegripelig om den var uekte. Med alle andre bøker ble de som samlet kanon, ledet av en åndelig teft som fikk dem til å avvise alle apokryfe skrifter og verk som stammet fra bedragere; Daniels bok ville i så fall være det eneste unntaket.
1. Kristus forholder seg slik til boken at han må ha regnet den for ekte. At han kaller seg «Menneskesønnen», bygger på Dan 7,13–14, og i sin profeti om Jerusalems ødeleggelse og verdens undergang (Matt 24) ser han tilbake til Daniels bok, nemlig til profetien om de 70 årsukene (jf. Dan 9,24 ff. med Matt 24,15).

Indre grunner

1. Forfatteren kjenner den eldre østerlandske historien svært godt, og likeså persiske og babylonske seder og skikker osv. Et slikt kjennskap er ufattelig hos en forfatter fra makkabeertiden, som nettopp utmerket seg ved stor uvitenhet om disse tingene.
1. De kaldeiske stykkene i boken stemmer språklig nesten helt med de kaldeiske stykkene i Esras bok. Det lar seg bare forklare hvis begge bøkene er skrevet omtrent på samme tid, for kaldeisk fra makkabeertiden måtte avvike betydelig fra kaldeisk fra Esras tid.

(Den kjente assyriologen Hommel har nylig i Dansk Kirketidende forsvart den unge teologen D. Nielsen, som prof. Buhl hadde behandlet så overlegent, og erklært at Nielsen «først av alle har påvist at Daniel framviser en hel rekke eldre kaldeiske former enn Esra». – Utgiverens anmerkning.)

* * *

At Daniels bok blir forkastet, kom svært aktuelt til uttrykk på det nordiske studentmøtet på Leckö, i et foredrag av prof. Stave: «Bibelkritikkens innflytelse på det kristelige trosliv». Ved siden av at den benektet at Mosebøkene er ekte, og at de fleste av de 73 salmene med Davids navn i overskriften er av ham, erklærte denne kritikken, som kaller seg selv «den besindige», særlig profeten Daniels bok for uekte.

Det skjedde på en enda farligere måte enn fra den åpne rasjonalismen, på grunn av de uløselige motsigelsene kritikken her vikler

seg inn i – både mot Det gamle testamentes vitnesbyrd mot slike forfalskninger, mot Frelserens og Paulus' vitnesbyrd for Daniel og mot kristen moral. Fra mine artikler om dette i «For Kirke og Kultur» (mai og juli 1902) vil utgiveren tillate seg å gjengi følgende:

Kapittel 10–12, som prof. Stave særlig angriper, påstås å være skrevet i år 167, etter at profetiene der delvis allerede hadde gått i oppfyllelse – og likevel tilskrevet Daniel. Det prøver Stave å gjøre moralsk forsvarlig, mens den negative kritikken (f.eks. Reuss) ærlig kaller det «et litterært bedrag».

«Reuss», bemerker Ruprecht, «vil ha mindre å svare for enn de som blander sammen søtt og surt, lys og mørke, profetiens hellige Ånd og forfalskede frambringelser, og dermed forderver både sin egen og mange ubefestede unge menns åndelige sans.»

Og her kan det ikke nektes at det er ren jesuittmoral Stave med sin «besindige kritikk» blir tvunget til å bruke – en moral som studentene, gjentar han gang på gang, som «tenkende og dannede bibellesere skal lære seg å fatte».

Profetien i kapittel 11 er ikke bare skrevet ned av Daniel; den blir i virkeligheten gitt ham av engelen med den høytideligste forsikring om at den står skrevet i «Sannhetens bok» (10,21). Likevel erklærer Stave lettvint at den er lagt i «den vise mannens munn».

Daniel ble ifølge ham av «den senere jødedommen betraktet som en som kjente til hele historien som fulgte etter ham, og derfor (!) mente bokens forfatter ikke at han la noe inn i Daniels viten, men kledde hele historien i profetiens form. Og den virkelige (!) profetien i boken mister ikke herigjennom sin betydning som profeti, men får nettopp herigjennom en virkelig (!) betydning som et trøsteord til de troende i deres svære lidelser på denne tid».

Like lite som man kan forstå hvordan en bok som falskt er tillagt Daniel, kan inneholde virkelig profeti, like lite kan man skjønne hvordan den kunne få virkelig betydning som trøstebok. Tenk deg presten Mattatias og hans sønn Judas Makkabeus hente frimodighet og styrke til å stå imot Antiokus og kjempe på liv og død mot frafallet fra en slik forfalsket bok! Dem kunne man i hvert fall ikke innbille at den var skrevet av Daniel.

På dødsleiet viste Mattatias til de tre mennene i den glødende ovnen og Daniel i løvehulen (1 Makk 2,59 f.). En jøde som for å gi trøst

grep til et slikt falsum – å skrive 350 års historie etter Daniel og utgi den for profeti fra Gud selv, gitt til Daniel og skrevet ned av ham – måtte i hans øyne ikke være stort bedre enn hedningen Antiokus, som skjendet templet.

Han kjente jo godt det Jeremia hadde sagt mot slik forfalsket profeti i Jer 23,31–32: «Se, jeg kommer over de profetene som bruker sin tunge og sier: Så sier Herren! … Jeg har ikke sendt dem og ikke gitt dem befaling, og de gjør ikke dette folket noe gagn, sier Herren»; likeså Esekiel i Esek 13,6: «Deres syner var tomhet, og deres spådommer *løgn*, de som sier: Så sier Herren! – enda Herren ikke har sendt dem.»

Og framfor alt visste han hva Moses hadde sagt i 5 Mos 18,20: «Men den profet som i overmot drister seg til å tale noe i mitt navn som jeg ikke har befalt ham å tale, … den profeten skal dø.»

Men Stave nøyer seg ikke engang med å forsvare moralsk at man trekker profetiske veksler på Daniels – eller rettere Guds – navn, tross fordømmelsen av slikt i de profetiske skriftene til Jeremia og Esekiel, som også han mener er ekte. Nei, han påstår at boken, hvis Daniel hadde skrevet den, ikke ville ha hatt noen som helst betydning for sin egen tid, men «inneholde prekener ut i løse luften eller til ufødte slekter» – «mystiske samtaler med ufødte slekter».

Og dette er den samme boken som Frelseren i Matt 24,15 vedkjenner seg som Daniels med ordene: «Når dere da ser ødeleggelsens styggedom, som profeten Daniel har talt om, … forstå det, enhver som leser!»

Hva mener da Stave om Johannes' åpenbaring? Eller setter han virkelig også den under samme dom? Daniel er overalt grunnlaget for profetien der, slik som hos Paulus i Tessalonikerbrevene, og på nøyaktig samme måte som Daniel ruster Åpenbaringen kristenheten gjennom profetisk framtidshistorie mot den andre Antikrist, som er forkynt i Dan 7, og som Antiokus i kapittel 8 og 11 er et forbilde på.

Legg også merke til at det sies om Antiokus at han skal ta det stadige (daglige) offeret fra Herren (8,11) og avskaffe det ved å sette opp den ødeleggende styggedommen (11,31), mens det om den siste Antikrist derimot sies (7,25) at han skal «tenke på å forandre tider og lov». Lå en så påfallende klar profeti innenfor en forfalskers rekkevidde? Til det trengs en Daniel.

Man ser hvordan denne kritikken er nødt til å dra de helligste åpenbaringsverdiene ned i forfalskningens smuss. Den har begynt med det i Mosebøkene, blir tvunget til å fortsette i Davids salmer og setter kronen på verket i Daniels bok. Likevel skal det bare være åpenbaringens form som forandres, mens «det egentlige frelsesinnholdet forblir uforandret og det åndelige og etiske innholdet i Bibelens bøker forblir uberørt av denne forskningen».

Men enten er de tre kapitlene det Caspari kaller dem – «det mest vidunderlige profetien har frambrakt» – eller så er de det mest utspekulerte og frekkeste bedrag. Tre ganger blir det dessuten forsikret: Ordet er sant (10,1), opptegnet i Sannhetens bok (10,21). – «Nå vil jeg kunngjøre sannheten for deg» (11,2).

Ja, i 12,7 sverger mannen i linklærne (etter overskriften til kap. 10 i vår reviderte oversettelse: Guds Sønn) ved ham som lever evig, at alle disse ting skal fullføres. De tre kapitlene er en åpenbaring av Guds Sønn gjennom engelen, akkurat som i Åpenbaringen.

Og hvor godt forstår vi både Guds kjærlighet i denne åpenbaringen – til sitt folk og til den dypt nedbøyde profeten («du høyt elskede mann», 10,11 og 19) – og hvor nødvendig den var for tiden uten profeter etter Malaki, hvis ikke folket skulle gå til grunne både politisk og moralsk i de tunge prøvelsene det måtte gjennom på grunn av frafallet.

Det hellige land, som profetien har kalt «folkenes port», ble det mer enn noen gang gjennom de to rikene som kjempet om overmakten, Syria og Egypt – og dermed en kasteball for seierherren. Først sto jødene under Egypt. Der ble de alltid behandlet mildt, og de var knyttet til landet gjennom den store jødiske kolonien der og senere gjennom den greske oversettelsen av Det gamle testamente som ble gjort i Egypt. Også når det gjelder Daniel, må denne oversettelsen ha vært fullført før 167, det året kritikken daterer boken til.

I kapittel 11,14 blir folkets skjebnesvangre frafall fra Egypt forutsagt; det skjedde i år 216 og dro jødefolket inn under Syrias greskpregede og tyranniske innflytelse. Denne så nødvendige profetiske advarselen var forgjeves for Guds folk, og dermed ble veien beredt for frafallet fra Herren, som førte folket inn i den antikristelige trengselen under Antiokus Epifanes, større enn noen før.

Til den tidligere profetien om dette i kapittel 8 kommer nå den mer utførlige og spesielle i kapittel 11, der også den politiske årsaken til det

åndelige frafallet blir avslørt. Man kan ikke med rette påstå at en slik advarende profeti var unødvendig eller lå utenfor Guds allvitenhet. Heller ikke kunne den like gjerne vært gitt folket i tilsynelatende profetisk form rett før «ødeleggelsens styggedom», da alt sto på spill; da ville advarselen mot frafallet fra Egypt ha kommet for sent, og å ta med alt som skjedde før Antiokus, ville ha vært det rene spillfekteri.

Og foran denne doble profetien i kapittel 8 og 11 om den jødiske antikrist står jo kapittel 7, med profetien om den siste Antikrist, som går ut fra det fjerde verdensriket, og som Antiokus er et forbilde på. Sannelig, i Daniels profeti er Det gamle og Det nye testamente så inderlig knyttet sammen at man ikke kan angripe det første uten å angripe det andre.

Daniel og folket hans visste når de 70 årene av fangenskapet som Jeremia hadde profetert, var omme. Som svar på Daniels botsbønn (kap. 9) blir Gabriel sendt med profetien om de 70 årsukene, delt inn i 7 + 62 + 1 – den samme Gabriel som blir sendt til Maria da denne profetien skulle oppfylles.

Vil professoren heller ikke her erkjenne at han står på hellig grunn, og at en forfatter i år 167 – en som i Guds ord tre ganger er lagt under det strengeste bann – umulig kunne gi oss denne helt korrekte tidsangivelsen om de 70 årsukene? Må professoren gi tapt her med sine rasjonalistiske fordreininger, blir han nødt til å gjøre det samme i kapittel 10–12.

Ellers vil vel all profeti snart bli dratt ned i den samme rasjonalismens altoppslukende grav. Et nedslående vitnesbyrd om det gir for eksempel prof. Adam Smith ved Frikirkens College i Glasgow, som sier:

«Jesaja profeterte og forutså alt av lojalitet mot to enkle sannheter som han sier han mottok fra Gud selv: at synd må straffes, og at Guds folk må frelses. Denne likefremme tro, som virker sammen med et forunderlig kjennskap til menneskenaturen og en alltid våken iakttakelse av begivenhetene, utgjør inspirasjonen for Jesaja. For ham var den verken mer eller mindre enn det å eie visse sterke moralske og religiøse overbevisninger som han følte (!) han skyldte Guds Ånds meddelelse, og i samsvar med hvilke han tolket og til og med våget (!) å forutsi sitt folks og verdens historie og kontrollere den. Ved en tro

som var forskjellig fra vår i grad, men ikke i vesen, ble disse menn Guds profeter og fikk historiens vitnesbyrd for at de talte fra ham.»

Den engelske Bible League sier om denne oppfatning av profeten: «Hvis den er riktig, er forutsigelsene ikke Guds segl på Bibelens lære, som bevitner at den er guddommelig; de er da bare frukt av og vitnesbyrd om en høy grad av åndelig og moralsk begavelse og visdom – en visdom som, med blikket på tidligere begivenheter og nåværende fenomener, ved en slutning ut fra en bred og omfattende samling kjensgjerninger danner seg sikre konklusjoner om framtidens sannsynligheter. Men dette er aldeles uforenlig med Den hellige skrifts guddommelige karakter.»

Om Carl Paul Caspari

1814–1892

Carl Paul Caspari (1814–1892) ble født i Dessau i Tyskland av jødiske foreldre. Som ung student ble han vunnet for den kristne tro og døpt i 1838. Han ble en fremstående kjenner av orientalske språk og av Det gamle testamente.

I 1847 kom han til Norge som lærer ved universitetet i Christiania, der han senere ble professor i Det gamle testamente. Han virket i Norge resten av livet og var en av de sentrale lutherske teologene i sin tid, med arbeider om profetbøkene og om historien til den apostoliske trosbekjennelse.

Skriftene her er populære foredrag og betraktninger over gammeltestamentlige tekster.

Ordforklaringer

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.